

FORUM

FIKİR MEYDANIDIR

I MART 1965

Sayı: 262

100 Kuruş

onbeş günlük tarafsız
siyaset
iktisat
fikir ve kültür dergisi

TÜSTAV
Arşivi
Alpay BİBER
Koleksiyon

AÇIK
OTURUM

ÜNİVERSİTE MESELESİ

.....
ESKİ ve YENİ
HÜKÜMET

YENİ BÜTÇE - PETROL DAVASI
MUHALEFETTE CHP - KIBRIS

KALKINMANIN NERESİNDEYİZ? - SOSYAL ADALET

BASINIMIZDA ONBEŞ GÜN

Geçen onbeş günün en önemli olayı, '3 üncü İnönü Hükümeti'nin düşürülmesi ve dört partinin ortaklaşa kurdukları Ürgüplü Hükümeti' konusu olmuştur. Bu konuda ilk teşebbüse geçildiği zamandan bu yana yapılan yorumlar basınımızda geniş yer almıştır. Bu yorum ve haberlerin daha uzun müddet devam edeceği sanılmaktadır. Biz bu ve belki bundan sonraki birkaç sayımızda bu konuya ait yorumları sayfalarımıza aktaracağız:

DÜŞÜRÜLEN ve GELEN HÜKÜMETLER :

16 Şubat tarihli MEYDAN'da Hakkı Devrim, "İkinci İnönü Muhalefeti" adlı yazısında; İnönü'nün 1950 seçimleri arifesinde, 'İsmet Paşa'nın Muhalefeti nasıl olurmuş' diye, 1950 — 1960 muhalefeti daha tam anlayamadığımız bir sırada yine aynı şekilde konuştuğunu ifade ederek, "Şu anda tek ümit, Birinci İnönü muhalefeti devresinin ilk senelerinde, karşındakileri düşman bilmek suretinde tecelli eden mesleki itiyattan kurtulamayan liderlerini frenlemek isteyen ve bu yüzden saf dışı bırakılan CHP. lilerin, bu defa duruma hâkim olabilmelerindedir. Yoksa bu gidişin Türkiye için sonu, pek değişik olmayacaktır." diyor.

CUMHURİYET gazetesindeki başyazısında Nadir Nadi, "Evet, ya şimdi ne olacak? Omuz omuza verip CHP. yi düşüren dört muhalif parti yeni iktidarı kurduktan sonra nasıl bir yol tutacaklar?" diye yazdıktan sonra meselenin bir an önce seçimlere gitmek olduğunu beyan etmekte ve "Ekime kadar geçecek zaman en ziyade CHP. lehine işleyecektir. Hele böyle sırf rakiplerini devirmek uğruna bir araya gelen dört parti, muratlarına erdikten sonra, en kısa zamanda seçime gitmezlerse, Ekime kadar tam sekiz ay karşı karşıya ne yapacaklardır?" diye sormaktadır.

SON HAVADİS'te Orhan Seyfi Orhon, "Eğer sayın Süleyman Demirel, Cumhurbaşkanı kontenjanından Senatör seçilir de, yeni hükümeti kurması sayın Cumhurbaşkanı Gürsel tarafından kendisine teklif edilirse, göreceksiniz, küçük partilerle birlikte yeni hükümet kurulduğu gün, milli bayram olacaktır!" diye yazmaktadır.

17 Şubat tarihli VATAN'da Oktay Akbal, "Dörtlü Oyun" adlı makalesinde, "1961 den sonra önce ikili, sonra üçlü, daha sonra da çoğunluğu CHP. nin teşkil ettiği kabine olmak üzere üç İnönü kabinesi kuruldu. MP. dışında bütün partilerimizin bir iktidar denemesi var. Bakanları var, Başbakan yardımcıları var. Bu defa Bölükbaşı'nın MP. si de iktidar denemesi geçirecek. Böylece parti liderlerimiz arasında Bakanlık koltuğuna oturmamış kimse kalmamış olacak. Bu da bir kazançtır. Hepsinin gönüllü hoş edilsin!" demekte ve "Öyle sanırım ki, bu dörtlü iktidar da pek öyle uzun sürmez." kanaatine varmaktadır.

MİLLİYET'in "Durum" sütununda, Gürsel'in tarafsız bir Başbakan seçmesinin bazı çevrelerce hoş karşılanmadığı, tepkilere yol açtığı ifade edilerek, "Yeni Hükümeti kurması söz konusu partiler arasında, Parlamentoda en büyük Gruba sahip Adalet Partisi olduğuna göre, Başbakan adayının bu parti üyeleri arasında tayini demokratik geleneklere ve Anayasanın ilkelerine daha uygun düşerdi." ve "Yeni kabine tarafsız bir kimsenin başkanlığında kurulup çalışabildiği takdirde İnönü'süz ve CHP. siz bir hükümetin işleri idare edebileceği ispat edilmiş olacak, fakat bu görevi bir AP. linin de başarabileceği iddiası ispatı kalacaktır." denilmektedir.

DÜNYA'daki yazısında Hayri Alpar, tarafsız bir başbakan atanması ve hükümeti düşürme sorumluluğunu alan bir partinin genel başkanının Başbakan olarak seçilmemesi üzerinde durarak "Demirel'in başkanlığında hükümeti yürütüp yürütemeyecekleri, bizi değil, kendilerini ilgilendirir. Bunu, daha önceden hesaplamaları gerekirdi. Kendine güvenenler ve hamamda terlemeyi göze almayanlar, ne partililik yapabilirler, ne de herhangi bir iş görebilirler." diye yazmaktadır.

ADALET'in başyazısında, Bütçenin reddi ile hükümetin düşürülmesinin en fazla solcuları kızdırdığı, bu vesile ile yayınladıkları bildirilerin üzerinde durulmakta ve "Şimdilik, vatansever gerçek üniversitelerinin bu solak sapıklara gereken cevabı verdiklerini görmekte sevinç ve iftihar duyuyoruz. Bulanık suda balık avlamaya kalkışanlara, 31 Mart softalarının akibetini hatırlamak yerinde olur. Bir hükümetin düşmesini bahane ederek memlekette fesat tohumunu saçmaya çalışanlara söylenecek söz şudur: Hoş geldiniz yeni 31 Martçılar!" denilmektedir.

ZAFER gazetesinin başyazısında, bazı çevrelerin Hükümetin düşürülmesinde dış etkiler olduğu yolundaki iddialarına değinilerek "Şimdi, bu ağır iddiayı öne sürenlere düşen bir vazife var: Ortaya attıkları iddianın inandırıcı delillerini Türk kamu oyuna bildirmelidirler. Bir kısım siyasî partilerimizi dış tesir ve nüfuz altında göstermek kadar ağır bir ithamın sahipleri bu vazifeyi yerine getirmekle manen yükümlü bulunuyorlar." denilerek iddia sahipleri görevle çağırılmaktadır.

CUMHURİYET'te İlhan Selçuk, Üçüncü İnönü Hükümetinin Bakanlarının durumlarını ele alarak, "Herşeye rağmen İsmet Paşanın çekilmesi ve yerine yeni bir hükümetin kurulması Türkiye'de gölge ve karışık görünen birçok durumu aydınlatmak bakımından pek faydalıdır. İsmet Paşanın kişiliği Türkiye'de fikirlerin bazen birbirine düğümlenmesine sebep olacak kadar kuvvetli bir ağırlıkla Başbakanlık koltuğunu dolduruyordu." dedikten sonra, "Demokratik dü-

zenin İsmet Paşaya muhtaç olmadan yürüyeceğini ispat etmek ne kadar önemliyse, Atatürkçülüğün ve devrimciliğin de İsmet Paşaya hiç muhtaç olmadan yürüyeceğini ispat etmek o kadar önemlidir." diye yazmaktadır.

YARIN Dergisindeki başyazısında Aydın Yalçın, "İnönü Hükümeti artık tarihe intikal etmiştir. Sebepleri sonuçları üzerinde tahliller, izahlar yapılacak ve tartışmalar şüphesiz olacaktır. Fakat bugün artık birinci mesele, şüphesiz yeni hükümettir ve bu hükümetin seçimlere kadar memleketi barış, istikrar ve iç rahatlığı ile idare etmeyi başarmasıdır." demekte, diğer imzasız bir yazıda ise, "İnönü bu memleketin büyük çoğunluğunca niçin sevilmemesini bir türlü anlayamamıştır. Yarım asra yakın siyasi kariyeri olan seçkin bir devlet adamı olarak İnönü önemli fırsatlarda hiçbir zaman büyük bir devlet adamı pozisyonuna kendini sokamamış, seksen küsuruncu yaşında zorla iktidar merdivenlerinden indirilirken, genç kuşaklara ve milletine Lincoln vari, Çörçil vari bir veda mesajı yazacağına, seviyesi bir hayli aşağı tahriklerden, kinini dışarıya vurmuş şahsi polemiklerden kendini bir türlü kurtaramamıştır." denilmektedir.

18 Şubat tarihli KİM Dergisinde Özcan Ergüder, "Türkiyede CHP. siz bir iktidar kurulabileceğini göstermek suretiyle parlamenter demokrasinin yerleştiğini ispat etmek gayesi elbette asil bir gayedir. Bir şartla: Buna kalkışırken, başarıdan mutlaka emin olmak lazımdır. Bunun da şartı, hükümeti istifaya mecbur etmenin, yani yıkmanın bir 'başarı' olmadığını görebilmektir. Bu kadarını bir partinin fazlasıyla her zaman yapmak mümkündür. Fakat yıkıcılığı yapıcılık takip etmezse, her şey bir yana, CHP. siz iktidar kurulabileceği dahi ispat edilmiş olamaz." demektedir.

19 Şubat tarihli AKİS'te Metin Tokar "DP. Oyları İktidarda" adlı yazısında, "Bugün, Türkiye'nin başına bir hükümet geçirilmek isteniyor. Bunun başkanının bir tarafsız kimse olmasında sayın Cumhurbaşkanı ısrar etmiştir. Tarafsız, partisisiz ve kuvvetsiz bir kimse neye, kime güvenerek hükümet edecektir? Bunun DP. oyları olduğu ortadadır." demekte "Hükümetin devrilmesi şekli bir sadizmin bütün unsurlarını taşımaktadır." bunda da "İnönü Kompleksinin" rol oynadığı ifade edilerek "İnönü'nün siyasi hayatındaki başarısının sırrı kudretinin hududunu daima iyi tayin etmiş olmasındadır. Bugün DP. oylarını 27 Mayısın üzerinden bir tam beş yıl daha geçmeden Türkiye'de iktidara getirmek isteyenler kudretlerinin hududunu hangi ölçüde tayin ediyorlar? Bu sorunun cevabını çok hâdiseye gebe pek yakın istikbal verecektir." demektedir.

YÖN dergisinde Doğan Avcıoğlu, Hükümetlerin nasıl devrileceğinden ve İnönü Hükümetinin icraatından bahsettikten sonra, "Toplumun bilinçli çevreleri, son hükümet değişikliği teşebbüsünün, yeni ekibin niyetleri ne olursa olsun, emperyalizmin ve onun içerdeki tabii mütteliklerinin ekmeğine yağ süreceğini hemen anlamışlardır." diyerek, İnönü'nün takip ettiği haysiyetli bir dış politika uygulamasının dim dik ayakta durduğundan bahsederek, "Türkiyemizde, yeni ve heyecan verici bir muhalefet dönemi başlamaktadır. Sosyalistler bu mücadelenin ruhu ve beyni olma durumunda dırlar." demektedir.

ULUS'taki başyazısında Cihad Baban, AP. ve taraftarları tarafından bir çok garabetlerin ortaya atıldığını ve "İtiraf etmek lazımdır ki, yeni hükümet, düşürme teşebbüsü mantığı ile çelişme halinde olan bir takım garabetler içinde kurulmaktadır. Hükümeti beğenmeyip düşürenler kendi menfaatleri yönünden sorumluluktan kaçmak istemişlerdir. Demokratik düzende büyük partinin mesuliyet alması lazım gelirken bu parti gölgede kalmıştır." demektedir.

ADALET'in "Günaydın" adlı başyazısında, "Bir milletin inançlarının göğsü üzerine, korkulu rüyalarda hissedilen, bir kara koncolus bütün ağırlığı ile çökmüş olan kabus sona erdi." denildikten sonra, "Türk Milleti, temsilcileriyle öğünebilir" "14 şubat sabahı Türkiye halkı ışığı ile beraber gerçek demokrasinin aydınlığına kavuştu. Bu aydınlığı ona, Türk Milletinin temsilcileri şerefli bir armağan olarak sunmuştur." denilmektedir.

SON HAVADİS'teki başyazısında Mümtaz Faik Fenik, İnönü'nün son veda mesajında; sükunetle gelip, sükunetle gittiğini söylediğini ifade ederek "Sükunet içinde gelmiş, sükunet içinde gidiyor mus! Güle güle gitsin ama Allah rızası için bundan sonra da biraz sükunet bulsun. Bulsun da, kafası kızdığı zaman, yapmayacağı şey yoktur, demesin!" diye yazmaktadır.

MİLLİYET'te Ahmet Emin Yalman "Politika çıkmazından selâmete" adlı yazısında, Başbakanlık makamı üzerinde durarak, tarafsız bir başbakanın idaresinde kurulacak hükümetin faydalarını altı maddede topladıktan sonra, "Sağlam bir milli cehenin sür'atle kurulmasına ve bulanık havayı ortadan kaldırmasına şiddetle ihtiyacı vardır. Solculuk nikabı altında gizlenen, kendi kendine Batı değil 'Doğu Sosyalisti' diyen ve demokrasi yolu ile olmazsa diğer yollardan iktidara geleceğini Ankara'nın ortasında pervasızca haykurmaktan çekinmeyen, rejimimizin ve istiklâlimizin düşmanı komünizm, gemi azıya almıştı, tehlike bacayı sarmıştı. Milli cephenin uyanıklığı, sağlam mukavemeti ve azmi, buna karşı en tesirli korunma çaremizdir." demektedir.

20 Şubat tarihli ZAFER'in başyazısında, "İtidalli ve basiretli bir tutumla, bu kabine, hiddetleri ve şiddetleri karşılama, bunları

(Devamı Sayfa 18 de)

AÇIK OTURUM

«AÇIK OTURUM» A KATILANLAR:

Milli Eğitim Bakanı İbrahim Öktem — Tabii Senatör Mehmet Özgüneş — C.H.P. Milletvekili Prof. Turhan Feyzioğlu — Prof. Aydın Yalçın — Prof. Besim Üstünel — Prof. Cahit Talas — Prof. Bahri Savcı — Prof. Muammer Aksoy — Prof. Yaşar Karayalçın

Tarihi: 23 Ocak 1965

Yeri: Ankara Hukuk Fakültesi Salonu

PROF. YAŞAR KARAYALÇIN — Forum Yazı Kurulu adına toplantıyı açıyorum. Toplantının gayesi, bu oturuma katılan sayın eğitimcilerle, üniversite profesörlerinin, "Üniversite Meselesi" hakkındaki görüşlerini Forum okuyucularına intikal ettirmektir. Basında son haftalarda bir hayli münakaşa konusu edilen "Üniversite Meselesi" veya bazılarının tercih ettiği ifade ile "Üniversite Reformu" çok değişik şekilde ve seviyede ele alınmıştır. Maksadımız, Üniversite meselesini adına yakışır seviyede tartışmak ve bu tartışmayı okuyuculara intikal ettirmektir.

Başlangıçta bu toplantının kapalı olmasını uygun görmüştük; fakat sonradan bu oturumun üniversite öğretim üyeleri ve yardımcılarına da açık bulundurulmasında fayda mülâhaza ettik. Böylece bu toplantıda yalnız üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları hazır bulunabilir. Bu durumda olmyanların, toplantıya iştirak etmelerini rica ederim.

Üniversite meselesi iki safhada ele alınabilir: Üniversite meselesi veya meseleleri var mıdır? Üniversite içinde reform yapmak gerektiği görüşüne katılanlar, reform kelimesi ile neyi ifade etmek istemektedirler? Bir kelime ile bu konudaki teşhis nedir? Meseleler tesbit edildikten sonra alınması gereken tedbirler konusuna geçilebilir.

Toplantıya katılanların konuşmaları tamamlandıktan sonra dinleyicilerimiz sorular sorabilirler. Oturuma katılanların vaktin müsaadesi nispetinde soruları cevaplandırmaları mümkündür.

BAŞKAN PROF. MUAMMER AKSOY — İcimizde Milli Eğitim Bakanı var. Milli Eğitim Bakanı, tezi ortaya atan şahıstır. Evvelâ tez ortaya çıksın ki antitez ve sentez de buna göre tezahür edebilsin. Önce kendisini bir nevi savcı gibi dinleyelim.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANI DR. İBRAHİM ÖKTEM — Müsaade ederseniz bu husustaki düşüncemi söyleyeyim. Hernekadar Muammer arkadaşımız beni tezi ortaya atan şahıs olarak ilân etmiş bulunuyorsa da aslında tezi ortaya atan, ben değilim. Evvelâ arkadaşlarımızın kendilerinin girişmiş oldukları bir hazırlık var. Bu konuda Üniversitelerarası Kurul, Üniversiteler Kanununu ele almayı uygun bulmuş, bunun üzerinde çalışmış ve bir tasarı hazırlamıştır. Ayrıca üniversite profesörleri de bu konuda yazılar yazmışlardır. Demek ki bu iş, Millî Eğitim Bakanının ortaya koymasından önce ele alınmış bir konudur. Ben, hâdiselerin sürüklediği birtakım sebeplerle bu işe girdim. Bu konuda tamamen iki düşüncüyü birleştirmeye çalıştım. Bu olaylar içinde görüşlerimi ifade etmeye çalıştım. Üniversiteyi biraz tenbih etmek istedim. Bu itibarla, üniversite mensuplarından sonra konuşmayı tercih ederim.

Prof. BAHRİ SAVCI — Bundan evvel katılma imkânını bulduğum ve istifade ettiğim bir toplantıda üniversite reformu tabiri hakkında pek enteresan bir tarifle karşılaşmışım ve bunun enteresanlığına da dikkat etmişim. Bu tarif aşağı yukarı şöyle idi: "Bir yeni zihniyet getirirsiniz veya bulursunuz, bu yeni zihniyeti formüle edersiniz. Bu zihniyete uyan organları, teşkilâtı, müesseseleri muhafaza eder, uymayanları bertaraf edersiniz. Üniversite içinde reform bahis konusu ise budur. Yani üniversite içinde bir yeni görüş, bir yeni zihniyet bulursunuz, formüle edersiniz, mevcut Üniversiteler Kanununa göre, teşkilâtlanmış bulunan üniversite içinde buna uyan organlarını, teşkilâtın yönlerini muhafaza edersiniz, uymayanlarını da bertaraf edersiniz. İşte üniversite reformu da bircümle re-

“ÜNİVERSİTE MESELESİ,”

formlar gibi böyle olmak gerekir" diye bir tanım verilmişti. Bu tanım bir bakıma cazip gibi gözüküyor fakat mesele zaten 1964 yılından daha evvel ortaya çıkmıştır. 1964 yılının sonunda kristalize olmuştur. Amma zannedirim 1965 yılının başlarında karşılaştığımız durum bu değildir. Yani herhangi bir müessese gibi üniversitemiz için de bir yeni zihniyet bulmak, bu zihniyeti formüle etmek, ona uyan ve uymayanlar üzerinde bir operasyona girişmek bahis konusu değildir. Çünkü bu tarif, tabiri ben ilâve ediyorum ve böyle bir anlayış, bir bakıma ihtilâlcî bir anlayıştır. 1961 Anayasası içerisinde idrak ettiğimiz 1964 yılı sonu ile 1965 yılı başında ihtilâlcî zihniyetle meseleyi ele almamak lâzımdır. 1961 Anayasasının verdiği demokratik düzen içerisinde, demokratik zihniyetin geliştireceği reorganizasyonlar ve geliştirme imkânları açısından bakıyoruz meseleye... Binaenaleyh, bu tarifi kabul edemiyoruz. Kabul etseydik iş kolaylaşır. Bu formülü bulacak olan kimdir? Denetimi kim getirecektir? İhtilâlcî zihniyet, kendisini getirir, kendisiyle birlikte yeni zihniyeti de getirir, formülünü de yapar. Ondan sonra bu formüle göre operasyonlarını gerçekleştirir. Böyle olabilseydi biz de bir çok dertlerden, günlerce, saatlerce toplanıp bu meseleleri münakaşa etmek külfetinden kurtulurduk. Fakat biz, 1961 Anayasasının getirdiği geniş hürriyet havası içinde ve gelişmeci, tekâmülcü bir yol ile problemler arıyoruz. O zaman üniversite reformu değil de reorganizasyonu deyimi üzerinde durmak daha münasip olacaktır. Bu reorganizasyonu da şöyle tanımlamak belki mümkündür: Üniversitenin halen haiz olduğu geniş muhtariyeti, Anayasa emri olarak muhafaza etmekle beraber, Üniversitenin kendi iç çalışmaları ve dışarıya karşı gösterdiği manzaradan dolayı hâsıl olan prestij noksanlarını giderecek, yani prestijini tekrar yükseltecek bir kuruluş halini alması, bu hususta yeni müesseseler koyması lâzım geliyorsa koyması, mevcut müesseseler üzerinde bir reorganizasyon yapmak gerekiyorsa bunu yapması, ikinci olarak da Üniversite çalışmalarının yeniden tanzime ve düzene kavuşmasıdır.

Üniversite meselesi bu iki madde altında gözüküyor. Muhtariyetin muhafazası ile beraber, üniversitenin prestijini yükseltecek bir kuruluşa, verimi artıracak bir kuruluşa kavuşma ve üniversite çalışmalarını yeniden bir tanzime kavuşturma oluyor. Böyle olunca problemler nelerdir meselesi akla geliyor. Problemler bu tanımlamadan çıkıyor ortaya. Bu tanımlamaya göre meselelerin belli başlı olarak şu üç nokta üzerinde olduğu göze çarpıyor:

Birincisi, Üniversite çalışmalarının programlanmasını, plânlanmasını mümkün kılacak bir organlaşmaya gitmektir. Mevcut klâsik organlar yetmiyor. Buna göre üniversitenin, kürsü, fakülte ve üniversite içindeki bütün çalışmalarının plânlanmasını, programlanmasını mümkün kılacak bir teşkilât halini alması, birtakım uzuvları vasıtasıyla bu teşkilât manzarasını göstermesi gerekmektedir.

İkincisi, aynı zamanda bu plânların ve programların ne zaman, nerede, ne derece uygulanıp uygulanmadığını, sebepleriyle beraber tetkik edecek yani çalışmaların denetlenmesini mümkün kılacak bir organlaşma, bir yeniden teşkilâtlanma... Bunu daha vazih olarak söylemek gerekirse, üniversite içinde çalışmaları programlandıktan sonra bir iç denet bir de dış denet bahis konusu olur. Üniversite, nihayet bir âmme teşkilâtı olduğuna göre ve hiçbir amme teşkilâtı da denetten mahrum kalamıyacağına göre iç denete rağmen bir de dış denet bahis konusu mudur? Üniversiteler Kanunu imkânları içerisinde bu dış denet mümkün müdür? Mümkünse hu-

dukları nelerdir? Mümkün değilse dış denet yerine kaim olmak üzere neler yapılmalıdır? İster istemez, bir dış denetten bahsetmek, mecazi mânasında, edebî mânasında, mümkün müdür? Mümkün olacak mıdır? Bunları da düşünmek lâzım... Sonra, ayrıca, üniversitelerimiz, bütün âme hizmetlerinin sorumluluğunu üzerine almış bulunan Devlet teşkilâtı içerisinde. Binaenaleyh, Devlet ile üniversite arasındaki münasebetlerin büyük ölçüde tanzimi ve gerekiyorsa bu hususta yeni organların kurulması meselesi var...

Böylece genel olarak problemler şunlar oluyor:

Çalışmaların plânlanmasını, programlanmasını mümkün kılacak teşkilâtlanma, mevcut organları rasyonalize etme; gereken yeni organları ihdas etmek, işletmek, sevk etmek... Ayrıca bununla çok sıkı ilişkisi olan üniversitenin içeriden ve dışarıdan denetlenmesi yolları nelerdir? Müesseseleri ve dereceleri nelerdir? Ve nihayet içerisine yüksek okulları da alan bir yüksek eğitim politikası olmak gerekir devletin... Bilhassa içinde bulunduğumuz çağda, insan gücünü müstakbel ihtiyaçlara göre ayarlama meselesi bahis konusudur. Bütün bunları yapabilmek üzere Hükümet organları ile, Plânlama Teşkilâtı ile, diğer yüksek eğitim müesseseleri ile ve nihayet üniversite ile, üniversiteyi bir arada çalıştıracak bir münasebet şebekesi kurmak.

Problemler bunlar oluyor... Şimdi, müsaade ederseniz, zaruri olarak görüşlerimi arz etmek arzusunun duyuyorum. Çünkü, halen aramızda da münakaşa konusu olan hususlara da temas zorunda kalacağım. Halen sarîh formüllere kavuşturulmuş, kavuşturulmamış yönleri olan bir probleme temas edeceğim. Hata yapmam ihtimali de var amma problemleri ortaya koymada bir miktar hatayı göze almak gerekecektir.

Bu arada Üniversite Geliştirme Komisyonu faaliyeti hakkında da kısaca izahat vermek isterim. Üniversite içinde oldukça kesif bir çalışma yapan bir grup, bu problemleri ele aldığı zaman, öngördüğü meseleleri ele almak istemektedir. Filhakika bu grup, önce fakülteler içinde bir plânlama, bir programlama yapmak, her fakültenin akademik çalışmalarını düzenlemek, sonra her üniversitenin fakültelele paralel olarak plânlama, geliştirme ve programlamasını yapmak, çalışmaların plânlanması safhasını tamamlamak gayesini gütmektedir. Bu grup, önce fakülteler içinde programlar yapmak üzere bir Kurul ihdasını düşünmüştür. Bu Kurul, her fakültenin akademik çalışmalarını düzenleyecektir. Birinci ameliye olarak düşünülen ve üzerinde prensip olarak ittifaka varılan konu şudur: Hakikaten fakültelerimiz, tâ kürsülerinden başlayan bir plânlama ve programlama faaliyetine girmelidir. Bu, önce fakülte içinde tekemmül etmeli, sonra üniversite içinde tekemmül etmelidir ve icra mevkiine konmalıdır.

İkinci olarak, bu program, denetimin de aynı zamanda ilk kademesini teşkil edecektir. Ayrıca, üniversite içinde bir yüksek denetleme organı kurmak veya herhangi bir organa bu vazifeyi vermek de düşünülmektedir. Bu hususta Komisyon, çalışmalarını henüz tamamlamamıştır.

Ele alınan üçüncü nokta, Devlet ile Üniversite münasebetlerini de tanzim hususudur. Bir görüşe göre fakülteden üniversiteye kadar plânlamayı yapan heyetler aynı zamanda denetimi de yapmalıdır. Çünkü, plânlama ile denetleme, bu görüşe göre, birbirinden ayrılmaz. Diğer görüşe göre ise plânlama ile denetleme için ayrı organlar kurulması tercih edilmektedir. Üniversitenin dış denetimi için Anayasa hükümleri dahilinde bir hal tarzı da aranmaktadır. Kamu denetimini sağlamak için çalışma programlarının ve raporlarının yayınlanması hususu da göz önüne alınmaktadır. Devlet ile üniversite münasebetlerini düzenleyecek bir organın aynı zamanda yüksek öğretim meselelerini ele alması ve yeni üniversitelerin kurulması tekliflerini teklif etmesi veya yapması düşünülmektedir.

Komisyon ayrıca tam çalışma esasını kabul etmiştir. Üniversite hocasının, zamanını üniversiteye hasretmesini zarurî görüyor. Böylece üniversite hocası ayrıca âme müesseselerinden ve özel sektörden gelebilecek tesirlerden masun kalacaktır. Bilhassa üzerinde ittifak ettiğimiz nokta şudur ki bir üniversite hocası zekâsını, emeğini üniversiteye hasrederek Türk bilimini geliştirmek ve bu yolda topluma hizmet arz etmek ve bu arada tam zamanlı çalışmanın ters işliyen bir mekanizma halini almamasını sağlamak da lâzımdır.

Böylece meseleleri şu şekilde hülâsa edebiliriz: Çalışmaların plânlanması, çalışmaların denetlenmesi, Devlet-Üniversite münasebetlerinin tanzimi ve bunlarla ayrılmaz bir bütün teşkil eden tam zamanlı çalışma.

Gerekirse bu hususlarda ileride ayrıca teferruath bir şekilde izahat vermek üzere konuşmamı burada bitiriyorum.

BAŞKAN — Bu genel izahattan sonra yapılacak konuşmaların onar dakikaya sığdırılmasını rica ederim.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANI Dr. İBRAHİM ÖKTEM — Böyle bir toplantıda bulunmak, benim için hakikaten çok mânalı oldu. Maarif Bakanlığı görevini üzerime aldığım zaman, üniversite meseleleriyle yakından alakadar olmak, başlıca düşüncem oldu. Ve buna da bir hayli zaman ayırdım. Sonra da "Üniversitelerde reform yapılmalı, yapılmamalıdır" münakaşalarına yol açan hâdiseler yaşadık. Ben evvelâ icra makamının bir sorumlusu olarak olaylar içinde teşhis koyacağım.

Türkiye'de Cumhuriyet devrinden bu yana üniversitelerimizi üç safhada mütalâa edebiliriz. 1946 yılına kadar olan devrede üniversite tamamen Devletin denetimi altında bulunmuştur. Sonra, kendi sınırları içinde özgürlüğüne sahip olmuş üniversite, nihayet 1960 yılında üniversitede girilen bir tasfiyenin akabinde meydana gelen rejim (115 sayılı Kanun) ve 1961 Anayasası ile de akademik ve idarî özgürlüğüne tam mânasiyle kavuşmuş üniversite...

Şimdi, bu rejim içinde üniversitelerimizin, bilhassa İstanbul Üniversitesinin ileri bir huzursuzluk içinde bulunduğu hepimizin malûmudur. Ben de bu safhada işe başladım... Bu huzursuzluğun sebebi evvelâ 1960 ihtilâlinde sonra girilmiş bulunan 147 lerin tasfiyesi ve bunların dönüşünün yarattığı bir durumdur. Tabii bunun öğrencilere intikal etmemesi mümkün değildi.. Fakat, öğrencilere intikal etmiş bulunan huzursuzluk pek müessir olmadı. Bunun yanı başında öğrencilerle üniversite yönetim kurulu ve öğretim üyeleri arasındaki münasebetler de bir türlü ahengini bulamamış olduğu için bu, birtakım aşırı isteklere yol açtı. Ve öğrenciler, daha ziyade İstanbul'da olmak üzere üniversitenin aleyhine açık ve kapalı bir kampanyaya giriştiler. Ben, bu safhasında meseleye nüfuz etmeye çalıştım. Millî Eğitim Bakanının 115 sayılı Kanun içindeki yetkileri çok sınırlıdır. Zaten Anayasamızın 120 nci maddesinin getirdiği hakları savunmak da benim başlıca endişem ve vazifem idi. Buna sadık kalarak acaba intermédiaire bir rol oynayabilir miyim, meseleyi bir anlayışa getirebilir miyim düşüncesinde bende çabalarımın başlıca müessiri oldu. Gördüğüm şu oldu:

Fakülteler arasında, bilhassa bazı fakültelerde açık olmak üzere, öğretim üyeleri arasında bir ahenksizlik var. Öğretim kurulları arasında bir ahenksizlik var. Yönetim Kurulları arasında bir ahenksizlik var. Bu ahenksizlik aynı zamanda öğrencilerle olan münasebetlerinde gayet belirgindir.

Üniversite bir bütündür. Görevi de kendi eline tevdi edilmiş bulunan öğrencileri yüksek seviyede, üniversite seviyede yetiştirmek, ondan sonra da araştırma yaparak memleketin ilmi potansiyelini yükseltmek ve bu arada sosyal kalkınmasına ışık tutmak. Öğrenciler konusundaki durum, bu memleketin bütün şartları içinde mütalâa edildiği zaman, üniversiteye düşen payın ne olduğunu haklı olarak ayırmak lâzım. Fakat üniversitenin kendi imkânları ve yetkisi içinde bulunan vazifesini tam mânasiyle yaptığı kanısına varmıyorum. Bunu bizzat öğretim üyelerinin kendilerinden aynen dinlemektedirim. Temasım çok geniş olduğu için bu durum üzerinde, üniversiteleri idare eden yöneticilerle ve kürsülerin sahibi bulunan öğretim üyelerini de bir arada mütalâa ederek söylüyorum. Bundan çıkarılacak netice şu idi: Üniversitelerimiz, ellerinde bulunan imkânları en iyi şekilde kullanmamaktadırlar. Daha doğrusu kullanamamaktadırlar. Binaenaleyh, bunların kullanılmayışından doğan bir sıkıntı var. Bu düşünce, bu sıkıntı, öğretim seviyesine tesir ediyordu. Bilhassa öğretim üyesi yetiştirmek konusunda da bir kısım kürsülerimizin, zamanın özel düşünceleriyle ve o sistem içindeki özel düşüncelerle bağlandıkları ortada idi. Müstakbel öğretim üyesini yetiştirecek olan zümre de sıkıntıda idi, şikâyetçi idi. Bunların hepsi, üniversitelerimizin bugün kendilerini tanzim eden kanunlarla yine de bir takım sıkıntıları olduğu ve bu kanunların, çalışmalarını tam mânasiyle tanzim edemediği görülmüyordu. Bu safhasında üniversite yöneticileriyle yaptığım temalarımda "buna bir hal çaresi bulabilir misiniz, bulmanız lâzımdır. Bunu yaparsanız yine siz yaparsınız" tekliflerine inhisar ediyordu. Bu safhada hâdiseler daha da alevlendi. Öğrenciler, açık oturumlar v.s. gibi bir takım hareketlerle üniversite yönetimine ve öğretim üyelerine, bizzat hocalarına karşı yöneldiler; hepimizin bildiği gibi son derece ağır ithamlar da yapılıyordu... Üniversite, bütün bunlara hâkim olacak bir dinamik davranış içinde olmadığı için hâdiseler aleyhte bir seyir alıyor ve bu seyir etkâri umumiyeye aksediyordu. Beni de,

mahdut yetkilerim olmasına rağmen Meclislerde, Komisyonlarda devamlı surette sigaya çekiyorlar, benden birtakım bilgiler istiyorlardı. Ben ise, zamanında bilgi alamadığım için sorulara cevap veremiyordum, vazifemi yerine getiremiyordum. Bu da ayrı bir üzüntü konusu oldu.

Mesele, bütün bunların hepsini telif edip bir neticeye varmaktır ki bunu yaptığımızda görüyoruz ki üniversitelerimiz, bugün içinde buldukları statü içinde kendilerinden bekleneni tam mânâsıyla veremiyorlar. Bu kanı, yalnız benim kanım değil bizzat üniversite mensuplarının da kanısı idi, genel oyun da kanısı idi. O halde bir aksayan taraf vardır. Bu aksayan taraf düzenlenebilir, daha verimli bir hale gelebilir. Senede 400.000.000 lira civarında masraf yapılan bu müesseselerden elbette vatandaş, vergi mükellefi, siyasi organlar en verimli bir netice isterler. Bilhassa üniversite mefumu Türkiye'de mukaddes mefumlardan birisi haline gelmiştir. Daima en iyi hareketler onlardan beklenir, yol göstericilik onlardan beklenir; sosyal gelişmemiz içinde üniversitelerin, kendilerine düşen birtakım ana ödevleri vardır. Bu ödevler bir sembol, bir bayrak mahiyetindedir. Binaenaleyh, bunların bu durumu hakikaten üzüntü verici idi.

İşte bu huzursuzlukların hepsinin giderilmesi için, Türkiye'de son zamanlarda bahsedilen ve moda haline gelen bir deyim vardır: Üniversite reformu denir... Bunu "reform" kelimesiyle tanımlayanlar olduğu gibi, "gelişme ve islâhat" kelimeleriyle tanımlayanlar da bulunabilir. Amma, ne dersiniz deyiniz, üniversitelerimizin. 115 sayılı Kanunu çok iyi bildiğiniz birtakım açıklıkları yüzünden, muallakta bıraktığı meseleler dolayısıyla yeni baştan ele alınması gerekmektedir. Bu kanı herkeste hâkim olduğu gibi bende de hâkim oldu. Bunlar birtakım yanlış anlamalara yol açtı. Yani Milli Eğitim Bakanı sıfatıyla benim kendi faydama, kendi nüfuz ve otoritemi artırıcı bir takım yetkiler elde etmek gibi bir basit düşünce içinde olmam mümkün değildi. Fakat benim bütün hedefim, bu müesseselerin en kısa bir zamanda kendilerinden beklenen bir seviyeye ulaşmalarından başka bir şey değildi. Bunun sağlanması için ise elbette yardımcı olabildik Devlet olarak. Anayasanın 120 nci maddesi, Üniversitelere özgürlük ve hükmi şahsiyet tanımıştır. Binaenaleyh, bütün teşebbüsler ondan gelmelidir. Gelmiyorsa, gelemiyorsa onu tahrik etmek gerekiyordu. Bu sebeple ben bu tahrik ve tenbih vazifesini yapmaya çalışmışımdır.

Bahri Savcı arkadaşımızın ileri sürdüğü meseleler, hakikaten hepimizin üzerinde durduğu konular olmuştur. Demek ki üniversitenin organları kendilerinin duydukları ihtiyaçla yaptıkları bir takım çalışmalarda temel prensiplere vasil olmuş bulunuyorlar. Bugün Üniversitelerimiz, ciddi olarak, çalışmalarını tanzim etmek, yeniden plânlamak, organlamak gibi bir ihtiyaç içindedirler. Biz de bunun hakikaten onların ihtiyacı olduğu kanısındayız. Çünkü biz de anlıyoruz ki böyle bir derlenip toparlanmaya, bütün bunların hepsini plânlamak ve düzenlemeye ihtiyaç olduğu ortadadır.

Üniversitenin akademik hürriyetinin hiç münakaşa edilecek tarafı yoktur, idarî muhtariyeti de Anayasada belli bir çerçeve içinde ele alınmış bulunuyor. Anayasa değişmedikçe idarî özgürlüğüne de dokunmak mümkün değil. Yalnız, böyle birtakım prensipler içinde bu teşekkülün bugünkünden daha müessir bir denetime muhtaç olduğunu inkâr etmek de mümkün değildir. Bunu nasıl tanzim edebileceğiz? Mesele, döner dolaşır birinci plânda buraya gelir. Bugünkü halinde üniversitemizde ciddi ve müessir bir denetim organı görmek mümkün değildir, yani bizzat üniversitelerin içinde... Bunu 1961 den bu yana, 115 sayılı Kanunun ışığı altında gerçekleştirmek mümkün olmadı. Bu, muhtemelen. 115 sayılı kanunun eksikliğindedir. 115 sayılı kanun, ciddi olarak değişikliğe uğrarsa belki bu denetim mümkün olabilir. Ben, bu denetimin bizzat üniversitenin kendi bünyesi içinde tanzim edilebileceği kanısında değilim. Bunu da tamamen bizim üniversitelerimizin faydasına mütalâa ediyorum. Dünyanın başka memleketlerinde, bilhassa bizim örnek almaya çalıştığımız memleketlerinde sayın Karayalçın'ın da yaptığı etüdler gösteriyor ki o memleketlerin üniversiteleri kendi bünyelerinin dışında bir denete ihtiyaç duymuşlar ve bu denetim cihazlarını kurmuşlardır. Bu denetim, bizim korktuğumuz mânada siyasi bir denetim olmamalıdır konusunda kendileriyle beraberim. Faraza geçmişte olduğu gibi Milli Eğitim Bakanlarına birtakım yetkiler verecek bu yetkilerin siyasi plânda istismarının tamamen aleyhindeyim, karşısındayım. Fakat bir gerçek var ki o gerçek de üniversitelerimiz kendi kendilerini denetleyemezlerse, bir çok sebeplerden dolayı bu mümkündür, o zaman dışardan bir takım yardımcı organlarla

bu denetimi tanzim etmekte fayda vardır. Siyasi organların dışında bir denetim cihazı lüzumludur. Nitekim kendileri de işaret ettiği gibi İngiltere'de, Amerika'da, Almanya'da, Fransa gibi tamamen merkeziyetçi bir sistem içinde Milli Eğitim Bakanlarına büyük yetkiler tanıyan, sistemlerin yanında merkeziyetçilik dışında siyasi organların kenarda bırakıldığı birtakım denetim cihazları teşkil edilmiş ve bu, son derece faydalı neticeler vermiş bulunuyor. Bu konu, araştırılmaya değer. Öyle sayıyorum ki Savcı arkadaşımın da denetimin tanzim edilmesi gerekliliğine inanırken dile getirdiği fakat şahsen ifade etmediği araştırmalarda böyle bir husus düşünülmektedir. Bunu tamamen yerinde buluyorum.

Bir de 115 sayılı kanunla meydana getirilmiş bulunan fakülte organlarının yeni baştan ele alınması zaruretine inanıyorum. Fakülte kurulları bugün büyük sayıda üyelerle toplanmaktadır. Büyük bir kalabalıkla yapılan bu toplantılarda faydalı neticeler elde edilememektedir. Bunun birtakım iç müdahalelere yol açtığını bizzat sizler içinde yaşayarak görmekteyiz. Binaenaleyh bu fakülte organlarını, daha derli toplu çalışmayı mümkün kılan, mümkün olduğu kadar iç çekışmeleri önleyici manevî bir otorite düzeni içinde tanzim etmekte fayda vardır. Bunun için Milli Eğitim Bakanlığına tevdi edilmiş bulunan, üniversitelerin hazırladığı ve itiraf ediyorum ki büyük ölçüde yalnız öğretim üyelerinin maaşlarına zammı tazammun eden fakat onun dışında yeni hiçbir görüş getirmeyen, üniversitelere güç kazandıracak hiçbir hüküm taşımayan bir tasarıya karşı, gene Milli Eğitim Bakanlığı kendi görüşü, özel siyasi görüşü değil fakat bu tasarımı hazırlayanların dışında kalan üniversite öğretim üyelerinden aldığı fikirlerle hazırladığı bir görüş mahiyetinde olan bir tasarı vardır ki, bu görüş mahiyetinde olan tasarı, fakültelerin organlarının nasıl tanzim edilmesi gerektiğini, getirdiği hükümlerle göstermiş bulunuyor.

Biz, fakülte dekanlarına daha fazla bir yetki verilmesi gerektiği kanısındayız. Süresinin daha uzatılması gerektiği kanısındayız. Tabii, rektörü de, daha güçlü kılmak üzere süresini uzatmanın gerektiği kanısındayız. Yönetim Kurullarına daha fazla yetki verilmesi, bunun iç organların denetilmesi bakımından faydalı olacağı kanısındayız. Bugün bu organların yetkisi çok mahdut kaldığı için, heyeti umumiyesiyle üniversitelerin bünyesi içindeki organların lâçkalklık halinde bulunduğunu görüyoruz. Bu yüzden, arzu edilen verimi sağlayamamaktadırlar.

Sayın Bahri Savcı arkadaşımızın bahsettiği bir başka konu var ki bu konu üniversite hayatında çok önemlidir. Ben de derslerin plânlaması, çalışmaların plânlaması konularının yanı sıra başında imtihan rejimlerinin de ciddi olarak ele alınması zaruretine inanıyorum. Bugün bilhassa İstanbul Üniversitesinin imtihan rejimleri çok lâçkadur ve bir çok ihtilâfa yol açmaktadır. Bugün İstanbul Üniversitesindeki 30.000 civarındaki öğrencinin % 77 si üç seneden fazla okumakta olan talebedir. Dünyanın hiç bir yerinde bu kadar zaman ve insan israfı yoktur. Bizim gibi fakir bir memlekette hiç israfa gitmeden, okuma kabiliyetinde olamayan insanlara asgari şans tanımak, bu arada okuma iktidarında bulunan insanların bu imkâna kavuşturulmaları için tedbirler almak, fakat bunları sıkı bir imtihan rejimi içinde, kısa süreli bir imtihan rejimi içinde bulundurmamak zaruretine inanıyorum. Bu bakımdan eğer böyle bir yola gidilmiş olsaydı, imtihan rejimleri ciddi olsaydı, iç itişmeler ve kâşışmalar, bir takım huzursuzluk âmilleri de çoktan bertaraf edilmiş olurdu.

Şimdi ful taym, part taym çalışma konusundaki görüşümüze gelince: Bugün öğretim üyelerinin üniversitelere verdikleri zamanla kendi hayat şartlarını tanzim etmek için ayırdıkları zamanı mukayese ettiğimiz zaman bunun, üniversitenin aleyhine geliştiğini de görmekteyiz. İstanbul Üniversitesinde bugün öğretim üyelerine haftada düşen ders saati çok mahduttur, vasatı iki saat civarındadır. Meselâ bu Üniversitenin Hukuk Fakültesindeki öğretim üyesi kesafeti, bugünkü şartlar içinde iki veya üç misli çalışmalarını yürütebilecek sayıda olmalarına rağmen maalesef arzu edilen öğretimi yapamıyorlar. Hattâ bana öyle üyelerden bahsediyorlar ki bunlara 15 günde bir ders saati düşüyor. Bütün bunların hepsi gösteriyor ki üniversite hocalarının ders saatlerini tesbit etmek talebeleri yetiştirmek, zamanını araştırmalara hasretmek konularında yeni bir program ve çalışma düzeni bulunması gerekmektedir. Bu bakımdan ful taymın faydasına inanıyorum. Bu şekilde hocalarımız, hem dışarda hayatlarını kazanabilmek için birtakım lüzumsuz ve ilmi hay-siyetlerini zedeleyebilecek gayretlerden alkonacağı için, vakitlerini tamamen çalışmalarına vermek suretiyle hem talebelerini daha iyi

yetiştirmek hem de ilmi araştırmalarını daha yararlı bir hale getirmek fırsatını bulacaklardır. Bugün başka memleketlerde bunun dışında kalan üniversiteler azalmaktadır. Biz, bunu daha fazla benimsemek mecburiyetindeyiz.

Bunun yanı başında İstanbul ve Ankara Üniversiteleri dışında kalan Üniversitelerimizde öğretim üyesi sıkıntısı çekilmektedir. Bu da Türkiye'de üniversite öğretiminin yayılmasına mâni olan başlıca bir konudur. 115 sayılı Kanun içinde bunun da bir çaresi mevcut değildir. Üniversitelerarası Kurulun getirdiği tasarıda da bunu bulmak imkânsızdır.

Kadrosuz ve eylemsiz doçentlikler, ihtiyaç olduğu için değil fakat belli bir süre çalışan gençlerimizi titrere kavuşturmakta öteye, onlara üniversite dışında çalışmak imkânı vermemektedir. Bu seviyeye gelmiş bulunan bu insanları üniversite dışında yurt hizmetinde kıymetlendirmek mümkün olamamaktadır. Şu halde öyle bir düzen bulacaksınız ki bu düzen, elimizde mevcut olan elemanları Türkiye'nin yüksek tahsil ve üniversite tahsili ihtiyaçlarını karşılayacak bir bütün halinde işleyebilsin. Biz, Bakanlık görüşünde bunu da belirttik ve bu bakımdan bir seyyaliyet getirmeye çalıştık. Bu, tabii nihai bir temel hüküm olmayabilir amma bir fikir vermesi bakımından faydalıdır. Bugün Atatürk Üniversitesine 120 milyon lira yatırım yapılmıştır, 980 talebesi vardır. Öğretim üyesi ihtiyacının ancak beşte birine sahiptir. Trabzon Üniversitesine iki yıl içinde 35 milyon lira yatırım yapılmıştır. Bugün hiçbir esas öğretim üyesine sahip değildir, hepsi ektir ve muhtaç bulunduğu öğretim üyesinin de ancak beşte birine sahiptir. Bunlar da üniversitedirler. Memleketimiz yeni yeni üniversiteler açılması ihtiyacı içinde bulunuyor. Mecliste, altı tane üniversite kurulması için kanun beklemektedir, önümüzdeki günlerde münakaşa edilecektir. Millî Eğitim Bakanı sıfatıyla Türk Milletinin karşısında, Meclisin karşısında "buralarda üniversite açamazsınız" diye direnmek mecburiyetinde kalıyoruz. Çünkü öğretim üyesi bulunamıyor.

Bütün bunların hepsi bir şey ifade eder ki o da bugün üniversitelerimizin idaresinde müessir olan statünün, mevzuatın yetersiz olduğudur. Bundan dolayı gerek mevcut üniversitelerimizi daha verimli hale getirmek ve gerekse yeniden kurulacak üniversitelerimize öğretim elemanı bulmak bakımından yeni bir ayarlamaya gitmek zarureti duymuyoruz.

Şimdilik bu kadarla yetiniyorum, gerekirse bilâhare tekrar arza malûmat ederim.

PROF. AYDIN YALÇIN — Ben meseleyi sayın Bakanın arzettiğinden daha geniş olarak almak niyetindeyim. Bir kere bugün üniversitemizde mevcut buhran, huzursuzluk, aslında bütün cemiyetin, içinde bulunduğu buhran ve huzursuzlukla çok yakından ilgili.

Evvelâ müessese içinde gelişmeler var; müessese, bir sene evvelki müessese değildir.

İkincisi, bu müessesenin çalışmakta olduğu ortamlar süratle değişmektedir. Bu, yalnız Türkiye'ye mahsus bir olay da değildir. Bütün dünya üniversitelerinde aynı şey var. İngiltere'de Robins Raporu ve Amerikan eğitimcilerinin, büyük üniversite başkanlarının zaman zaman basına ve akademik yayınlara akseden görüşlerinde de aynı problemler var. Bu problemlerin başında population ba ... dedikleri öğretim gören nüfus bareminin şişkinleşmesi ve üniversitelerin son zamanlarda bu şişkinliğe bir dar boğaz gibi fazla taz-yiklere maruz kalan müesseseler haline gelmesi yer almaktadır. Türkiye'de de aynı şey var; hocası az, mekânı az, kütüphane, yatak-hane, yemekhane az; hoca-talebe nispeti son derece anormal bir vaziyete düşmüş... Bugünkü Amerikan üniversitelerinde, İngiliz üniversitelerinde bire sekiz, bire on şey yaptı mı "öğretim yapamıyoruz, talebeler çok kötü yetişiyor" diye şikâyetler oluyor.

Mülkiye'de bizim zamanımızda 400-450 talebe vardı. Aşağı yukarı 35 e yakın da öğretim üyesi bulunuyordu. Bugün Mülkiye'de talebe sayısı 1300 civarında. Bu artmaya karşılık hoca kadrosu da genişledi amma aynı nispette genişlemediği için sıkıntı çekiyoruz. Öteki fakülteler için bu, Bütünün daha böyle.

Sonra, üniversite içinde gençlik değişiyor. Bugün Üniversite hocalarının karşı karşıya bulunduğu gençlik, bundan 10-15 sene evvelki gençlik değil. Hem zihniyet bakımından hem de hazırlık ve dış âlemler temas safhaları bakımından değişiyor. Meselâ benim sınıfta bundan 10-15 sene evvelkine nispetle alışık olmadığım derecede yabancı dil okuyan, başka kaynaklardan istifade eden ve müstakil olarak kendisini yetiştirmeye hevesli ve azimli insanlar var... Öbür taraftan hoca kadrosu da değişiyor. Bilhassa İkinci Dünya Harbinden sonra yeni yetişen hocaların çoğu 3-5 sene dışar-

da kalan ve yeni cereyanları takip eden arkadaşlar... Binaenaleyh usuller ve kalıplar aynı kaldığı halde bizzat üniversite içindeki münasebetlerin ve faaliyet tarzlarının değişmesini icabettiren bir hoca ve talebe tazyiki karşındayız.

Bu şartlar içinde eski geleneklere göre tatbik edilen usulde pedersahi, otoriter, meseleyi yalnız imtihan kâğıdında anlatmış olduğu dersin aynen aksedip etmediği şeklinde gören hoca yadırganıyor ve aslında psikolojik tatminsizliklerin başında kanaatimce bu geliyor.

Öğrenci-öğretmen münasebetleri bugünkü cemiyetin hem üniversite camiası olarak hem Türk camiası olarak arzu ettiği bir çerçevede değildir. Hocalar katıyen talebeleri tanımıyorlar, yalnız ders verip çıkmak suretiyle iş bitti telâkki ediliyor. Hiçbir manevî, entellektüel münasebet ve bağ kurulmuyor. Keza kıdemli hocalarla kıdemsiz hocalar, profesörler ve asistanlar arasında aynı manevî ve entellektüel bağ zaafı kendisini gösteriyor. Bunlar da üniversite içinde yeniden başlayan bazı zaruretler, bazı tansiyonlar, bazı sürtüşmeler meydana getiriyor. Bunlar yalnız bizde değil dış üniversitelerde de aynı şekilde mevcut. Hattâ İngiliz hocaları arasında zaman zaman "Üniversitenin fonksiyonu nedir? Yalnız araştırma mı yoksa yalnız öğretmek mi? Röşerş yapan hocaları tamamen libere etmeli, müşavirlik yapan hocalara daha geniş imkânlar vermeli v.s." gibi usuller var... Bizde bu sürtüşmelerin ötesinde değişen şartlara rağmen üniversitenin bünyesindeki katılık devam ediyor. Bugün Türk Üniversitelerindeki bu korporatif tarz, daha fazla elâstikiyet isteyen hem eğitim bakımından hem de cemiyetin ihtiyaçları bakımından bazı intibaksızlıklar meydana getiriyor. Daha açık konuşmak lâzım gelirse, yeni kurulmakta olan üniversitelerdeki açık cemiyet manzarası, bizim klâsik Üniversiteler Kanununa göre kurulmuş olan üniversitelerdeki kapalılık karşısında birtakım problemler meydana çıkarıyor. Meselâ Ortadoğu Teknik Üniversitesinin daha kolaylıkla bazı imkânlar bulması, kolaylıkla yeni elemanları içine alabilmesi, bazı hataları olabilmekle beraber daha büyük bir elâstikiyet getiriyor.

Sonra, bu yeni şartlar içinde üniversitenin stratejisiyle ilgili olan bazı meseleler var. Türk cemiyeti, geleneksel kıymetlerimizin ve alışkanlıklarımızın neticesi, bir hocayı bir nevi sihirbaz gibi görüyor. Her meseleye dair hazır reçetesi olan, her meseleyi halleden bir kimse gibi telâkki ediyor.

(Teypdeki teknik bir arzadan dolayı seslerin bir kısmı tesbit edilememiş)

Yeni Üniversiteler Kanununda idareyi kuvvetlendiren oazi yetkiler var ve nihayet küçük komiteleri süratli karar vermeye sevkeden hükümler bulunuyor. Fakat öbür taraftan Üniversiteyi dışarı açan, onun bünyesini biraz daha yumuşak ve elâstiki hale getiren, bu korporatif bünyeyi biraz yumuşatan, meselâ kendimize model olarak aldığımız Anglo-Sakson memleketlerindeki gibi bir dışarıya açılmayı ihtiva eden, bu denetlemeyi Hükümetin, Parla-mentonun, endüstrinin v.s. nin telkinlerine açan bir istişare konusu üzerinde de düşünmek iyi olur sanıyorum. Ben, böyle kendi içine bir bünyenin kendi kendini islahta güçlükler çekeceği hususunda sayın Bakanın söylediği mütalâalara da iştirak ediyorum. Fakat, bizzat fikri muhtariyeti ve idari elâstikiyeti ortadan kaldırmadan üniversitenin, değişen şartlar içinde hem cemiyete, hem de bizzat üniversitenin kendi küçük komünotesine, küçük toplumuna daha iyi cevap veren bir yeni bakışla reforma tabi tutulması gerektiğine inanıyorum.

Prof. TURHAN FEYZİOĞLU — Bahri Savcı arkadaşımızın söylediği "yeni bir zihniyet bulunmalıdır ve bu zihniyete uymayan organları, kuruluşları, usulleri tasfiye etmeli uyanları muhafaza etmeli" tarzındaki radikal bir düşünce ile, hattâ bir hevesle, —hevesle tabirini bilerek kullanıyorum— üniversite meselesinin ele alınmasından büyük tehlikeler doğabileceğini zannediyorum. Üniversiteler, başka müesseselerden daha fazla olarak, bir tekâmülle, bir gelişme ile ileri doğru giderler. Zaman zaman ve sık sık vukubulan dış müdahalelerle üniversitelerin ileriye atılabileceklerine ve yükselebileceklerine inanmıyorum. Bunun sebeplerini arzedeceğim. Üniversitelerde şüphesiz bu gelişmeyi, bu tekâmülü sağlayacak denetime ihtiyaç vardır. Biraz evvel Yalçın arkadaşımın huzursuzluk sebepleri olarak saydığı hususların pek çoğu hepimizin, üzerinde ittifak ettiğimiz, edeceğimiz meselelerdir. Bunlar ve Bahri Savcı arkadaşımızın temas ettiği iç denetim, plânlama, v.s. önemli konulardır. Fakat bütün bunların karşılanması, dış müdahaleden beklenmemelidir.

Umumiyetle üniversite ile ilgili problemler konuşulurken bir üniversitede cereyan eden bazı münferit olaylar, hattâ bazan bir üniversitenin bir tek fakültesinde göze çarpan bazı aşırı haller, gerek üniversite haklarının suiistimali, gerek kurulların genişliği ve kliklere ayrılması neticesinde kararların salim çıkmaması, gerek üniversiter bazı hakların şahsî çıkarlara âlet edilmesi, gerek üyeler arasında aşırı geçimsizlikler ve huzursuzlukların belirmesi veya öğrenci ile öğretim üyeleri arasındaki münasebetlerin aşırı derecede gerginleşmesi gibi pek mevzii, bazan bir tek fakülteye inhisar eden olaylar, bütün üniversiteye teşmil edilmektedir. Bu sebeple de verilen hükümlerde yanılmalar vukubulmaktadır. Daha açık söylemek icabederse İstanbul Üniversitesinin Tıp Fakültesinin problemleriyle Ankara Üniversitesinin Hacettepe Tıp Fakültesinin problemleri aynı değildir. Hattâ Ankara Tıp Fakültesinin problemleri aynı değildir. Siyasal Bilgiler Fakültesinin, Ankara Hukuk Fakültesinin, İstanbul İktisat Fakültesinin problemleri aynı değildir. Fakat zaman zaman bizde küçük gözükken bir meseleyi umumi efkârâ mal etmeye muvaffak olundu mu bir noktadaki mevzii bir dert, şümulü birtakım dertler gibi görülür ve onu halletmek için tedbir alayım derken zararlı sonuçlar doğurabilecek aşırı hareketlere gidilir. 147'ler hâdisesi, yine böyle bir üniversitemizin bir fakültesinde bir kısım öğretim üyelerinin bazı huzursuzluklarını halletmek için ortaya çıktı. Bunun tamiri gene bir üniversitemizin bir fakültesinde bazı problemler ortaya çıkardı. Fakat 147'ler Kanunu ile geri dönen öğretim üyelerinden pek çok fakültelerimiz hiç huzursuzluk duymadılar. Bu itibarla üniversite meselesini genellemelerden kaçınarak düşünmek gerektiğine kaniyim.

Türkiye'de Üniversitemizin tarihine baktığımız zaman onun sık sık dış müdahalelere maruz kaldığını görüyoruz. Bu müdahaleler çok zaman iyi niyetlerle yapılmıştır; fakat bekleneni sağlayamamıştır. Üniversitelerin bilim özgürlüğü, hür düşünme, düşündüğünü rahatça söyleme ve huzur içinde ilim hayatının gerektirdiği bir rahatlık içinde çalışabilmesi, dış müdahale tehdidinin Demokles'in Kılıcı gibi başında asılı bulunması yüzünden bu memlekette çok zarar doğmuştur. Ve daima dış müdahalelerde "bilim özgürlüğüne riayet edeceğiz veya riayet ediyoruz, buna hürmetkâriz; biz sadece idari muhtariyet konusunda mütereddidiz. Parlamento Hükümeti murakabe eder. Hükümet Parlamento'ya karşı mesul olduğuna göre ona hesap verebilmesi için üniversitelerden bazı şeyleri sormalıdır, hesap sorabilmelidir. Hiçbir yetkisi olmayan bir Hükümetin veya hiçbir yetkisi olmayan bir Parlamantonun bu ödenekleri vermesi mümkün mü?" tarzında, ahşıl gelmiş ve yeni olmayan bir takım deliller ileriye sürülmektedir.

İdari özerklik yani üniversitenin, Anayasada tarif edildiği şekilde kendi içinden seçtiği organlarla idare edilmesi, öğretim üyelerinin seçiminde, denetiminde v.s. üniversite organlarının son söze sahip olması, bilimsel özerkliğin ayrılmaz bir parçası ve zaruri bir şartı olarak düşünülmüştür. Memleketin geçirdiği tecrübelerin ışığı altındadır ki Anayasamızda bu derece teferruatlı hükümler yer almıştır. Bazı arkadaşlarımız da bilirler ki başka memleketlerin Anayasalarında öğretim üyelerinin tayininin nasıl yapılacağına dair bir hükme rastlanmaz. Onların nasıl tecziye edileceklerine dair hükümler Anayasaya girmez. Türkiye'de 10-15 yılda bir veya daha kısa fasıllarla nükseden, üniversiteye dışardan müdahale etme arzularını yenmek içindir ki bu hükmü bir Anayasa hükmü haline getirmek mecburiyeti hasil olmuştur. Şüphesiz her müessesenin olduğu gibi idari özerkliğin de birtakım problemleri bulunmaktadır : Basın hürriyetinin basında bazı suiistimallere yol açması gibi, sendikalar hürriyetinin veya grev hakkının yer yer haksız bazı grevlere veya aşırı bazı faaliyetlere yol açması gibi, öğrenci teşekküllerinin açık oturumlar tertiplemeleri, daha hür olarak çalışmalarını gibi, hakikaten çok faydalı bazı faaliyetlerin yer yer Türkiye'de de, —başka memleketlerde olduğu gibi— bazı taşkunluklara yol açması gibi... Bunlara bakarak nasıl ki grev hakkını, sendika hürriyetini, öğrenci teşekküllerinin hürriyetini veya basın hürriyetini daha aşırı bir şekilde sınırlamak akla gelmiyorsa üniversitenin idari özerkliğinden şu mahzurlar doğuyor diyerek, ilk akla gelen tedbir "bunu dış müdahalelerle nasıl daraltabiliriz" olmamalıdır. Bunun dışında çok daha yumuşak ve tekâmülcü tedbirler aranmalıdır.

Bütün şikâyetlere rağmen Türkiye'de üniversitenin, hukuki rejimine 1946 tarihli Üniversiteler Kanunu ile ulaştığı inancındayım. Vaktiyle hizmet ettiğim bir müessese olan Mülkiye'nin mu-

rakabesi bir yüksek okul olarak Millî Eğitim Bakanlığına verilmişti. Aslında bu murakabeyi yapan ise Yüksek Öğretim Umum Müdürü idi. Çünkü Bakanlar gelip geçiyor, murakabe işini umum müdürler yapıyor. Bir Bakana verilen bir hak, zamanla umum müdüre verilen bir hak mahiyetini alıyor. Veya bazı Bakanların idaresinde bu mahiyeti alabilir. Amma yarın için bir başka hale gelmeyeceğini tahmin edemem. Ben, bir üniversite rektörünün, bir umum müdürün sigarasını yakmak için nasıl telaşla davrandığı günü, öğrenci olarak görmüş ve isyan etmişimdir. Türkiye'de bundan çok acı çekmişiz, artık bu hale dönmek, şüphesiz mümkün değildir. Bu, bahis mevzuu bile olamaz.

Bunun yanında, üniversitenin, Millî Eğitim Bakanlığı yolu ile yöceltilebileceği, onun müdahalesiyle, onun istikamet vermesiyle yöceltilebileceği fikrinden de kendimizi kurtarıp üniversitenin kendi içinde denetlenmesi, denetimini kurması ve kendini yöceltecek tedbirleri araması problemi üzerinde kafamızı yormalıyız.

1946 dan sonra Siyasal Bilgiler Fakültesinin öğretim seviyesi bakımından, öğretim kadrosunun seçilmesindeki ittizlik bakımından, öğrenci ve öğretim üyeleri münasebetleri, araştırma yapma seviyesi, hakiki bir üniversiter müessese olup olmaması bakımından, özerklikten evvelki devre ile özerklikten sonraki devreyi mukayese ettiğim zaman hakikaten gece ve gündüz kadar fark olduğunu, kısa hocalık hayatımda müşahade etmişimdir. Dışardan baktığımız zaman görüyoruz ki üniversitelerimiz gelişmektedir. Bir tek fransızca kitabı tercüme ettiği için huduttan hududa şöhrati olan, hâlâ ismini andığımız bazı hocalar var. Bu kitabın da bazı yerlerini sıkı sıkıya atlamıştır. Öyle bir devirden, Türkiye'nin gerçek problemleri üzerine araştırmacı ve obpektif bir hüviyetle eğilmek devrine, Türk üniversiteleri ancak özerkliğe kavuştuktan sonra gelmişler ve büyük mesafe almışlardır. Hepimiz, yeni bir doçent veya biraz kıdemli bir asistanın, vaktiyle huduttan hududa şöhrat yapmış hocasından daha ileri ölçüde bir araştırmacı olarak, Türkiye'nin problemleri üzerinde daha bilgili tarzda eğilecek çapta bir ilim adamı haline geldiğini görmüşüzdür. Özerklik olmasaydı ve eski sistem devam etseydi üniversitelerimiz yerinde sayacaklardı.

Üniversite problemlerinin açık şekilde ve tenkitçi bir gözle üniversite dışında da konuşulması, Parlâmentoda, basında, öğrenci teşekküllerinde tartışılması konusuna gelince, bunda sadece fayda görüyorum. Çünkü, bu, üniversitede oto kritik cereyanlarını artıracaktır. Bir çeşit muhasebe yapma mecburiyetini doğurması, üniversitenin iç denetim yollarının aranıp bulunması bakımından bu meselelerin açıkça görüşülmesinde fayda görenlerdenim.

Evet, İngiltere'deki durum çok faydalı olmuştur amma hiç kimsenin aklına, Avam Kamarasından bir kanun çıkararak Oxford'da, Cambridge'de tedarisat nasıl olmalı, asistanlar nasıl seçilmeli, doçentlerin süresi ne olmalı, profesörler nasıl tayin edilmeli şeklinde bir düşünce gelmemiştir.

Rapor hazırlanması iyi birşeydir. Bu mânada araştırma, yayın, tartışma yapılsın. Basında, üniversitede, her yerde alabildiğine üniversitenin dertleri, problemleri, aksaklıkları tartışılın amma bu tartışmanın sonunda feyizli fikirlerin ve tedbirlerin yine üniversite içinden geleceği fikrine sadık kalalım. Bu mânada bir dış baskı, üniversitelerimizi hatalarını tamire mecbur edecektir. Bu şekilde bir fikri baskıyı, oto kritiği tahrik edici bir baskıyı kabul ediyorum amma dışardan yapılacak bir müdahaleyi kabul etmiyorum. Zira dışarda bu müdahaleyi yapacak ölçüde yetkili bir başka makam veya organ bulunabileceğini zannetmiyorum.

Şimdiye kadar yapılan konuşmalar arasında bana son derece cazip gelen bazı fikirler oldu. Bunlardan birisi kürsülerden itibaren plânlama fikridir. Kürsülerden başlayarak uzun vadeli gelişme plânlaması, bunun fakülte plânlaması haline gelmesi, üniversite plânlaması haline gelmesi, bunların hepsinin, yüksek öğretim derecesinde bir millî eğitim plânlaması olarak, yüksek okullar politikası ile birlikte Millî Eğitim Bakanlığınca tamamen idari ve bilimsel özerklik esaslarına riayet edilmek suretiyle koordine edilmesi hakikaten çok faydalıdır.

Üniversitelerimiz şu derdin çaresini de bulmalıdır : Öğrenci kontenjanları bugün, fakültelerin oda genişliğine, laboratuvarında, mikroskop başındaki yer sayısına göre tesbit edilmektedir. Halbuki bir kalkınma plâni yapmışız, hedefler tesbit etmişiz, muhtelif seviye ve mesleklerde kaç sayıda insan yetiştirmek lâzım geldiğini plânlamışız. Bu plânlama olmadan buraya varılamaz ve bu konuda üniversitelerimizin, kalkınma plâni ile faaliyetlerini ahenkli hale getirmek üzere, plânlama faaliyeti yapmaları şarttır ve Plânlama

ma Teşkilâtı ile işbirliği yapabilirler. Fakat bu, arzettiğim gibi, üniversite içinden doğacak gönüllü bir kendi kendini disipline alma mahiyetindedir. Bu yol, Parlâmentoyu da Milli Eğitim Bakanlığını da disiplin altına alacak bir yoldur. Yatırımlar geliş güzel yapılmaz, uzun vadeli insan gücü hedeflerine göre yapılır. Yatırımlar, memleketimizin insan gücü plânına göre nereye yapılmak lâzımsa o fakültenin yatırımlarına öncelik vermek suretiyle uzun vadeli hedefe ulaşılır.

Yaşar Karayalçın arkadaşımız, uzun yıllar önce, 1954'lerden, 1956'lardan beri savunduğunu hatırladığım ve şimdi yine ortaya atılmış olan fakültelerin ve üniversitelerin faaliyetlerinin yayınlanması yayılması işi mutlaka gerçekleşmeli ve standart ölçülerle yani ölçülerin farklı tatbik edilmesine ve göz boyamaya imkân vermemek için her fakülte yıllık faaliyet raporunda, her üniversite yıllık raporunda nelere temas edecektir, hangi soruların cevabını sarîh olarak verecektir, hangi konuları kritik bir gözle tahlil edecektir, hangi aksaklıkları, hangi başarıları ne ölçülerde gösterecektir, bunlar standardize edilmek suretiyle bir yayın yapılmalı ve umumî efkârın murakabesi ve iç murakabe bu yoldan da sağlanmalıdır.

Ayrıca, Yaşar arkadaşımın temas ettiği dışardaki kuruluşlar acaba bu kapalı üniversitenin işlerine bir göz atamaz mı?

Ancak, üniversitelerin yılda bir defa toplanacak ve yıllık faaliyet raporunu gözden geçirecek, konuşacak, telkinler yapacak, uyarılarda bulunacak bir istişari kurula sahip olması ve meselâ hâkimlerin, bâro temsilcilerinin, hukuk fakültelerinin çalışmaları hakkında yılda bir defa faaliyet raporunu okuyarak temenniler izhar etmelerine imkân verecek bir kuruluş bulunması, zararsız olabilir. Tıpkı bunun gibi, Tıp ve İktisat Fakülteleri için de böyle bir kurul hatıra gelebilir. Fakat icrai yetki kelimesini taşıyan bir denetim kurduğumuz anda bunun politize olması tehlikesi daima mevcuttur.

Verimsizlik ve aşırı sınıfta kalma konusunda, öğrencilerin yüzde 75'inin sınıfta kalması, üç sene okuması gibi hususlar bizi hemen neticeye sıçramaya götürmemelidir. Bundan çıkacak tek netice, kanaatimce, bir ilmi araştırma yapma lüzumudur. Neden üniversitelerimizde bu derece çok sınıfta kalma ve bu derece büyük bir verim düşüklüğü vardır? Liselerimizin bu konudaki kabahatleri ne ölçüdedir? Ağır sosyal ve iktisadî şartların, öğrencilerin içinde yaşadıkları şartların tesiri ne derecededir? Bu konuda, öğrencilerin sorumluluk duygusunun veya çalışma arzusunun azlığı, toplumumuzun bütününden gelen bazı temayüller, psikolojik davranışlar ne ölçüde müessirdir? Üniversitenin imtihan usulleri, öğretim üyeleriyle öğrenciler arasındaki münasebetlerin, öğretim usullerimizdeki aksaklıkların tesiri ne ölçüdedir? Bunların her birinin tesir dereceleri, hakiki, ciddi, derin bir araştırma ile, belki bir iki yıl sürecek olan esaslî bir çalışma ile ortaya konup ondan sonra bunun tedbirleri alınabilir.

Öğretim üyeleriyle öğrenciler arasında yakın ve sıcak bir ilgi kuracak zaruri tedbirler yine üniversite içinde aranıp bulunmalıdır. Hele bu konuda dışardan yapılacak bir müdahale bu münasebetleri daha da gergin bir hale getirmekten başka bir netice doğurmayacaktır.

Benim üniversiteden ayrı kaldığım yıllar zarfında öğrencilerin yurt sorunlarına eğilme bakımından, bilgi bakımından ileri bir hale geldiklerini, saygı telkin eden seviyede fikir çalışması yaptıklarını görmekteyim. Bunlarla öğretim üyeleri arasındaki münasebetleri daha sıcak bir hale getirecek usuller üniversite içinde aranıp bulunabilir.

Son olarak, hocaların 15 günde bir dersi olması v.s. hususlar, genellemelere ve suçlamalara yol açmamalıdır. Batı üniversitelerinde yılda hiç ders vermeyen ve sırf araştırma ile meşgul olan öğretim üyeleri de vardır. Mesele şuradadır: Acaba hoca, hiç araştırma yapmıyor, 15 günde bir defa uğruyor, maaş alıp gidiyor ve dışarda ticarethane işletiyor gibi bir durumda mıdır, yoksa bir araştırma yaptığı için mi derslere az geliyor? Bütün bunlar iç denetim yolları ile düzenlenmelidir.

Yeni üniversitelerimizin öğretim üyesine kavuşmaları bakımından bazı usuller düşünülebilir. Sayın Öktem, bize Bütçe Komisyonunda bazı faydalı telkinler yaptılar. Bunun teferruatına girmiyeceğim. Plânda beş yılda 3000 Türk gencinin yurt dışına gönderilip yetiştirilmesi, yılda 500-600 kişinin birinci sınıf araştırmacı, bilim adamı veya birinci sınıf uzman seviyesinde yetiştirilmek üzere yurt dışındaki en iyi üniversitelerde, en iyi kürsülerde doktora yapmak

üzere dışarıya gönderileceklerine dair bir hüküm vardır. Türkiye'nin, yalnız üniversitelerinin değil, fakat bütün idarî kademelerinin, âmme sektörünün ve hattâ özel sektörün yüksek seviyede liderlere kavuşması, bilim adamlarına sahip olması bakımından asıl yapılacak şey budur. Bir hükümetin bir numaralı vazifesi de bunu gerçekleştirmektir. Bu yapıldığı takdirde üniversitelerimizin seviyeleri, yeni üniversitelerimizin öğretim ihtiyacının karşılanması bakımından en müspet adım atılmış olacaktır kanaatindeyim.

Sözlerimi bağlarken tekrar arz ediyorum ki, reform sözünün bu konuda bir heves halinde ortaya çıkmasından korkuyorum ve reform hevesiyle akort yapalım derken tel koparmaktan endişe ediyorum.

Prof. BESİM ÜSTÜNEL — Ben, üniversite probleminin biraz daha geniş bir açıdan ele alınmasının zorunlu olduğu kanısındayım. Bu bakımdan, benden evvel konuşan meslektaşlarıma nazaran, ben belki Aydın Yaşar arkadaşımın görüş tarzına daha yakın, fakat onun ortaya koyduğu nedenlerin biraz daha temeline giden, probleme biraz daha yukardan bakan bir görüşü açıklamak istiyorum.

Üniversitede reform, yani yeniden düzenleme meselesi sadece, gerek akademik gerek idarî anlamda muhtariyeti nasıl koruruz, nasıl daha sağlam temellere oturtabiliriz meselesinden ibaret görmek bence doğru bir yaklaşım değildir. Bu yönü ile ele alırsa kısa bir süre sonra üniversitelerimizde üniversite problemi sadece yeniden bir düzenleme yapma zorunluğunun ortaya çıkacağından eminim.

Evvellâ, üniversiteler ile diğer yüksek öğrenim müesseseleri arasında bir ayırım yapmak lüzum ve zaruretine işaret etmek istiyorum. "Üniversitenin" herhangi bir yüksek öğrenim müessesesinden farkı, araştırma faaliyetlerine verdiği önem ve ağırlıktan ileri gelir. Bugün bir üniversiteden başlıca üç fonksiyonu yapması beklenir: (i) Eğitim ve öğretim fonksiyonu, (ii) Bilgiyi halka yayma fonksiyonu, (iii) Araştırma fonksiyonu, yani ilmin hudutlarında birtakım yeni çığırılar açarak, memleket sorunlarına eğilerek hakikatleri daha iyi anlamamıza ve yeni fikirlerin ortaya çıkmasına imkân veren çalışmaları.

Bu üç faaliyetten sadece ilk ikisini yapan ve bütün ağırlığı bunlara veren yani eğitim ve öğretim faaliyetleriyle, bilgi yayma faaliyetlerini yerine getiren müesseseler, normal yüksek öğrenim müesseseleridir. Görevleri arasında asıl ağırlığı üçüncü hususa veren müesseseler, benim telâkkime göre, "hakikî üniversite" lerdir. Bu bakımdan eğer biz, hakikî ve kaliteli üniversite kurmak istiyorsak, veya bunların sayısını artırmayı düşünüyorsak, evvellâ şu suale cevap vermek zorundayız: Türkiye, bugünkü gelişme seviyesiyle, bugünkü elemanlarıyla, ekonomik ve malî gücü ile kaç üniversiteyi başarı ile yürütebilir, veya kaç üniversiteye sahip olabilir?

Bence, bugün adı üniversite olan müesseselerimizin önemli bir kısmı, bu kritere vurulduğu zaman, sadece yüksek öğrenim müesseseleri sayılırlar. Türkiye bugün sahip olduğu ilim adamları sayısı, hakikî araştırmacı sayısı ve bunların hakikî bedellerini ödeyebilecek bütçe imkânları açısından, ancak ve ancak bir tane hakikî üniversite kurabilecek durumdadır. Üniversite adı altında kurulmuş bulunan bugünkü yüksek öğretim müesseselerimize bir kere bu ismi verdiğimiz göre, bunu geri almanın güç olduğu da muhakkaktır. Fakat hiç olmazsa mevcutlara her yıl bir yenisini yine üniversite adı altında ilâve etmemek lâzım geldiği de muhakkaktır. Bununla beraber, memleketin gittikçe artan nüfusu ve devamlı olarak yükselen gelir seviyesi karşısında yüksek öğrenim talebinde kaydedilen süratli artışı karşılamak zorunda olduğumuzu ben de kabul ediyorum. Fakat bu ihtiyacı karşılamak için kuracağımız her müesseseye "Üniversite" ismini verip, çok kötü şerait altında, düşük ücretlerle çalışan, laboratuvarı, kütüphanesi, araştırma imkânları olmayan bu müesseselerden bilimsel araştırma beklemek, doğrusu haksızlık olur. Bence, bugünkü huzursuzlukların en önemli kaynaklarından biri buradan geliyor. Talebinin şikâyeti, diğer hocaların şikâyeti, parlâmenterlerin şikâyeti hep bundan doğuyor. Bu şartlar altında ne bu ortam içinde üniversitelerimizde öğretim yapanların önemli bir kısmının "araştırmacılık" vasıflarının zayıf kalması gayet tabiidir. Bugün üniversitelerimizde hakikaten yüksek seviyede, kaliteli, araştırma yapacak öğretim üyesi sayısının az olmasının nedenlerini daha temel faktörlerde aramamız gerekir. Teker teker kişileri veya kurumları suçlamamız doğru olmaz kanısındayım.

Şu halde meseleyi buağıdan ele alarak ihtiyacı karşılayacak sayıda ve nitelikte yüksek öğrenim müessesesi kurmak gerekir. Bu yola gidilmeyip de devamlı olarak yeni üniversiteler kurar ve mevcutların bir kısmını da yanlış olarak üniversite diye adlandırmakta devam eder isek, "araştırma" fonksiyonu çok zayıf kuruluşlarla yetinmek zorunda kalacağımızı unutmamalıyız. Bu durumda, hiç kimsenin, adı üniversite olan bu yüksek öğretim kurumlarının bazı öğretim üyelerini ele alarak : "İlim adamı dediğimiz de bu mu? Nerede bunun orijinal araştırmaları?" gibi mülâhazalar ileri sürmeye hakkı olmayacaktır. Çünkü, bu ortam bugünkü durum öğretim üyesinin kendi eseri değildir. Çünkü, onun araştırmacı olarak yetişmesi için ortam hazırlanmamış ve bugüne kadar kendisinden böyle bir fonksiyon ciddi olarak talep edilmemiştir. Zaten adı üstünde : "Öğretim üyesi..." Memlekette kendisinden beklenen daha ziyade "öğretim". Gerçi 1946 üniversite reformu ile gelen Üniversiteler Kanunu üniversite öğretim üyelerinin araştırma yapmasını ister; fakat, istemek başka şey, müsait ortamı yaratmak, imkânları sağlamak başka şey.

Bugün birçok üniversitelerde ihtiyaçtan fazla öğretim üyesi var ve hakikaten bilhassa İstanbul'da ancak 2-3 senede bir sıra geldiği için her yıl ders veremeyen öğretim üyelerimevcut. Bunlardan gayet iyi tanıdığım bir tanesi de kendisine ancak üç sene sonra sıra geleceği için Amerika'ya gitmeyi tercih etmiştir ve hâlen tanınmış bir Amerikan üniversitesinde ders vermektedir.

Bir kürsüde öğretim üyesi sayısı fazla ise bunlardan bir kısmının bir sene öğretim yapması, diğerlerinin araştırma faaliyetinde bulunması gerekir. Fakat, üniversitelerimizde araştırma için ne ortam müsait, ne de araştırmayı yapacak kalitede veya şekilde yetmiş yeterli sayıda öğretim üyesi var.

Bu noktayı bir neticeye bağlamak icabederse diyebiliriz ki, belki mevcut üniversitelerin durumunu değiştirmek güç olacaktır; fakat bunlardan bir tanesini seçerek hakiki kaliteli üniversite haline getirmemiz mümkündür. Diğerlerini de yüksek öğrenim müessesesi halinde geliştirebiliriz. Bu mümkün görülmediği takdirde hiç olmazsa bunlara üniversite adı altında yenilerini ilâve etmiyelim. Devlet dairesinde memurluk yapacak bir adamı muhakkak üniversite bir hava içinde yetiştirmek şart değildir. Ona o bilgileri ve seviyeyi yüksek öğrenim müesseselerinde de vermek mümkündür. Maliye Bakanlığında çalışacak bir maliyeciyi, memur olarak yetiştirecek bir iktisatçıya en ileri iktisat teorilerini ve araştırma tekniğini öğretmeye lüzum görülmiyebilir. Bunları eğitmek amacile kaliteli yüksek öğrenim müesseseleri kurmak mümkündür. Fakat, yetiştikten sonra daha ziyade araştırmacı olacak, ilim adamı ve yüksek seviyede idareci olacak kimseleri ancak hakiki "Üniversite" de yetiştirmemiz gerekir.

Türkiye, bugünkü haliyle birden fazla hakiki üniversitenin maliyetini kaldıracak gibi gözükmemektedir. Bir tane, çok iyi üniversite kurabiliriz ve orada hakikaten ciddi talebenin de, politikacıların da, evebeynlerin de aradığını ve umduğunu bulabileceği yüksek seviyeyi sağlayabiliriz. Bunun dışında belki bu sayı ileride ikiye çıkabilir. Fakat 3, 4, 5 tane "Üniversite" ye bugünkü haliyle bu memleketin gücü yetmez. Bunlar ister istemez, kimseyi tatmin etmeyen "kasaba üniversitesi" seviyesinde kalmak zorunda kalacaklardır.

Üniversite reformu bakımından göz önünde bulundurulması gereken ikinci nokta, bugün için üniversitelerden beklenen fonksiyonun değişmiş olmasıdır. Bugüne kadar Türkiye'de üniversitelerden başka şeyler beklenirdi. Fakat bugün Türkiye'de, uzun vadede birtakım gelişme problemleri, iktisadi ve sosyal gelişme ve bunların hızlandırılması problemi ve üniversitelerde yetiştirecek gençlerin bu maksatlarla teçhiz edilmesi, hazırlanması meselesi var... Bugünkü haliyle üniversiteler bunu yapabilir mi, yapamaz mı? Bugün üniversitelerden beklenen, sadece birtakım kültür dersleriyle kafası dolmuş, filoloji öğrenmiş, hititoloji öğrenmiş kitleler yetiştirmek değildir. Zaten bu şekilde yetiştirilen gençliğin işsiz kalması ve entellektüel işsizliğin memleketimizde de ortaya çıkması bunun açık delilidir. Buna mukabil, bazı sahalarda teknik eleman ihtiyacı çok fazla ve önemli açıklar söz konusu. Bu bakımdan bugün için üniversitelerimizden beklenen öğretim fonksiyonu da artık bundan 15-20 sene evvel beklenen fonksiyonlardan oldukça farklıdır.

Bu durumda, üniversitelerimizi ve yüksek öğrenim müesseselerimizi reorganize ederken onların "öğretim" fonksiyonlarının da

memleketin gerçek ihtiyaçlarına en iyi hizmet eden bir istikamete yönlendirilmesi sağlanmalıdır.

Prof. CAHİT TALAS — Biraz önce konuşan Aydın Yalçın, Turhan Feyzioğlu ve Besim Üstünel arkadaşlarımızın ileri sürdükleri gayet enteresan meseleler var.

Üniversite davasını yalnız bir üniversite meselesi olarak mütalâa etmemek lâzım. Halen Türkiye'de bir çok müesseselerdeki huzursuzluk, daha doğrusu memnuniyetsizlik, müesseselerin Türk toplumunun ihtiyaçlarına ayak uyduramayışlarından ileri gelmektedir. Parlâmentodan, hükümetten, idareden ve basından, sendikâlardan, nihayet üniversitelerden memnuniyetsizlik var. Bütün bu memnuniyetsizlikler, şüphesiz bu toplumdaki bir uyanışın sonucu, bir daha iyiyi gitmenin neticesidir. Yani iyiyi doğru süratli bir değişme istendiği için üniversiteler de bu değişme arzusu içinde kendilerine düşen payı tabiiyle almaktadırlar. Bugünkü Türk toplumunun ihtiyaçları 1946 yılının ihtiyaçlarıyla mukayese edilemez. Hattâ 1960 yılının ihtiyaçları içinde de mütalâa olunamaz. Bundan dolayıdır ki üniversitelerin rolleri ve cemiyet içindeki fonksiyonları devamlı olarak, efkârı umumiyeye, basın, Parlâmento tarafından bir değişmeye, toplumdaki ilerlemede bir rehberlik yapmaya doğru zorlanmaktadır. Etrafımıza baktığımız zaman görüyoruz ki, hakikaten üniversite, bugünkü sosyal değişmeye geniş ölçüde istikamet vermektedir.

Üniversite hocaları geniş ölçüde basın yolu ile, bugünkü toplumun ihtiyaçlarını tayin etmeye çalışmakta; üniversite, hocalarıyla, talebeleriyle, son yıllarda açık oturumlarla, konferanslarla, araştırmalarla bugünkü topluma geniş ölçüde istikamet vermekte, yani kendinden bekleneni yapmaya çaba göstermektedir.

Kendi kendimize, bir üniversite meselesi ortaya çıkarmamak durumundayız. Üniversite, bu memleketteki müesseselerin içinde, bu memleketteki insanlar tarafından yürütülmektedir ve onlardan bu memleketin çok üstünde bir seviye beklemek mümkün değildir. Belki üniversitenin biraz muhafazakâr olduğundan şikâyet edilebilir ama bu, her tarafta böyledir. Talebeden, hükümetten, Parlâmentodan, nereden gelirse gelsin, çok düşünmeden, çok tartışmadan herşeyi açık olarak kabul etmemelidir. Binaenaleyh, son zamanlarda reform adı altında gelmekte olan telkinleri bu açıdan üniversite, gayet tabii olarak, bir reaksiyonla karşılamış ve meseleyi münakaşa etmek ve bir neticeye varmak için, kendi içinde yapmakta olduğu çalışmaları satha çıkarmıştır.

Üniversite meselesini bugün biz bulmadık; yani yeniden bazı şeyler yapılması ihtiyacını, talebelerin birkaç ay evvel ortaya attıkları kararlardan dolayı duymadık. 115 sayılı Üniversiteler Kanununun bazı aksak tarafları olduğu görüldü; bunun ıslahına gidildi ve bir yıl önce iyi veya kötü, yeni bir kanun tasarısı hazırlandı ve Milli Eğitim Bakanlığına gönderildi. Bakanlık da bu kanunda kendine göre bazı değişmeler yaptı. Bu değişmelerle bugünkü ihtiyaçları ve gönderilen kanunu karşılaştırdığımız takdirde üniversiteye dışardan yapılması istenen müdahalelerin hakikaten çok yersiz olduğu, bir kere daha ortaya çıkmaktadır. Çünkü dışardan ne denilirse denilsin, Milli Eğitim Bakanlığının hazırlayıp üniversiteye gönderdiği kanun, hakikaten üniversitenin bugünkü ihtiyaçlarını ayarlayacak ve ona istikamet verecek bir nitelik taşımamaktadır; birçok taraflarından da üniversiteyi köstekler mahiyettedir. Yeni tasarıda asistanların, doçentlerin kabulü mümkün olmayan bir statüye bağlandıkları görülmektedir. Dekanların ve rektörlerin durumunu incelersek, idarenin biraz kuvvetlendirilmek istendiğini görürüz. Amma bu kuvvetlendirmenin altında kısmen üniversitenin muhtariyeti gitmektedir. Milli Eğitim Bakanına üniversitelerarası kurulda verilen selâhiyet, hiç de üniversite muhtariyetiyle kabili telif değildir. Ne kadar hüsnüniyetle hareket edilirse edilsin, selâhiyetler daima suiistimal edilebilir. Binaenaleyh, bu muhtariyet meselesinde, hakikaten üniversitelerin bazı aksak taraflarının giderilmesinde, meseleyi, bu işin içinde bulunanlara, düşünenlere bırakmak lâzımdır.

Bazı ihtiyaçlara süratle ayak uyduramadığı için, üniversitenin bazı aksaklıkları bulunabilir. Fakat bu aksaklıkları gidermek bugünkü üniversitede bir reform hareketine bağlanamaz. Reform lâzım ise bunu dışardan değil, üniversitenin içinden beklemek lâzımdır.

Bunu böylece arzettikten sonra, üniversitenin denetlenmesi ve kontrolü konusunda bazı memleketlerden misaller vereceğim. Biz ne İngiltereyiz, ne de Fransa... Biz, kendi bünye ve imkânlarımız belli olan bir memleketiz. Fransa'da belki Milli Eğitim Bakanının

üniversiteler bakımından biraz selâhiyeti vardır, fakat orada öyle bir gelenek teessüs etmiştir ki Milli Eğitim Bakanının hiçbir suretle üniversitenin işine müdahalesi mevzu bahis olmaz. Meselâ rektör seçiminde üniversite, iki namzet gösterir. Bunların bir ve iki diye sıra numarası vardır ve bu sıra mühimdir. Eğer Bakan, birinci namzedi seçmezse Fransa'da hadise olur. An'ane o kadar yerleşmiştir ki üniversitenin tercihi bir numara ile belli edilmiştir. Bizde böyle birtakım an'aneler tamamiyle yerleşmediği için bazı selâhiyetleri Bakana vermek, çok tehlikeli durumlar yaratabilir. Bu bakımdan, başka memleketlerin misallerini ve kurumlarını aynen memleketimize nakletmek ve ileri sürmek, bence çok tehlikeli bir yol mahiyetini alabilir.

Üniversitelerin çeşitli meseleleri ve aksayan tarafları var. Meselâ öğretim üyelerinin bütün zamanlarını üniversiteye hasretmeleri meselesi var ki bu, hakikaten doğru bir prensip olabilir. Amma bugün Türkiye'de o kadar çok yetişmiş insana malik değiliz. Yetişmiş insanlardan, üniversite öğretim üyelerinin ihtisasından memleketin diğer organlarının da istifade etmesi lâzımdır. Siyasetçinin, Parlâmentonun, idarenin bundan yararlanması yerinde olur ve zaruret dolaysıyla ki, meselâ üniversitelerle işbirliği olmadan Plânlama Teşkilâtını yürütmek kolay olmamaktadır. Binaenaleyh, kâfi miktarda insana malik olmadığımız için ister istemez üniversite hocalarından başka sahalarda da istifade etmek mecburiyetindeyiz ve bu, memleketin yararına olur. Amma ilerde bütün sahalara yetişecek insanları bulduktan sonra, hocaları kendi sahalalarına döndürmek ve üniversitedeki öğretim ve araştırmalara sevk etmek faydalıdır. Bugünkü durum, ihtiyaçlardan doğmaktadır ve bu ihtiyaçları karşılamak mecburiyetindeyiz.

Diğer taraftan, üniversitede randıman meselesi, üzerinde durulacak bir meseledir. Bu mesele, bir bütün içinde mütalâa edilmesi gereken bir meseledir. Eğer lisede matematik, fizik, fransızca, İngilizce okumamış çocukların karnesini, bunları okumadığını yazıp liseden mezun ederek üniversiteye gönderirseniz, bunlardan randıman almaya imkân kalmaz. Bunun için, imtihan usulleri, yurt durumları v.s. nazarı itibara alınabilir amma bunlar teferruatta kalır. Bir eğitim meselesi olan bu meseleye tâ orta öğretimden başlanmalıdır. Randıman yükseltmek isteniyorsa köke inmek zarureti vardır. Aksi halde üniversiteler, yeniden lise tahsili yaptırmak, ondan sonra üniversite tahsili yaptırmak yoluna gitme imkânına malik bulunmuyorlar.

Bunun dışında mevcut üniversitelerimizin, kuruluş halinde bulunan üniversitelerimize teknik yardımda bulunmaları zaruretine inanmak ve bunu gerçekleştirmek lâzımdır. Biz, nüfusuna nazaran en az üniversitesi olan memleketlerden biriyiz. Bu memlekette okuma arzusu bütün sınıflara inmiş durumdadır. Her yıl üniversitenin kapılarını tazyik eden insanların ihtiyaçlarına cevap vermek mecburiyetindeyiz. Binaenaleyh, imkânlarımızı yeni üniversitelerin kurulmasına doğru zorlayacağız. Çünkü yeni üniversitelere yapılacak yatırım, en feyizli, en ekonomik yatırımdır. Bu sebeple, plân da bu yatırımı ön safhaya almak mecburiyetindedir.

Bu maddi imkânları temin etmekle beraber en mühim unsur olan insan unsur üzerinde de durmak lâzımdır. ATATÜRK Üniversitesinde olduğu gibi, bina yapılabilir, laboratuvarlar tesis edilebilir. Fakat insanlar, öğretim kadroları hakikaten üniversite tahsili yapacak kadar ve seviyede yetişmedikleri için bu üniversiteler verimsiz kalmakta, buraya yapılan yatırımlar da yararlı olmamaktadır. Onun için meseleyi bir kül olarak mütalâa etmek, bunu yaparken de mevcut üniversitelerin, meselâ Ankara ve İstanbul Üniversitelerinin, diğer üniversiteler bakımından bazı vazifeleri olduğunu hatırlamak lâzım gelir. Bu işi o şekilde ayarlamak mümkündür ki öğretim üyesi kıtlığı çeken üniversitelerimize, bir iki sene müddetle fakat belli süreler için ve bir sıra takip edilerek, diğerlerinden yardım yapmak imkânı bulunabilir. Bundan kimse de kaçınmaz.

Bu suretle Atatürk Üniversitesi yavaş yavaş kendi öğretim üyeleri meydana çıkıncaya kadar normal üniversite seviyesinde bir eğitim yapabilir. Ege Üniversitesi ve diğer kurulması tasavvur edilen üniversiteler de, bu suretle öğretim kadrosu bakımından diğer üniversitelerin yardımı ile hakiki üniversite mahiyetini idrak edebilirler.

Üniversitede reformdan bahsedildiği zaman reform kelimesi üzerinde ciddiyetle durmak lâzım. Reform, esasında, toplumun ihtiyacına cevap vermeyen bir müesseseyi değiştirmek için yapılır. Geri kalmış ve topluma ayak uyduramayan bir müessesenin reorganizasyonu için reforma başvurulur. Bugünkü ana üniversitelerimizde böyle bir durum yok. Bilâkis bugünkü üniversite bütün çalışmalarını, araştırmalarıyla, konferanslarıyla, açık oturumlarıyla ve yayınlarıyla en azından mevcut diğer müesseseler kadar cemiyetin ihtiyaçlarına cevap verecek bir mahiyet göstermektedir. Binaenaleyh, reform kelimesi burada tamamen yersizdir ve üniversitelerin reform ihtiyacı değil, belki bazı aksak taraflarının, bazı gündelik hadiselerinin bertaraf edilmesi zarureti vardır. Yoksa bunun dışında üniversitenin münferit meseleleri veya bazı gereklere daha süratle ayak uydurma zarureti var...

Üniversitenin bilhassa hükümetle daha yakından işbirliği yapması, hükümetten gelebilecek bazı telkinlere daha açık olabilmesi zarureti var. Bu suretle üniversite, esas itibarıyla belki bu noktalar etrafında kendi imkânları ile, kendisi tarafından yapılacak bazı değişikliklere ihtiyaç duyulabilir. Fakat bunun dışında üniversitede gerçek anlamında herhangi bir reform ihtiyacı yoktur. Bu reform ihtiyacı, suni olarak yaratılmış bir durumdur.

(Devamı Gelecek Sayıda)

(Açık oturumun devamını gelecek sayımızda 8 sahife halinde yayınlayacağız. İsteyen okuyucularımız bu iki eki birleştirebileceklerdir.)

**REKLAMINIZI
GAZETE VE DERGİLERLE
DEĞERLENDİRİN!**

**BASIN
İLAN KURUMU**

**YURT İÇİ VE YURT DIŞI REKLÂMLARINIZ İÇİN
HİZMETİNİZDEDİR.**

Genel Müdürlük
Cağaloğlu, Türkocağı Caddesi No 1
İstanbul

Telefon : 27 66 00 - 27 66 01
Telgraf adresi : BASINKURUMU

(Basın — 2516 - A 1461) - 306

YENİ HÜKÜMET

FORUM

FIKİR MEYDANIDIR
ONBEŞ GÜNLER TARAFSIZ SİYASET ERİŞİME KÜLTÜR DERNEĞİ

BU SAYIDA

Basınımda Onbeş Gün

Başyazı

Yeni Hükümet

ONBEŞ GÜNÜN NOTLARI

Koalisyon Protokolü

Muhalefette CHP

Yeni Bütçe

Kıbrıs'ın Arabulucusu

Petrol Dávamız (Cahit TALAS)

Bülent Ecevit ve Bir Takım Çevreler

Tütün Fiyatları

İngiliz - Fransız Yakınlaşması mı?

Vietnam'da Amerikan Kararsızlığı

İNCELEMELER:

Başbakan İsmet İnönü ve Sosyal Politika (II) Cahit TALAS

Kalkınmanın Neresindeyiz ve Nereye Gidiyoruz? Besim ÜSTÜNEL

Açık Oturum: «ÜNİVERSİTE MESELESİ»

NE DİYORLAR?

De Gaulle'ün Son Basın Toplantısı
Çev.: Esin TALU

KÜLTÜR VE SANAT

Yıl 1960, Side Olayı — Bir
Mehmet Metin NİGAR

Değİnmeler
Mehmet SEYDA

Bibliyografya
Derleyen : S. N. ÖZERDİM

Üçüncü İsmet İnönü Hükümeti beklenmedik bir zamanda, esas itibarıyla müşterek vasıfları, yalnız sağcı veya «Muhafazakâr» denilebilecek partilerin Büyük Millet Meclisindeki işbirliği ile 13 Şubat günü bütçe müzakerelerinin ikinci gününde yapılan bir oylama ile beklenmedik bir şekilde düşürüldü. Bu olayda her parti ayrı bir sebepten ve mantıktan hareket etmiş, fakat hedefte, yani hükümeti düşürmekte birleşmişlerdir. Zira daha önce çeşitli kanunların Büyük Millet Meclisindeki müzakerelerinde küçük partiler daha ziyade hükümet ile birlikte hareket etmişlerdir. Bu partilerin bazıları düşen hükümetin programına müsbet oy kullanmışlardır. Anı değişiklikleri gerektiren yeni temel gelişmeler de yalnız dış politika alanında vuku bulmaya başlamıştır. Bizim anladığımız göre, Adalet Partisi hariç, diğer partiler bu değişmeye karşı olmamışlardır. Şu halde denilebilir ki son aylarda bu partiler bir takım komplekslerin tazyiki altında hareket etmişlerdir. Bunlar üzerinde durmak istemiyoruz.

Üçüncü İnönü Hükümetinin düşürülmesi, gerek içerde gerek dışarıda kısmen bir sürpriz olmuştur. Bu düşmenin bir sürpriz sayılması iki sebebe dayanmaktadır. Sebeplerden biri, yukarıda işaret ettiğimiz gibi «muhafazakâr» lıktan başka müşterek yönleri ve vasıfları bulunmayan partilerin oylarının bir araya getirilebilmiş olmasıdır. İnönü kompleksi bu birleşmede esas rolü oynamışa benziyor. Diğer sebep ise her şeye rağmen düşen hükümetin başarılı sayılabilecek bir hükümet niteliğini haiz olmasıdır. Gerçekten Üçüncü İsmet İnönü hükümetinin çeşitli alanlardaki faaliyetleri gözden geçirildiği takdirde ibrenin olumlu istikamete teveccüh ettiği objektif olarak müşahede olunabilir.

Bir defa iç politikada huzur, emniyet ve sükün sağlanmıştır. Siyasî mahkûmlar meselesi sessiz bir şekilde tasfiye olunmuştur. Ordu esas görevine ve kışlasına dönmüş bulunuyor. Kıbrıs buhranı hiç kimsenin beklemediği ve ümit etmediği bir şekilde ve çok ustaca bir mânevra ile müsbet yola konulmuştur. Bunların ya-

nında Beş Yıllık Plânın ilk iki uygulama yılında sağlanan ortalama kalkınma hızı beş yıllık devre için tesbit edilmiş bulunan ortalamaya çok yaklaşmıştır. Toprak reformu kanununun Büyük Millet Meclisine sunulmasındaki gecikme hariç, sosyal politika, özellikle işçileri ilgilendiren sosyal politika başarılı bir şekilde yürütülmüştür. Binaenaleyh giden hükümetin, gelene rahat çalışmayı mümkün kılan bir ortam bıraktığını söylemek ve tesbit etmek mümkündür.

Yeni hükümet nisbeten kolay ve kısa bir zamanda kurulmuştur. Bunun sebeplerine kısaca değinmeden önce, kuruluşa takaddüm eden çalışmalarında takip olunan yolun, Anayasa ve bugüne kadar teessüs etmiş bulunan gelenekler karşısında yadırganacak bir mahiyet arzettiğini belirtmek lâzımdır. Sayın Cumhurbaşkanı normal olarak Başbakan adayını hükümeti düşüren partiler içinden seçmek durumunda idi. Bu partilerden seçilecek Başbakan adayları, hükümeti kurmakta başarıya ulaşamadıkları ve buhran uzayıp gitme istidadı gösterdiği takdirde tarafsız bir başbakan üzerinde — o da düşürülen hükümet başkanı ile istimzaçlardan sonra — durmak gerekirdi. Böyle yapılmadı. Kanaatimizce sayın Cumhurbaşkanı burada tarafsızlığı ile bağdaşamayacak bir şekilde normal prosedürden ayrılmıştır. Adalet Partisi de gene sorumluluk yüklenmekten kaçınarak tarafsız Başbakan adayını sayın Ürgüplü üzerinde diğer partilerle kolaylıkla anlaşmıştır.

Yeni hükümetin kolay bir şekilde kurulabilmiş olmasının çeşitli sebepleri bulunabilir. Bunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: Hükümeti düşüren partiler uzayacak bir hükümet buhranının bir dördüncü İnönü hükümetine yolları açacağı endişesini şiddetli bir şekilde duymuşlardır. Uzayacak buhran hükümeti düşüren partilerin gayri ciddiliği ve sorumluk duygusundan yoksunlukları hakkında zihinlerde şüpheler yaratabilecektir. Umumî efkâr ve basın, Türk kamu ve siyaset hayatında rol sahibi bulunan kuruluşların şiddetli tepkiler göstereceği hesaplanmıştır. İş-

te bu gibi sebep ve mülâhazalar Adalet Partisi ile diğer küçük partileri bugünkü Türk toplumunun hemen hemen bütün büyük meseleleri üzerinde ve bir protokol çerçevesi dahilinde kolaylıkla anlaşmaya sevk etmiştir. Protokol daha ziyade yuvanlık vaadlerden tereküp etmektedir. Nazarî olarak tatminkâr olmakla beraber uygulamada ne derece başarıya ulaşacağı zamanla anlaşılacaktır. Uygulama yeni ortak partilerin birbirleri ile yeni başladıkları işbirliğini ne derece samimî olarak yürüteceklerini gösterecektir.

Şüphesiz bu hükümet içinde en güç durum Başbakanın durumu olacaktır. Başbakan hiçbir partiye dayanmamaktadır. Üç küçük partinin lideri hükümet içinde görev almaktan imtina etmişlerdir. Başbakan, arkasında bir gurup olmadan hükümeti idare edecektir. Bu, normal değildir. Bu sebepten ötürüdür ki dört liderden teşekkül eden bir komite kurulmuştur. Bu komite vasıtası ile hükümet içinde koordinasyon sağlanacak ve ihtilâflar çözülecektir. Bu komitenin ne dereceye kadar başarı sağlayacağını gene zaman gösterecektir.

Yeni hükümet, esas itibariyle Başbakan ve birkaç bakan dışında, şimdiye kadar Devlet hizmetinde tecrübesi olmayan kimselerden teşekkül etmektedir. Kanaatimizce bu hükümetin başlıca vazifesi, devam edebildiği takdirde önümüzdeki seçimleri yaptırmak olacaktır. Bununla beraber seçime kadarki sekiz aylık devrede de bazı işleri görmesi, istediği takdirde mümkündür. Tabiatıyla ilk iş olarak yeni bütçenin hazırlanıp Büyük Millet Meclisine sunulması gerekmektedir. Hükümeti düşürmek için şekli bir sebep olarak kullanılmakla beraber yeni hükümetin ayrı karakter taşıyan bir bütçe hazırlaması icap ediyor. Genel müzakerelerde bugünkü iktidar sözcüleri tarafından ileri sürülen tenkitler yeni bütçe içinde akislerini bulmalıdır. Aksi takdirde tenkitlerin samimiliği ve ciddiliği hakkında zihinlerde tereddütler hasıl olabilir. Binaenaleyh B. M. Meclisine sunulacak yeni bütçe üzerinde gereken ciddiyet ve samimiyet ile çalışmak hükümetin ilk büyük görevi olmalıdır.

Hükümetin devraldığı diğer önemli bir mesele Kıbrıs meselesidir. Yeni hükümet, eskisinden, lehimize gelişmekte olan bir Kıbrıs politikası

devralmıştır. Fakat Başbakan yardımcısı eski hükümetin Kıbrıs davasında yeteri kadar enerjik olmadığını bir vesile ile ifade etmekle acele bir hükme varmıştır. Kıbrıs buhranının hangi safhalardan ve ne şartlar altından geçerek bugüne ulaşmış olduğunu bu memlekette akli başında herkes bilmektedir. İnsanlar ve özellikle Devlet sorumluluğu yüklenmiş bulunanlar, vukuf sahibi olmadıkları alanlarda kesin yargılara varmamalıdır. Hükümet edenlerin ilk düşünceleri, hiç bir zaman *apprenti sorcier* durumuna düşmemeğe çalışmak olmalıdır.

Protokol, genel olarak memlekette bir iyimserlik havası yaratmıştır. Bununla beraber hükümetin önümüzdeki devrede protokol yazmaktan çok çetin meseleleri olacaktır. İş muhiti A.P. nin yürüteceği bir iktisat politikasına büyük ümitler bağlanmışlardır. Şüphesiz şimdiye kadar daima çekingen davranmış olan özel sektörün hükümete geniş ölçüde yardımcı olması gerekecektir.

İktisadî olanlar yanında yeni hükümetin üzerinde büyük bir hassasiyetle durması gereken nazik bir dış politika meselesi de var. Adalet Partisi ve diğer küçük partilerin bazıları eski hükümetin dış politikasını Büyük Millet Meclisinde haksız

bir tenkide tabi tutmuşlar ve daha enerjik ve şahsiyetli bir politikanın takip olunmasını istemişlerdir. Kabul etmek gerekir ki Türkiye'nin dış politikası Üçüncü İnönü Hükümeti zamanında şahsiyet iktisap etmiş, realist olmuş ve memleketin hayatî menfaatleri pahasına ittifaklarının ve bazı müttefiklerinin körü körüne arkasına takılmamıştır. Öyle görüyoruz ki A.P. bundan memnun kalmamıştır. Bu memnuniyetsizliğini çeşitli vesilelerle izhar etmiştir. Haklı veya haksız bu parti Birleşik Amerika çevrelerine yakın tanınmaktadır. Binaenaleyh yeni hükümet içinde Başbakan A.P. nin bu eğilimini bilerek bir dış politika davranışı tesbit etmek ve memleketin hayatî menfaatleri bakımından son zamanlarda olumlu bir istikamet almış olan dış politika üzerinde titiz davranmaya birinci derecede önem vermek durumunda olacaktır. Önleyemeyeceği küçük gaflar büyük meseleler yaratabilir.

Hulûsa, yeni hükümet seçimlere kadar yaşar ve seçimi yaptırmak görevini ikmal eder, iktisadî hayata hayal olunan canlılığı verir ve değişen dünyanın yeni şartlarını anlayarak Türk dış politikasına akıllı ve millî menfaatlerimize uyan bir istikamet verebilirse başarılı bir hükümet olarak Türk siyasî tarihi içinde yerini alır.

Onbeş Günün Notları

KOALİSYON PROTOKOLÜ

İnönü Hükümetinin bütçe tasarısının reddi sebebiyle istifasından sonra yeni kabine Kayseri Bağımsız Senatörü Suat Hayri Ürküplü tarafından kurulmuş bulunuyor. Cumhurbaşkanının yeni kabine Başkanlığını Adalet Partili bir Parlâmento üyesine vermesi hiç şüphesiz daha isabetli olacaktır. Bu şekilde hükümet sorumluluğunu yüklenen bir politikacının sağlam bir guruba dayandığı için daha cesaretle ve serbest hareket etmesi kabil olabilirdi. Şimdiki Başbakanın dayandığı hiçbir gurup yoktur. Dolayısıyla Başbakan hükümet politikasını tayin ederken daima koalisyon liderlerine ve partilerine dayanmak ve onların beğendiği şekilde hareket etmek zorunda kalacaktır. Böyle bir durumun görev süresi ne olursa olsun yeni

kabine bakımından büyük bir mahzur teşkil ettiği açıktır.

Diğer taraftan Başbakan Suat Hayri Ürgüplü ile yeni koalisyon hükümetini kuracak dört siyasî parti lideri tarafından imzalanıp ilân edilen koalisyon protokolü de dikkati çeken esasları ihtiva etmektedir. Son İnönü hükümetinin benimsediği iç ve dış politika görüşlerinin hemen hemen aynen protokolda yer aldığını söylersek mübalâga etmiş olmayız. Hattâ protokolü okuyanların "madem ki hedefleriniz eski hükümet hedeflerinin aynı olacaktır, onu düşürmek için bütçeyi reddetmek gibi sakim bir yola niçin başvurduunuz?" sorusunu sormalarını da tabii karşılamak lâzımdır.

İnönü hükümeti tarafından karma komisyonda öncelikle görüşülmek üzere Millet

Meclisine sevk edilen, fakat başlıca dört siyasi partinin muhalefeti sebebiyle karma komisyonda görüşülmesi reddedilen Toprak Reformu Kanun tasarısı bile yeni iktidar ortakları tarafından benimsenmiştir. O kadar ki iktidar ortakları tasarıda reform süresi olarak kabul edilen 25 yıllık müddetin kısaltılması ve toprak reformu için her yıl bütçeye konulması öngörülen 100 milyon liralık ödeneğin artırılması hususunda bile mutabakata varmışlardır. Adalet Partisi basınının toprak reformuna karşı gösterdiği husumet göz önünde tutulursa bu durum tam bir tenakuza ve samimiyezsizliğe işaret etmektedir.

Adalet Partisinin İnönü hükümetinin düşmesine sebep olan oylamadan bir gün önce yaptığı bütçe tenkidlerinde, hükümetin dış politikayı çığırından çıkardığı yolundaki iddiaları koalisyon protokolünün hazırlanmasında bir yana bırakılmıştır. Protokolde yer alan "dış politikamızın ve bağlı bulunduğumuz güvenlik teşekkülleri ile münasebetlerimizin şahsiyetli bir hüviyet içinde tanzim, idame ve inkişafı lüzumuna inanıyoruz" ibaresi, Adalet Partisinin ötedenberi angaje olduğu dış politika görüşüne aykırı olduğu gibi, yeni kabineye Maliye Bakanı olarak giren İhsan Gürsan'ın yaptığı bütçe tenkidleriyle de tam çelişme halindedir. Dış politika konusunda da İnönü hükümetinin prensipleri hemen tamamen benimsenmiş bulunmaktadır. O kadar ki, Adalet Partilileri sinirlendiren Türkiye'nin komşularıyla ve bu arada Sovyet Rusya ile iyi komşuluk münasebetlerinin geliştirilmesi ibaresine dahi, protokolde yer verilmiştir.

Protokolde gençliğin "milliyetçi bir ruh içinde yetişebilmesi" için gerekli bütün tedbirlerin alınacağından da bahsedilmektedir. Türk gençliği, milliyetçi ve memleketçi bir dünya görüşüne sahip olduğunu şimdiye kadar çeşitli vesilelerle ispat etmiştir. Bu sebepten gençliğin milliyetçi olmadığı gibi bir mâna taşıyan bu ibarenin neye delâlet ettiğini anlamak biraz müşküldür. Yoksa bu ibare ile gençliğin Adalet Partisi içindeki belli zümrenin istediği şekilde "mukaddesatçı ve muhafazakâr" olarak yetiştirilmesi kastedilerek milliyetçi deyimi bir paravana olarak mı kullanılmaktadır? Türk gençliği Atatürk milliyetçiliği ilkelerine göre yetişmektedir ve tereddütsüz söylenebilir ki, Adalet Partisi içindeki bazı gurupların istediği mânada gerici görüşlerin hiçbir zaman savunucusu olmayacaktır.

Koalisyon protokolünde yer alan bazı esasların koalisyonu teşkil eden partilerin gerçek görüşlerine aykırı olarak memleketin aydın kuvvetlerini tatmin etmek gayesini takip ettiği söylenebilir. Meselâ Toprak Reformu tasarısıyla ilgili olan satırlar, gençlik teşekkülleri tarafından protokolün imzalanmasında yayınlanan sert tonlu bildirimlerin muhatabı olmaktan kurtulmak psikolojisinin sonucu olarak protokole girmiş olacaktır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçimlerde kullanacağı bir kozu, onun elinden almak gayreti de bu hususta rol oynamış olabilir.

Şüphesiz protokol bütün olarak ele alındığı zaman gerçekten tatmin edici bir mahiyet taşımaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki bilhassa memleketimizde sözler ve işler

arasında önemli farklar olmaktadır. İngilizlerin dediği gibi hareketler daima sözlerden daha kuvvetle konuşurlar. Önümüzdeki günler müşahhas konulardaki kabine kararlarının protokol hükümlerine ne derece uyacağı hususunda bir değerlendirme yapma imkânını sağlayacaktır. Hattâ protokolde yer alan bazı prensipler kötü uygulamaya son derece müsait bir karakter taşımaktadır. Meselâ Millet Partisi Başkanı Osman Bölükbaşı'nın sloganı olarak protokole giren "eşit mesuliyet, eşit müessiriyet" prensibinin küçük partiler tarafından hem Başbakanı hem de Adalet Partisi'ni çok müşkül duruma düşürecek şekilde uygulanması kabildir. Zaten bu esas eşyanın tabiatına aykırıdır. Millet Meclisinde 10 kusur milletvekiline sahip bulunan Millet Partisinin ve 170 kadar milletvekiline sahip bulunan Adalet Partisi'nin hükümet politikasının yürütülmesinde eşit derecede müessir olmasını mantık kaideleriyle izah etmek mümkün olamaz. Kabinenin dört ortağı da önümüzdeki seçimlerde birbirinden oy kapmak gayesini güden muhafazakâr tutumlu partilerdir. Bütün bu sebepler, kabinenin seçimlere kadar yaşayamayacağı ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Muhalefette C.H.P.

İktidardan uzaklaşan C.H.P., Ekimde yapılması muharrer seçimlere kadar yedi sekiz aylık, hayati önemi haiz olabilecek bir devreye girmektedir. Mesele, toprak reformundan başlayarak karma ekonomi düzeninin muhtevası ve kaidelerine kadar uzanan çeşitli memleket mevzularında sağlam temellere dayanan sarıh görüşlere ve politikalara sahip olabilmektir.

Çeşitli meselelere değinen bir programın hazırlanmasında bir temel felsefe ve dünya görüşünden hareket etmek icabedecektir. C.H.P., evvelâ bu sahada vaziyet almak zorundadır. Temel felsefe ve dünya görüşü, Türkiye'nin, içerde ve dış âlemde yöneleceği cemiyet nizamı ve milletlerarası teşkilatlanma nizamına dair esas prensip kararlarını almasını iktiza ettirir. Karşımızda iki büyük alternatif vardır : Bunlardan birincisi, çeşitli müesseselerin inkişafına imkân veren, çeşitli siyasî partilere açık olan ve fertlere fikir hürriyeti tanıyan çok cephe, "pluralist" bir cemiyet şeklidir. İkincisi de, her sahada sadece devlete hak ve hâkimiyet tanıyan, müesseselerin tiplerini tek bir tipe irca eden, ferdin fikir hürriyetini kısıtlayan, "monist" bir cemiyet şeklidir.

Bu iki alternatifin dahilinde, bazı tercihler yapmak, iç politika nizamı, sosyal politika ve ekonomi sahalarında, kendi bünyemize uygun olan çözüm yolları aramak elbette elimizdedir. Ancak, bu tercihler, yukarıda mevzu bahis ettiğimiz geniş çerçevelerden birinin hudutları dahilinde kalacaktır. Bu iki cemiyet tipinden birini esas kabul etmek zorunluğu bakidir.

C.H.P.'nin, açık ve plüralist bir cemiyet tipine yöneleceğini düşünmekteyiz. Fakat bu seçim, parti içinde münakaşa ve tartışma mahsulü olmalı, mesele olgunlaştırılmalı ve karara öyle gidilmelidir. Bunun lüzumu, ö-

nümüzdeki devre esasında C.H.P. üzerinde çeşitli istikametlerden tazyiklerin yapılması ve iki alternatif arasında seçim yapılırken, mevzuların karıştırılması ve C.H.P.'nin şaşırtılmak istenmesi ihtimalleridir.

Bu yoldaki teşebbüsler şimdiden başlamıştır. "Yön" dergisinin 19 Şubat tarihli sayısında, bir anti-emperyalist cephenin kurulması ve bu cephenin C.H.P. etrafında teşkilâtlandırılması lüzumundan bahsediliyor. Yön dergisi, bu çağrısında, ilkel milliyetçilik hislerini geniş ölçüde tahrik etmeğe çalışıyor. Türkiye'de millî menfaatleri gözetem hükümetleri devirmeye hazır kiralık insanların ve satılmış siyasî parti yöneticilerinin mevcudiyetinden bahsediyor. Bu gibi sözlerin mânası açıktır : Yeni hükümeti teşkil edenler satılmış ve kiralık insanlardır, (bunların, Yön'e göre hangi devlet tarafından kiralandıklarını keşfetmek için âlim olmaya lüzum yok). Emperyalizm tarafından satın alınmış olan bu partilere ve insanlara karşı milliyetçilik bayrağı altında birleşmek icabeder ve bu koalisyonun lideri de C.H.P. olmalıdır. Yön'ün çok sarıh olan bu daveti, C.H.P.'nin karşılaştığı tercihleri bir demagoji perdesi altında saklamaya, soğukkanlılıkla ve objektif kıstaslara göre yapılması icabeden tercihlere, hislere dayanan tutumların hâkim olmasını sağlamaya, Türkiye için mânasını kaybetmiş olan emperyalizm dâvasını canlandırarak, C.H.P.'yi manevi tazyik altında bulandırmaya matuftur.

Kanaatimizce, C.H.P.'nin karşılaştığı tercih, bir yandan, sözde emperyalizm, kuvvetlerini destekleyen siyasî akım ile diğer yandan milletin menfaatlerini gözetem milliyetçi akım arasında yapılacak bir tercih değildir. Milliyetçi olanları ve olmıyanları ayırmak hususunda "Yön" ün giriştiği teşebbüs başarısızlığa mahkûmdur. Milletin büyük kütlelerini temsil eden siyasî cereyanları ve onların yöneticilerini, emperyalizm'e satılmış olmakla itham etmek, sadece gülünçtür. Bu gibi iddialar, ergeç, onları ileri sürerler üzerine yıkılır.

C.H.P., bu nev'i baskı teşebbüslerinden uzak kalarak, Türkiye'ye uygun cemiyet nizamını ve dünya görüşünü soğukkanlılıkla ve ilkel hislere kapılmaksızın, tespit etmeli, esas tercihi yaptıktan sonra da, çeşitli meselelere inmelidir. Bu çalışma bir kurmay çalışması mahiyetinde olup C.H.P.'nin en kuvvetli kafalarının iştiraki ile yapılmalıdır.

ÖZEL OKULLAR REHBERİ

(Bir komisyon tarafından hazırlanmıştır.)

Özel Okullar Yayınları
15 Lira

★
AVRUPA VE AMERİKA'DA
DEMOKARSİ VE SOSYOLOJİ
Nurettin Şazi Kösemihal
Edebiyat Fakültesi Yayını

★
ÖĞRETMENLİĞİN ÜÇ YÖNÜ
Dr. A. Ferhan OĞUZKAN
Öğretmeni İşbaşında Yetiştirme Bürosu — Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü

Yeni Bütçe

Uzun ve çetin çalışmalar sonucunda hazırlanmış bulunan 1965 Bütçe Tasarısının Millet Meclisinde reddedilmiş olması, memleketimizde önemli bazı politik ve ekonomik problemlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. İnönü Hükümetinin istifası ile başlayan politik olaylar, yeni bir Dörtlül Koalisyon kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Fakat, yeni bir bütçe hazırlama zorluğu yeni hükümeti meşgul edecek ilk ve en önemli problem olmaktadır.

Modern anlamda bir devlet bütçesinin, herşeyden evvel milli ekonominin içinde bulunduğu şartlara uygun olarak hazırlanması gerekir. Uygulanacağı süre içinde memleket ekonomisinin alacağı durumu genel hatlarıyla göz önünde bulundurarak, ona göre hazırlanmamış olan bir bütçenin realist ve yapıcı bir bütçe olmasına imkân yoktur.

Diğer taraftan, devlet bütçesinin bizzat kendisi ekonomik hayatı önemle etkileyecek ve çeşitli ekonomik ve sosyal hedeflerin gerçekleştirilmesine yardım edebilecek müessir bir iktisadi politika aracıdır. Şu halde, bir bütçenin hazırlanmasında veya onun değerlendirilmesinde ve eleştirilmesinde yapılırsa önemli üzerinde durulması gereken hususlardan biri devlet bütçesinin genel ekonomik duruma ve milli ekonominin müstakbel denge şartlarına uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığı noktası ise, bir diğer önemli husus da bütçenin Hükümet Programında ve Kalkınma Plânında tesbit edilmiş çeşitli "hedefleri" gerçekleştirme bakımından ne derece müessir bir araç olarak kullanılabilirliği. İyi bir bütçe hazırlamanın güçlüğü, bir çok hallerde bu "hedeflerin" zorunlu kıldığı bütçe ile "iktisadi durum" un zorunlu kıldığı bütçe arasındaki büyük farkları ve problemleri olumlu çözümlere kavuşturmakta rastlanan güçlüklerden ibarettir. Eğer bir memlekette, evvelce kabul edilmiş bir kalkınma plânının, kabul edilmiş "hedeflerine" ulaşabilmek için hazırlanması zorunlu olan bir devlet bütçesi, ekonominin genel dengesini bozan ya da ekonominin içinde bulunduğu şartların zorunlu kıldığından çok farklı karakterde bir bütçe ise, o zaman çok büyük ekonomik ve politik problemlerle karşılaşılacağı muhakkaktır.

Hâlen Millet Meclisinde reddedilmiş olan ve üzerinde büyük politik fırtınaların koptuğu eski 1965 Bütçe Tasarısı bu güçlüklerin çok önemli bir kısmı yenilmek suretile hazırlanmıştı. 1965 Bütçesi, Beş Yıllık Kalkınma Plânımızın üçüncü yıllık uygulama programı olan 1965 Programı" içinde devlet bütçesinden beklenen fonksiyonları yapmak üzere ve büyük kısmı itibarile Programda gösterilen "hedeflere" uygun olarak hazırlanmıştı. Bu bakımdan hattâ denebilir ki 1965 Bütçesi, plânlı kalkınma dönemine girdiğimiz üç yıldan beri Plân ve Program ilkelerine ve hedeflerine en yaklaşık olarak hazırlanmış bütçe tasarısı idi. Bu durumda, 1965 Kalkınma Programını ve onun öngördüğü yatırımları aksatmadan yürütme ilkesi "Protokol" a alındığına göre eldeki Bütçe Tasarısında önemli bir değişiklik yapılması ne mümkündür, ne de doğru olacaktır.

Beş Yıllık Kalkınma Plânımızın "istikrar

çinde hızla kalkınma" ilkesine uygun olarak "1965 Programı" Türk ekonomisinin bu dönemde ekonomik istikrarını sağlayacak tedbirleri öngörmüştür. 1965 yılıbaşından evvel alınması söz konusu olan bu tedbirlerle hem 1964 yılında içine düşülen "iktisadi durgunluk" tan tamamen kurtulmamız, hem de 1965 yılında kamu sektörü harcamalarının ekonominin dengesini "enflasyon" yönünde zorlamasını önlememiş öngörülmüştü. Bunun içindir ki, 1964 sonunda ekonomimizin tekrar eski canlılığına kavuşturulacağı ve istikrarın teessüs edeceği esasından hareket edilerek, 1965 Bütçesinin bir evvelkinden daha büyük fakat "denk" bir bütçe olması prensip olarak kabul edilmişti. Burada kastedilen "denklik" klâsik anlamda bütçe gelir ve giderleri arasında basit bir eşitlik sağlanması olmayıp, modern anlamda, bütçe kanalları yapılacak "gelir yaratıcı" harcamaların ekonominin toplam gelir ve harcamaya dengesini bozmasını sağlayan "iktisadi mânada denklik" dir.

1965 yılının ilk ayında elde edilebilen ekonomik göstergeler 1964 yılının ikinci yarısında Türk ekonomisinin enflasyon tehlikesine düşmeden, sıhhatli bir canlılığa kavuştuğunu ve istikrar içinde kalkınma "yörüngesine" girmiş bulunduğunu göstermektedir. Eylül ayına kadar 1963 seviyesinin dahi altında seyreden fiyatların 1964'ün son üç ayında yükselmeye başlaması, fakat yükselişin oldukça "mutedil" oluşu; sınaî üretimde, satışlarda, banka kredilerinde ve mevduatta kaydedilen gelişmelerin yılın son üç ayında, birinci, ikinci ve hattâ üçüncü üç aylık dönemlerdekinden bariz derecede farklı oluşu bu görüşün doğruluğunu destekleyen açık delillerdir. İş adamlarının şikâyetlerinin azalması ve bazı telâşlı çevrelerin "enflasyon tehlikesine" işaret etmeleri de, ayrıca göstermektedir ki 1964 sonlarında "durgunluk tehlikesi" artık söz konusu değildir.

Böylece, 1964 sonunda iktisadi durumun tekrar "denge şartlarını" kazanmış olması 1965 Kalkınma Programının başarı ile uygulanabilmesi ve Plân hedeflerine ulaşabilmesi bakımından çok önemli bir şartın yerine getirilmiş olduğunu göstermektedir. Bu durumda, 1965 Bütçesinin de ekonomik anlamda denk bir bütçe olması ve milli ekonominin istikrarını şu veya bu yönde etkileyebilecek bir karakterde olmaması gerekiyor.

Yeni hükümetin, mevcut bütçe tasarısında yapabileceği değişiklikler özellikle "giderler" kısmında son derece mahduttur. Çünkü, gider bütçesinin "cari harcamalar" bölümü, yeni masraf kanunları ve bazı zaruretler dışında hiç bir masraf artışına yer vermeden hazırlanmıştır. Her yıl nüfusun % 3, fiyatların % 2 civarında arttığı bir memlekette, devletin cari harcamalarında artış yapmadan bütçe hazırlamanın güçlüğü ortadadır. Bu durumda, yeni Maliye Bakanının bütçenin bu kısmında değişiklik yapabileceğini sanmıyoruz. Belki, ciddi ve uzun vâdeli bir çalışma yapılmasını sağlayabilirse, 1966 veya 1967 bütçelerinin cari giderlerinde bazı fasıllarda bir miktar tasarrufu gerçekleştirebilirler.

Bütçenin ikinci önemli gider kalemi olan "yatırımlar" Plân hedeflerine uygunluğu

sağlamak amacıyla uzun çalışmalar sonucunda tesbit edilmiş olup, Plân ve Program hedefleri değiştirilmedikçe bunlarda da önemli bir değişiklik yapılması caiz ve mümkün değildir. Bütçenin üçüncü gider grubu olan "Transferler ve Sermaye Teşkili" kalemlerinin ise çok önemli bir kısmı iç ve dış borç ödemeleridir. Bir kısmı da İktisadi Devlet Teşekküllerinin yatırım hedeflerini gerçekleştirebilmeleri için bütçeden onlara yapılacak sermaye yardımdır. Borçları bütçeye koymak kanuni bir zaruretten doğmaktadır. Fakat, bunların yenilenmesi veya tehiri sağlanabilirse, aynı ölçüde bütçenin gelir kaynaklarını zorlama mecburiyeti ortadan kalkacaktır. İktisadi Devlet Teşekküllerine transferi öngörülen meblağlar azaltılırsa, o zaman ya Kalkınma Plânının yatırım hedefleri değiştirilmiş olacaktır, yahut da bu kuruluşların kendi kaynaklarını, zaten zorlanan seviyelerin üstüne çıkarmak icabedecektir. Ki bu, politikacılar için yeni vergi almaktan da zordur.

Bu kısa eleştirme de gösteriyor ki, yeni hükümetin yeni bütçe tasarısında yapabileceği yenilik harcamalar kısmında olabilecek, olsa olsa gelirler kısmında olabilecektir. "Açıktır" diye reddettikleri bütçeyi, yeni gelir kaynakları, yeni vergi tasarıları ile tamamlıyarak "samimi" ve "denk" bir bütçe haline getirip Parlâmentoya sevk etmek, yeni hükümetin yapması beklenen en makul harekettir.

Tütün Fiyatları

Ege Tütün Piyasasının açılmasından iki gün önce hükümetin istifa etmek zorunda kalması ve istifa ederken "tütün fiyatları politikası" nı tesbit ve açıklamayı yeni kurulacak hükümete bırakması basınımızda çeşitli yorumlara yol açmıştır. Bizce, eski hükümetin böyle önemli bir konuda, giderayak yeni hükümetin elini kolunu bağlamak istememesi, ya da ucuz rey avcılığı oyunlarına girmemesi takdirle karşılanması gereken bir harekettir.

Ancak, yeni hükümetin bu konuda bazı güçlüklerle karşılaşacağı da muhakkaktır. Çünkü, geçen yıl Tekel tarafından yapılan alımlarda verilen baş fiyatları oldukça yüksek tesbit edilmiş ve bu durum yıl içinde çeşitli problemlerin ortaya çıkmasına ve özellikle ihracatın aksamasına sebep olmuştur. Bu seneye mahsul rekor denecek seviyede olduğuna göre piyasanın geçen senenin normal fiyat seviyesinin de altında teşekkül etmesi beklenmelidir. Bu durumda hükümetin yeni fiyat politikasını tesbit ederken geçen senenin fiyatlarını emsal olarak alması son derece hatalı bir hareket tarzı olacaktır. Yeni fiyatların daha düşük ve daha realist bir seviyede tesbiti gerekmektedir.

Gerçi, geniş bir müstahsil kütlesini ilgilendiren bir konu da, demokratik düzende, zayıf hükümetlerin kısa vadede hoş gitmemesi muhtemel kararlar almaları güçtür. Fakat, yeni hükümetin bu güçlüğü göze alacak kadar kendini kuvvetli hissetmesi gerekir. Aksi halde ileride ekonomik istikrarı sağlamak ve ihracat hedeflerini gerçekleştirmek için çok daha sert tedbirler almak zorunda kalacaktır.

Kıbrısın Arabulucusu

Galo Plaza, Atina'da verdiği demeçlerin, bir hayli sempatik olmayan spekülasyonlarının, iç politika bilmeçelerimizin henüz tam çözülmüdüğü bir zamanda geldi. Dışişleri Bakanının, yeni görevine başlamak için, yurda döner, dönmez; Kıbrıs arabulucusuyla görüşmeye oturması, kabinenin henüz meclislerden güven oyu almadan, programlarını tanzim etmeden, Galo Plaza ile karşılaşmak zorunda bulunmaları, hayli güç bir durum. Bununla beraber, Dışişleri Bakanlığında, A.P. den, iç politikadan bir kimsenin getirilmemesi, Başbakanın eski bir diplomat oluşu, sıkın-

tılı durumu gideren, büyük bir talihtir. Çünkü, A.P. nin yabancılara yaranma politikası, beklenmedik tekliflerle, tazyiklerle memleketi yüzyüze getirebilirdi. Artık herkes biliyor ki, Atina'nın akıl dışı tutumunun başlıca sebebi, Amerikanın Enosisi, onlara vaad etmesinden, insanlık dışı bir katliamı durdurmak amacıyla, Türkiyenin yapmak istediğı iki çıkartma teşebbüsünün, Amerikalılar tarafından durdurulmasından ileri gelmektedir. Amerika, bu davranışına görünürde doğru bir sebep icad etmiş ve eğer Türkiye Adaya çıkarma yaparsa, Rusya müdahale edecek, o zaman ben NATO ittifakının sonucu olarak, sizin yanınızda yer alma sorumluluğum, burada söz

konusu olamaz demıştır. Bunun ne biçim bir ittifak olduğu bir yana, bu Amerikan riyakârlığı, son Rus-Türk yakınlaşmasıyla büsbütün mesnetsiz kalmıştır. Rusya, Türk tezini benimsemiş, Ada'da bir değil, iki milletin parçaları olduğunu kabul ile, bulunacak çözümün bunu gözönüne alması gerektiğini ve Self-Determinasyon'un tatbik edilemeyeceğini açıkca ifade etmiştir.

Kıbrıs meselesi artık biraz da, Amerika-Rusyanın rızaları ve üstünde ittifaka varacakları bir çözümle sonuçlanacaktır. Bunu istifa eden kabinenin Dış işleri Bakanı, bir İstanbul gazetesine, bir kaç gün önce verdiği

Şüphe yok ki Türkiye son bir kaç yıldanberi çeşitli bakımlardan tarihinin dönüm noktalarına ulaşmış bulunuyor. 27 Mayıs ihtilâlinde sonra yeniden uyanan sosyal şuur, Türk aydınına, Türk halkına gerçekleri daha iyi görme niteliği ve yeterliği sağlamıştır. Şimdi Türkiye'de Kuvayı Milliye ruhu âdetâ yeniden doğmakta ve derinlerden satha çıkmaktadır. İktisadî alanda bir ân önce gerçek bir bağımsızlığa ulaşmak, ikinci dünya savaşından sonra önemli ölçüde dış yardımlar görüp de iktisaden bir türlü kalkınamayan birkaç geri kalmış memleketten biri olmak durumundan kurtulabilmek için böyle bir ruha, anlayışa ve şura erişe gerçekten ihtiyacımız var.

Türkiye son onbeş yıl içinde bundan sonraki çabaları ve gelişme çalışmaları bakımından ders alınmaya değer tecrübeler geçirmiştir. Meselâ aldığı dış yardımların mühim bir kısmı kalkınmasına yardım edecek bir nitelikte olmamıştır. Dış kredilerden çoğu Kalkınma Kredisi vasfını iktisap edememiş ve ekonominin üzerinde ağır bir yük teşkil etmeğe başlamıştır. Bunun gibi malik olduğu bazı tabii kaynaklarını doğru- dan doğruya değerlendirerek kalkınma gayretlerinin bu yoldan da desteklenmesi gerektiğini yeni yeni anlamaya başlamıştır. İşte son zamanlarda Türk kamu oyunun petrol kaynaklarımız için göstermekte olduğu haklı ve yerinde hassasiyette bu şura varışın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Başka bir deyimle bugün toplumumuzda düşünülen büyük kitle Türkiye'nin yeraltı kaynaklarının ve özellikle petrolünün millileştirilmesini istemektedir. Bu isteyiş, hissi olmaktan çok bir mantığa ve aşikâr bir gerçeğe dayanmaktadır. Meseleye dosktrin açısından bakanlar pek azdır.

Böyle bir sonuca, yani millileştirmeye ulaşmanın çeşitli sebepleri var. Bunları şöyle özetleyebiliriz. 1954 yılında çıkarılmış bulunan Petrol Kanunu kötü bir kanundur. Memleketin hayatı menfaatlerini koruyamamıştır. On yıllık tatbikat bu gerçeği acı bir şekilde ortaya koymuştur. Bu kanun Türkiye'de petrol araştırmalarına yabancı şirketle-

Petrol Davamız

Cahit TALAS

ri de memleketin menfaatleri aleyhine olarak karıştırmakla ve milli müesseselerimizle yabancı şirketler arasında hiç bir fark gözetmemiş bulunmakla, temelinden sakat ve uzağı göremeyen bir kanun mahiyetine bürünmüştür. Kanunu çıkaranların ve bu kanunu anlaşılması güç bir mantıkla hâlâ savunanların ümitleri tahakkuk etmemiştir. Başka bir deyimle yabancı şirketlerin ve özellikle büyük yabancı şirketlerin pek isteksiz araştırmaları şimdiye kadar (Şelmo hariç) elle tutulur neticelere ulaşmamıştır. Başka ülkelerde daha az yatırım ve masraflarla daha kolaylıkla ve bol miktarda petrol bulma şansına malik olan bu şirketler, eşyanın tabiatı icabı Türkiye'deki araştırma faaliyetlerini asgari ölçüler içinde yürütme politikasını benimsemişlerdir. Şu halde Türkiye'nin petrol kaynakları yabancı şirketler için cazip olmak niteliğini haiz bulunmamaktadır. Bu durum millileştirmeyi kolaylaştıracak bir faktör olarak da kabul olunabilir.

Fakat bugün, petrol şirketlerinin araştırma ve işletme imtiyazına malik oldukları bölgelerde Türkiye ölçüleri bakımından kârlı petrol kaynaklarının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Bu kaynakları kendi imkânlarımızla, yani kendi insanlarımızın teknikleri ve emekleri ile, kendi milli sermayemizle değerlendirmemiz mümkündür. Bu imkânları ölçmek için Batman ve Raman bölgelerini gezmek ve orada çalışan mühendis, teknisyen, usta ve işçilerimizin ve bütün personelin nasıl bir hizmet aşkı içinde bulduklarını görmek kâfidir. Diğer taraftan halen Devlet ve kolektif tasarruf müesseseleri bu sahaya yapılacak yatırımların gerektirdiği sermayeyi sağlamak kudretine de ulaşmış bulunuyorlar.

Binaenaleyh Türkiye malik olduğu yer-altı kaynaklarının değerlendirilmesini petrol şirketlerinin kendi menfaatleri bakımından uygun ve kârlı gördükleri zamana bırakmak durumunu arkadaşlarımızda bırakmış bulunmaktadır. Bu sebep-

ten kalkında çalışmalarımızdaki felsefeyi de değiştirmek zorundayız. Gerçekten, dış yardımlara ve özellikle kalkınma kredilerine ihtiyacımız var. Fakat bunları malik olduğumuz çeşitli kaynaklarımızla akıllı bir şekilde desteklersek, meselâ yer-altı kaynaklarımızdan tam mânasiyle faydalanırsak, geri kalmışlığımızı daha kolaylıkla yenebiliriz.

Bugünkü petrol kanunu muhtelif bakımlardan Türkiye'nin menfaatlerine uygun değildir. Petrol kanunu, Türkiye'de bulunan petrolden elde olunacak kârın yüzde 60'tan fazlasını, çeşitli yollarla petrol bulan şirkete vermektedir. Bu mantığın, aklın ve insafın kabul edemeyeceği bir durumdur. Bu hal, dışardan petrol ithal etmekle Türkiye'de bulunan petrolün işlenmesi arasında memleketimiz ekonomisi bakımından ortada bir fark bırakmamaktadır. Bu, bağımsızlıklarına yeni kavuşmuş ülkelerde bile mevcut olmayan bir hâdisedir.

Kanaatimizce bu konuda radikal hareket eylemek, bütün yönleri ile milli menfaatlerimiz bakımından zaruridir. Binaenaleyh meseleyi ele alırken petrol kanununu tâdil eylemek bahis konusu olmamalı, fakat Anayasanın öngörmüş olduğu şartlar içinde petrol kaynaklarımız kamulaştırılmalı ve millileştirilmelidir. İlk adım olarak da bundan böyle yabancı şirketlere arama ve işletme imtiyazı verilmemelidir. Tabii bu kamulaştırma sonunda, yabancı petrol şirketlerinin petrol araştırmaları için yapmış oldukları fiili masraflar gene Anayasanın öngörmüş olduğu şartlar içinde tazmin olunmalıdır.

Türk kamu efkârı bu konunun arkasını bırakmamalı ve önümüzdeki seçimlerde partileri bu milli dâvada sarıh olarak bir davranış tesbitine zorlamalıdır. Özellikle büyük partiler bu meselede tercihlerini yapmış olarak Türk kamu efkârı önüne çıkmalıdır.

Kamulaştırma kararı geciktikçe güçleşmek ve içten, dıştan daha çok mukavemet ile karşılaşmak tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu sebepten ötürü hükümetlerin ve partilerin konuyu zaman kaybetmeksizin ele almalarında memleketin büyük menfaatleri bulunmaktadır.

beyanla açıklamış, şimdi meselenin çözümü'nün Amerikanın iyi niyetine bağlı olduğunu; Türk tezini ciddi olarak benimseyen Rusyayla, bu konuda anlaşmaya varmasına bağlı olduğunu açık, açık belirterek, mesele'nin düğüm noktasını kamu oyuna açıklamıştır. Giden hükümet, Amerika Birleşik Devletlerinden, Federatif bir idare sistemi tezini, yani bizim tezimizi destekleyen, Rusya ile görüşme yapmasını talep etmiştir. İki Devlet görüş birliğine varırsa, mesele sulh yoluyla halledilebilecektir, eski kuzu gibi bu sonucu kabul edecektir. Eski hükümetin politikasını, yeni hükümet de izlediğine göre, Galo Plaza görüşmelerinden, fazla bir şey beklememek gerekir. Kıbrıs meselesi, Birleşmiş Milletler Kurumunun dışında, hal çaresi bulacaktır. Şimdiki durum, Amerikanın, Rusyayla görüşmeye girişip girişmeyeceğidir. Eğer, Amerika, kendisine bir peyk politikası güdecek, bir partinin hükümet içinde, ağırlıkta olduğunu hesaplayarak, eski tutumunda ısrar ederse, Kıbrıs meselesi daha çetin safhalara girecektir. Ne yazık ki, yabancılara yaranma gayretinde olanların, Türk millî menfaatlerine verdiği zarar ve kendilerini karşılaştıracığı güçlüğü pek geç idrak etmiş benzerler.

Galo Plazanın gelişinin bir tek faydası olabilir, o da yeni hükümetin de, eski politikada ısrar ettiğini görmeye, A.P. nin azınlık hükümeti kampanyasıyla, dışta eski hükümetin dış politikasının benimsenmediği yolunda, uyanan şüpheleri silmiş olacaktır. Kıbrıs meselesinin, Türkiye için millî bir mesele olduğu, giden hükümetin meselesi olmadığını kesinlikle ortaya koyacaktır. Bu da yazılacak rapor üstünde etkili olabilir. Fakat asıl çözüm, Amerikanın ve Rusyanın Türk tezinde birleşmeleriyle mümkündür. Şimdi, mesele Amerikaya bağlıdır.

Bülent Ecevit ve Bir Takım Çevreler

Forumun kurucu ve yazı kurulu üyesi olan Bülent Ecevit, güzel bir tesadüf olarak, 1961 seçiminden sonra, yine kendisi gibi bu derginin kurucu ve yazı kurulu üyesi olan Prof. Cahit Talas'la, halef, selef olmuşlardır. Birinin hazırladığı, sosyal adalet ve sosyal güvenlikle ilgili kanunları, diğeri kanunlaştırmış, tekâmüle götürmüştür. Bir geçiş devresinde, bu halef, seflik te hem teşkilâtı sarsıntıdan kurtarmış, hem de başlamış olan ıslâhat hareketlerini başarıya ulaştırmıştır. Yeni Anayasanın getirdiği, yeni bir sosyal düzen ve sosyal adalet ilkelerinin, başlıca tatbikat bulacağı alan, Çalışma Bakanlığıyla ilgilidir.

Bugün hiçbir uygar topluluk yok ki, ister sağ, ister sol olsun; sosyal güvenlik ve sosyal adalet tedbirlerinin lüzumunu artık münakaşa etsin. Klâsik hürriyetlerin yeter olmadığı, okadar aşikârdır ki, her hangi sade vatandaşın dahi bunu tartışması abes karşılanı. Bu tedbirler, bir doktrin meselesi değil, bir medenilik, vatandaşlık, insanlık sorumluluğundan doğmaktadır. Dengeli bir çalışma düzeni olmayan toplumun, ekonomi po-

litikasının ve ekonomik kalkınmasının insanı, sosyal hedefi yoktur demektir. Devletin, iktisaden zayıf sınıfları koruması, onun görevlerinin başındadır. Vatandaşını sefalet ve yarın korkusundan kurtarma, sosyal politikanın gayesidir.

Bülent Ecevit, bir prensip adamı olarak, demokratik düzene sarsılmaz inançlı bir insan olarak, bu düzeni yaşatmanın, başlıca şartının, büyük sarsıntılara meydan vermemek için, vatandaşın barikatlarda, caddelerde dövüşerek bu hakkı almasının vehametini bilen bir insan olarak, iktisaden zayıf olanların hakları için çalışmış, bunları gerçekleştirmiş, bu yüzden haksız, yersiz, insafsız hücumlara göğüs germiştir. Bunu çalışan sınıflar elbette unutmayacaklardır. Fakat, bugün ona hücum edenlerde, çalışanların sulh içinde haklarını almasında canla, başla çalışıp, bu kütleri aşırı akımların tesir alanından çıkarıp, demokrasinin savunucuları arasına katmakla, topluma ne büyük ölçüde hizmet ettiğini anlayacaklardır.

Bugün yeni girilen safhada, geçirdiğimiz bir kaç küçük grevin sözünü dahi etmek fazladır. Toplu sözleşme kanunu, başarılı ve toplumu sarsmadan tatbikata konmuş, güçlük hâdisesiz atlatılmıştır. Yeni devrin şartlarına bir türlü intibak edemeyen, medeniyetçi geçinip, medenî bir toplumun dayanağı sosyal adalet ve sosyal güvenliği kabul etmemek, iktisaden zayıf kütleyi korumak için kurulan bir bakanlığın başında bulunan kimseyi, memlekete yaptığı hizmetlerden ötürü yermek yakışıksız haldir.

Arkadaşımız yasama hayatında da şüphesiz Forumcuların ortak ülküsü olan, bu dâvaları savunacaktır. Kendisini, Talas gibi aramızda tekrar görmeden bahtiyar olacağımızı ifade etmek isteriz.

Forum gerek temel haklar ve hürriyetler, gerek ekonomik hak ve hürriyetleri, yıllardır savundu. Bunların büyük ölçüde gerçekleştiğini ve Forumcuların bunları gerçekleştirmekte yasama ve icrada görevli olarak, yaptıkları hizmetten kıvanç duymaktadır.

Vietnam'da Amerikan Kararsızlığı

Amerikan basını hergün biraz daha sesini yükselterek Beyaz Saray'dan Vietnam'daki politikanın ne olduğunu sormaktadır. Sanki bu şartlar altında Başkan Johnson Vietnam'da belirli bir politika takip edebilmiş gibi, "poker oyununu terkederek dostta düşmana niyetimiz açıklansın" diye tenkidler yapılmaktadır.

Albay Tao'nun darbe teşebbüsünden sonra Saigon'da 20 kişilik Silâhlı Kuvvetler Konseyi onüç aydır iktidarda bulunan General Han'ı iktidardan uzaklaştırarak Ameri-

kan Sefareti ile yeniden sıkı bir işbirliği kapısını açmıştır. Son gelişme "Jön Türkler" diye isimlendirilen genç generaller arasında da klikler kurulduğunu göstermektedir. Bu bakımdan yarının ne getireceğini kimse kestirecek durumda değildir. Hergün sarfedilen iki milyon Amerikan dolarına rağmen halk sefil, harpten bıkmış ve işlerin iyiye dönceği inancını kaybetmiştir. Vietnam ordusundan firar edenlerin sayısı —hem de Vietkong tarafından— hergün biraz daha artmaktadır. Amerikan uçaklarının Kuzey Vietnam askerî üslerine yaptıkları misilleme taarruzları Vietkong çetecilerini daha da tahrik etmiştir.

Durum bu haldeyken Amerika'da Cumhuriyetçi Partiye mensup bir grup harbin kuzeye sirayet ettirilerek Hanoi'nin dize getirilmesini ısrarla istemektedir. Bu gruba göre Güneydoğu Asya'nın geleceği ve Amerikan prestiji tehlikededir. Kızıl Çin blöf yapmaktadır ve asla vaktiyle Kore'de giriştiği macerayı tekrarlamayacaktır. Hele Rusya, Kızıl Çin'i Amerika'nın karşısında yalnız bırakmaktan zevk alacaktır. Bu görüşe katılmıyan Amerikan çoğunluğu Johnson'a oylarını vererek barışçı yollarla bir hal tarzı beklemektedir. Müzakere masasına oturalım diyenler, biran olsun gerek Hanoi'nin ve gerekse Kızıl Çin'in her türlü görüşmeyi reddettiklerini unutmaya benzemektedirler. Kosigin'in Hanoi'ye yaptığı son ziyaret Rusya'nın bu bölgedeki zayıf otoritesini değiştirmiş değildir. Belki de Hanoi'de iken Amerikan uçaklarının bombardımanını ıslah etmek Rus Başbakanına bu bölgedeki otoritesinin ne kadar yetersiz olduğunu acı acı göstermiştir.

Çin-Hindinin tamamen nötralizasyonunu istiyen De Gaulle'un fikirlerini Washington'da savunan Fransız Dış İşleri Bakanı Couve de Murvillé tam bir başarısızlıkla Paris'e geri dönmüştür. İngiltere bir hal tarzına aracı olması için Moskova nezdindeki temaslarına devam etmektedir. Pekin'in Kuzey Vietnam-Çin sınırına 200.000 kişilik bir yığınak yapmış olduğu haberlerine rağmen Ho-Çi-Min'in emirlerini Kızıl Çin'den almadığı da kesinlikle bilinmemektedir. Acaba Kuzeyden yardım kesilirse Vietkong çetecileri mağlûp edilecekler midir? Bu da cevapsız kalan sorular arasındadır.

Durum öyle gösteriyor ki Başkan Johnson Kuzeyden veya Vietkong çetecilerinden yeni bir tahrik olmadıkça daha önce beyan ettiği gibi harbi genişletmek yoluna gitmeyecektir. Esasen Saygon'da istikrarlı bir hükümet her türlü teşebbüsün bir şartı olarak belirmiş bulunmaktadır.

En son bir Londra haberine göre, Birleşik Amerika Vietnam meselesini Güvenlik Konseyine götürmeye karar vermiştir ve bu hususta İngiltere kendisini desteklemektedir. Konseyde Rus ve Fransız oylarının nasıl tecessül edeceği bilinmemekle beraber Washington her çareye başvurmuş olma düşüncesi içindedir. Güvenlik Konseyinden çıkacak kararın Hanoi ve Vietkong çetecileri tarafından kabul edilip edilmeyeceği de ayrıca üzerinde durulacak bir husustur.

İngiliz

Fransız

Yakınlaşması mı?

De Gaulle'un 4 Şubat basın konferansında İngiltere için sarfettiği tatlı sözler, iki memleketin müşterek uçak imal etme tasavvurları ve nihayet İngiliz Başbakanı Wilson'un 1 Nisan'da Paris'e yapacağı ziyaret İngiltere'nin Müşterek Pazara girme arzularını yeniden kamçulamışa benzemektedir. Esasen son senelerde, İngiltere, ne zaman iktisadî zorluklarla karşı karşıya kalsa kurultuşunu Avrupa'da arar olmuştur.

Muhafazakâr Parti lideri Sir Alec Douglas Home'un Avrupa'ya katılma çağrısı ile başlayan münakaşalar bu sefer fazla şartlar ileri sürmeyen ve Avrupa Camiasına iktisadî, siyasi ve güvenlik bağlarıyla girilmesi zorunluğunu da hesaba katarak devam etmektedir. Muhalefette iken İngiltere'nin hareket serbestisini Müşterek Pazara girmeye tercih eden İşçi Partisi yavaş yavaş fikirlerini değiştirmiştir. Fakat her iki partiyi de düşündüren, İngiltere'nin, Amerika ile olan ilişkilerinden sırf De Gaulle'u memnun etmek için nasıl fedakârlık edileceğidir. Ayrıca İngiltere Hindistan'ı ve Malezya'yı Kızıl Çin'e karşı himaye babında Süveyş'in doğusunda nükleer devlet rolünü muhafaza etmek niyetindedir. İngiltere Fransa'nın aksine, Avrupa'nın nükleer kuvvetten arı bir bölge olmasına taraftardır. Daha doğrusu İngiltere Amerikan ve Sovyet Rusya'nın süper nükleer devlet oluşlarıyla tesis edilen muvazenenin yaratacağı barış içinde Avrupa'nın güvenlik içinde olabileceğini düşünmektedir. Halbuki Fransa inşa etmekte olduğu nükleer gücü ile, Rusya ile Amerika arasında son sözü söyleme hayali içindedir. Bu üçüncü kuvvetin ilerde —eğer süper bir nükleer kuvvet olabilirse— muvazeneyi bozan tehlikeli bir unsur olabileceği de İngilizleri endişelendirmektedir.

Batı Almanya'dan bile endişelenmiye başlayan (nükleer kuvvet olmadığı halde) De Gaulle'un, İngiltere'yi hakiki bir rakip görerek Avrupa dışında tutmaya çalıştığı malûmdur. Fakat bu direnişinde daha ne kadar zaman başarı sağlayacağı bilinmemektedir. Bazı hesaplara göre İngiltere Müşterek Pazara ancak 1968'de girebilecektir.

İngiliz basını Muhafazakâr Parti üyeleri kadar iyimser değildir. İngiltere realiteleri görmeli ve bugün için Müşterek Pazara girmenin çok büyük tavizlerle mümkün olabileceğini bilmelidir. Kaldık De Gaulle, son haftalar içindeki davranışlarında samimi de değildir. Seçim arifesinde İngiltere'yi Avrupa camiası içinde görmek isteyen seçmenlerin oyları bu tutumunun sebeplerinden biri olabilir.

İncelemeler

Başbakan İ. İnönü ve Sosyal Politika

II.

Cahit TALAS

Türkiye bu noktada tercihini yapmış, daha aşağıda izah edeceğimiz toplu müzakere sistemi yolu ile hürriyet içinde âdil ücret ilkelerini gerçekleştirmek çabası içine girmiştir. On sekiz aylık bir uygulama devresi içinde âdil ücret istikametinde önemli gelişmeler olmuş ve 1964 yılında reel ücretlerde yüzde 5 civarında bir artış sağlanmıştır (1).

C. İnsanlık onurunun ilk şartı insanların hürriyetlerine sahip olabilmeleridir. Bu, insanların yalnız ekmele yaşayamayacaklarının bir ifadesidir.

Ç. Çalışan herkes insanca yaşayabilme hakkına mâlik olmalıdır. Anayasanın 42 nci maddesi de, «Devlet, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için, sosyal, iktisadî ve malî tedbirlerle çalışanları korur ve çalışmayı destekler» ilkesini koymuştur. Binaenaleyh çalışanların insanca yaşamaları bakımından Devlet sorumluluk yüklenmiştir. Bu sorumluluğun daha iyi duyulması için Başbakan İnönü «çalıştıranlarla birlikte çalışanların da refaha, esenliğe, mutluluğa kavuşmalarını iktisadî gelişmenin amacı olarak gördük» diyor. Bu sebepten dolayıdır ki, «üçüncü uygulama yılına giren kalkınma planımız, iktisadî gelişme ile sosyal adalet ve güvenlik arasında bir denge ve uyum sağlanmasını öngörür.»

Batı uygarlığı bu konuda bugünkü Devlet anlayışına ulaşabilmek için çetin safhalardan geçmiş, ızdıraplı mücadeleler vermiştir. Emeğin bir metağ olmadığı anlayışının Batı toplumları tarafından benimsenmesi, ancak birinci dünya ve özellikle ikinci dünya harbinden sonra olmuştur. Sanayileşmemiş bir toplum olmasına ve sanayileşme çabalarının henüz ilk safhalarında bulunmasına rağmen, Cumhuriyetten bu yana çalışanların insanca yaşama hakkını

sağlamak için cumhuriyet hükümetleri önemli adımlar atmış ve kararlar almışlardır.

Eğer bugün Türkiyede, teşvik ve tahriklere rağmen sınıf çatışmaları için uygun bir ortam mevcut değilse, bunun sebebi bazı ana sosyal politika tedbirlerinin zamanında isabetle alınabilmiş olmasında ve «emekleri ile iktisadî gelişmede hizmeti olanların, bu gelişmeden haklı ölçüde yararlanabilmelerinin bir insanlık borcu» sayılması düşüncesinde aranmalıdır. Gerçekten çalışma şartlarının 1936 dan sonra kuvvetli ve himayeci tedbirlere mevzu teşkil etmeleri, 1946 dan sonra sosyal sigorta tedbirlerinin alınması, 1946 yılında sendika kurma hakkının tanınması, 1960 da ücretli izin hakkının ve ihtilâli müteakip hemen girilen çalışmalara dayanılarak 1963 yılında toplu sözleşme ve grev haklarının gerçekleşmesi sınıf mücadelelerinin ve çatışmalarının sebeplerini geniş ölçüde bertaraf etmiştir. Çalışma düzeni sahasında sosyalist sistemin taraftarlarının ileri sürebilecekleri çok az şey kalmıştır. Bu sebepten dolayıdır ki memleketimizde sosyalist akım daha ziyade bazı aydın çevrelerde «özenti» şeklinde başlamış ve işçiler nezdinde fazla itibara mazhar olamamıştır.

D. Türkiye'nin içtimai ve iktisadî bünyesinde bazı değişmelere ve reformlara ihtiyaç vardır. Bizim gibi gelişmekte olan toplumlarda, yerleşmiş ve ilerlemeğe engel teşkil etmekte olan bazı gelenekler ve sistemleri yıkmak ve yolları açmak gerekmektedir. Çalışma sahasında Devletin almış ve almakta olduğu düzenle-

(*) Bu incelemenin ilk kısmı geçen sayımızda çıkmıştır.

(1) Çalışma Bakanı Bülent Ecevit'in IV.cü Çalışma Meclisini açış konuşması, Forum, 1 Şubat 1965, Sayı 260.

yici ve himaye edici tedbirlerle, sınıf inkılâp içinde bazı memleketlerde görülen sınıf feodalizme benzer bir feodalizm Türkiye'de önlenmiştir. Bu gün yurdumuzun bazı bölgelerinde hâlâ cârî olan toprak feodalizmini de yıkmak, gelişmeye ve sosyal adaletin büyük köylü kitlelerine yayılmasına engel teşkil eden haksız bir durumu ortadan kaldırmak lâzımdır. Bu sebepten ötürü bir toprak reformuna ihtiyaç vardır. Esasen Anayasanın 37 nci maddesi de bir toprak reformunu öngören ilkeleri koymuştur. Bu maddeye göre, «Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amaçları ile gereken tedbirleri alır. Kanun, bu amaçlarla, değişik tarım bölgelerine ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini gösterebilir.» Ama, İnönü toprak reformunu da kapsayan sosyal adalet reformlarının zorla yapılması heveslerine ve milletin hürriyeti bedelinde olmasına karşıdır. Bu reformlar bilinen ve Anayasanın koymuş olduğu usullerden ve yollardan geçmek suretiyle yapılmalı, milletin hakları ve hürriyetleri cendere içine alınarak, yani bir sistem ve rejim değişikliği yapılarak gerçekleştirilmeğe çalışılmamalıdır.

Demokratik ve hürriyetlere bağlı bir rejim içinde gereken reformları uyanık bir parlâmentodan geçirecek yürütmek mümkündür. Yukarıdaki düşüncesi içinde, Başbakan İnönü, bir sınıf veya zümre hâkimiyetine dayanacak ve bir kolay yoldan bazı reformlar yapmayı öngören her hareketi, aşırı sağ veya aşırı sol olsun, reddetmektedir. Bu, aynı zamanda, samimi bir demokratın, bazı hevesliler ve toptancıları ikaz mahiyetini taşımaktadır.

3. Başbakan İsmet İnönü, IV. Çalışma Meclisindeki konuşmasında oldukça teferruatlı bir şekilde toplu sözleşme, grev ve lokavt hakları üzerinde durmuştur. Sayın İnönü'nün bu konudaki düşünceleri üzerinde ayrı ayrı durmak istiyoruz.

A. Başbakan İnönü, «toplular sözleşme, grev ve lokavt haklarını biz, on iki yıl öncedenberi milletimize söylemiştik.» diyor. Grev hakkı uzun müddet C.H.P. nin programında yer almamıştır. Buna mukabil D.P. nin programında, 1946 yılından itibaren

yer almış, fakat bu partinin iktidarında bulunduğu on yıllık devre içinde gerçekleşmemiştir. C.H.P. nin bu konudaki ilk olumlu adımı İnönü'nün 1950 yılında İzmir'de irat ettiği bir seçim nutkunda belirmiş, İnönü bu nutkunda zararlıdır diyerek grev hakkını kesin olarak reddetmemiş ve meseleyi sendikaların kuvvetlenmesi olayına bağlamıştı. O zamanlar Türk sendikacılığının üç dört yıllık bir tarihi vardı. Emekleme devrinde idi. Grev ve toplu sözleşme hakkında herhangi bir fikre ve maddî hazırlığa malik değildi. Umumî efkâr ve idare bu konuda çok hazımsızdı. Binaenaleyh İnönü'nün, o zamanki düşüncesi bu yönlerden tartışılabilir. Aynı tartışmayı D.P. nin iktidarda bulunduğu ilk üç beş yıl için de yapmak mümkündür. İnönü ve C.H.P., 1952 yılından itibaren grev hakkını sarîh olarak benimsemişlerdir. 1961 Anayasası grev hakkını teminat altına almış ve bugünkü İnönü Hükümeti 1963 yılında toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavt kanununu Büyük Millet Meclisinden çıkarmıştır. Bu suretle 1952 de verilip 1963 de gerçekleştirilen bir sözü, «erken bulup... şüphe ile ve güvensizlikle karşılayanları» zaman haksız çıkarmış oluyordu.

B. Bu sözü yerine getirmek bir talihsizlik olmuş mudur? Başbakan İsmet İnönü haklı olarak bugün için bunun aksini iddia etmektedir. «Bu sözü vermekle ve yerine getirmekle doğru hareket temiş olduğumuzu da aksi iddialara ve talihsiz misallere rağmen, samimi olarak iddia ediyoruz.

Toplu sözleşme, grev ve lokavt haklarının bir buçuk yıllık uygulanış sınavından işçimiz de, işverenimiz de selâmetle çıkmışlardır.

Şu bir buçuk yılda, Türk Milleti, çalışma hayatındaki yeni demokratik düzene ulaşmada gösterdiği sür'at ve başarıyla, demokrasiye liyakatinin yeni bir delilini vermiştir.» diyor.

Önce şu hususu belirtelim. Toplu müzakere sistemi hür ve bağımsız sendikacılığın bugün ana fonksiyonunu teşkil etmektedir. Toplu müzakereler yolu ile mensuplarının ekonomik ve sosyal menfaatlerini korumak, başka bir deyimle emeğin millî gelirden âdil ölçüler içinde hissesini almasını sağlamak, sendikaların başta gelen görevidir. Sendika hakkı ve hürriyetini 1946 yılından beri sağ-

lamak suretiyle sendikacılık hareketinin gelişmesinin yolları açılmıştı. Binaenaleyh manzumeyi tamamlamak, yani sendika ile birlikte toplu müzakere müessesesini ve bu müessesenin işlemlerini imkân dahilinde sokan grev hakkını da tanımak gerekmekte idi. Bu müesseseler yani sendika, toplu müzakereler ve grev hakkı demokratik düzenin vazgeçilmez müesseseleridir. Birinin yokluğu düzenin bütününe normal olarak işleyişini engelleyebilir.

Üzerinde durulması gereken ikinci nokta, toplu müzakere müessesesinin esasında, daha ziyade sınıf toplumların bir müessesesi olmasıdır. Sınıf toplumları içinde doğmuş, gelişmiş ve müessir rol oynamıştır. Başka bir deyimle toplumlar sanayileşmiş, bunu müteakip de sendikacılık hareketi gelişerek toplu müzakere müessesesini ana fonksiyonu haline getirmiştir. Türkiye'de durum böyle olmamıştır. Başlangıçtanberi vukua gelen sosyal politika oluşlarındaki usule, oldukça yakından, bu konuda da uyulmuştur. Gerçekten toplumumuz henüz tam mânasıyla sınıf bir nitelik iktisap etmeden toplu müzakere ve grev müesseseleri 1963 yılından itibaren sınıf, ticarî ve hizmet sektöründe çalışan işçileri —fikir işçilerinin çoğu dahil— grev ve toplu müzakereler yönlerinden kuvvetli bir himaye içine almıştır. Bu sektörlerde sendikalaşmayı en geniş ölçüde teşvik etmiş ve toplu müzakere müessesesini, grev hakkını en geniş bir şekilde tesis etmek suretiyle yukarıda değindiğimiz sektörler içinde kuvvetli bir şekilde yerleştirmeye başlamıştır. Bu bir bakıma memnun olunacak bir hadisedir. Zira bundan böyle, Kapitalist sistemlerde ve liberal doktrininde arzulandığı üzere, Devlet, işçi ve işveren ilişkilerine ve genel olarak çalışma hayatına daha ziyade asgarî normlar tesisi ve özellikle toplu müzakere müessesesinin kapsamadığı işçiler ve konular bakımından müdahale etmek durumunda buluncak ve genel olarak çalışma şartları ve çalışma hayatı ile millî hasılanın gelişmeleri arasındaki muvazene tarafları arasında tâyin ve tespit olunacaktır.

Yalnız üzerinde durulması gereken bir nokta şudur. Toplu sözleşme müessesesi, kapsadığı sahanın ve insanların darlığı dolayısıyla sosyal

adaletin yaygın bir hal almasına gereken ölçüde hizmet edemeyecektir. Bugün sendikacıların yekûn üyeleri 400 bin civarındadır. Mevcut toplu sözleşmelerden de bu miktara yakın bir işçi kitlesi faydalanmaktadır. Binaenaleyh çalışan sınıf içinde ayrı bir imtiyazlı sınıf belirmeye başlamıştır. Bu, münakaşasını burada yapmamıza imkân olmıyan çeşitli yönlerden kaygı doğuracak bir durum yaratmaktadır. Binaenaleyh Başbakan İnönü, toplu sözleşme müessesesinin yarattığı bu durum üzerinde durulmasını ilgililere söylemelidir.

Başbakan İnönü, haklı ve yerinde olarak toplu sözleşme müessesesi ile demokratik düzenin çalışma hayatına intikal etmiş olduğunu söylemekte ve işçi ve işverenlerimizin bu müesseseye kolaylıkla uyabilmiş olmalarını övmektedir. «Gerçi yer yer aksaklıklar, üzücü olaylar, uzunca grevler, büyük grev teşebbüsleri görülmüştür. Bu mahzurların, iktisadî gelişmeye plânlı olarak yeni başlamış bir memlekette olması çok düşündürücü olmuştur. Ama insaf ile belirtilmelidir ki bu hakları çok daha uzun yıllardır uygulayan ülkelerden birçoğunda böyle aksaklıkların ve olayların daha az olduğu söylenemez.» Grev hakkının bulunduğu yerde grev olur. Bütün mesele grevlerin bizim gibi memleketlerde iktisadî gelişme çabalarına ne derece engel olma istidadı taşıdıklarıdır. Bu birbuçuk yıllık uygulama ve tecrübe devresi sayın Başbakanın iyimser olmasına hak verdirecek bir niteliktedir. Fakat bazı gelişmeleri de sezmemek mümkün değildir. Öyle görünüyor ki bugünkü Sendika ve Toplu İş Sözleşmesi, grev ve lokavt kanunları 1935 yılında Birleşik Amerika Devletinde çıkarılmış olan Wagner Kanununun rolünü oynamaktadır. Bu kanun o zaman Birleşik Amerika'da toplu müzakerelerde sendikalar ve işverenler arasındaki eşit müzahere kuvveti den gesini bozmuş ve işverenlerin geniş şikâyetlerini mucip olmuştu. Harp sonunda grevler birdenbire kesafet kazanmıştı. 1947 tarihli Taft-Hartley kanunu bu duruma bir reaksiyon olarak doğmuştu. Türkiye'de de çok geçmeden bazı reaksiyonların doğması mümkündür. Nitekim daha şimdiden âmme hizmeti gören ve millî güvenlikle yakın irtibatı olan bazı iş kollarında grev hakkının yeniden tanzim olunması bir kısım çevrelerce talep

olunmaktadır. Devlet sektörü ve bazı âmme hizmetleri ile ilgili iş kolları esas itibariyle nazarı olarak lokavt hakkını kullanabilirler. Esasında bu hak onlar için işlemez bir haktır. Devlet lokavt yaparak âmme hizmetlerinin durması yoluna gitmez. Buna mukabil sendikalar âmme hizmetlerinde ve devlete karşı grev tatbikatı bakımından herhangi bir tefrik yoluna gitmemektedir. Binaenaleyh Başbakan İnönü, toplu müzakere, grev ve lokavt haklarının, emek ve sermaye arasında millî hasılanın âdil

ölçüler içinde dağılımı fonksiyonunu ifa edebilmesi için müzakere kudreti dengesinin bozulmaması bakımından ilgililerin ve hükümet içindeki sorumluların dikkatlerini uyarmalıdır.

Eğer müzakere kudreti dengesi önümüzdeki bir iki yıl içinde bozulursa, umumî efkârın da tazyiklerinin katılması ile Türkiye'de tepki kanunlarının çıkması çok gayri mümkün değildir.

(Devamı gelecek sayıda)

Kalkınmanın Neresindeyiz ve Nereye Gidiyoruz ?

Besim ÜSTÜNSEL

Türkiyenin bugün içinde bulunduğu ekonomik, sosyal ve politik problemler üzerinde düşünen aydınlarımızın ve özellikle politik kadrolarda veya devlet idaresinde sorumluluk almış, ya da almayı düşünen kimse-lerin açıkça bilmeleri gereken bir takım gerçekler vardır. Çoğumuzun dilinde "memleket gerçekleri" terimi ile ifade edilen ve hemen her tartışmada konuyu şu ya da bu yönden etkileyen ve hakikatte de bütün problemlerimizin temelinde yatan "gerçekler"dir bunlar. Türkiyenin fakirliğinden, iktisadî gelişme yolunda henüz fazla mesafe alamamış olmasından, Türk toplumunun hâlâ az gelişmiş toplumların başlıca karakteristiklerini taşımakta bulunmasından doğan "gerçekler"dir bunlar. Ben bu yazımda, bu "gerçeklerin" aydınlarımız tarafından daha iyi anlaşılmasını ve politikacılarımız tarafından daha doğru değerlendirilmesini sağlayacak bazı önemli bilgileri ortaya koymak istiyorum.

Bütün gayretlere rağmen Türkiye niçin hâlâ fakir bir ülkedir? Uzun batılılaşma hareketlerine ve çeşitli reformlara rağmen Türk toplumu neden hâlâ az gelişmiş bir toplumun başlıca karakteristiklerini taşımaktadır?? Türk halkının kaderini değiştirmek, hayat standardını yükseltmek ve Türk toplumunu modern bir toplum haline getirmek ne zaman mümkün olabilecektir? Bu hedeflerin gerçekleşmesi hangi yollardan da-

ha etken bir şekilde sağlanabilecektir?

Üzerinde çeşitli sosyo-ekonomik araştırmaların yapıldığı, büyük çapta tartışmaların cereyan ettiği bu soruların hepsini burada birer birer cevaplandırmak mümkün değildir. Fakat, bu soruların hemen hepsine birden ışık tutabilecek bazı "gerçekler" in ortaya konması mümkün olabilir : Türkiye son 40-50 yıl zarfında iktisadî gelişme yolunda ne kadarlık bir mesafe katedebilmiş ve Türk ekonomisi gelişmenin hangi safhasına gelebilmiştir? İçinde yaşadığımız dünyanın diğer başlıca ülkelerinde iktisadî gelişme hangi hızla ve ne kadar sürede gerçekleştirilebilmiştir? Ve bu bilgilerin ışığı altında önümüzdeki 40-50 yıl içinde Türkiye için nasıl bir gelişme bekleyebiliriz?

— I —

Bilindiği gibi, iktisadî gelişmenin ölçüsü olarak ya toplam üretimdeki artışları, ya adam başına düşen üretim artışını, ya da çalışan nüfus başına verimlilik artışını esas olarak almak mümkündür. Bunlar içinde en iyi ölçü sonuncusu olduğu halde, işçi başına verimlilikteki değişimleri gösteren istatistiklerin toplanmasındaki güçlükler karşısında, iktisadî gelişmeyi "adam başına düşen üretim" (veya gelir) artışı ile ölçmekle yetinmek gerekiyor.

Bir ülkede iktisadî gelişmenin mevcudiyetinden bahsedebilmek için

orada "adam başına düşen gelir seviyesinde devamlı ve önemli artışların kaydedilmiş olması" şarttır. Gelir artışı "devamlılık" arz etmiyorsa, ya da "önemli" sayılabilecek miktarda değilse o ülkede iktisadî gelişmenin mevcut olduğu iddia edilemez. İktisadî gelişmenin bu şekilde tanımlanması, ister istemez bu konudaki araştırmaların uzun devreli bir perspektif içinde yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, gelişmenin ölçüsü olarak adam başına düşen gelir seviyesi esas alındığı için ferdin refah seviyesindeki artışlarla ekonomik yapı ve toplum düzeni arasında da sıkı bir bağ kurulmuş olmaktadır. Gelir seviyesi süratle artan bir ferdin, satın almak isteyeceği mal ve hizmetlerin farklı kompozisyonda olması, bu mal ve hizmetleri sağlamak durumunda olan ekonominin de farklı bir yapıya dönüşmesini zorunlu kılacaktır. Yine aynı şekilde, gelir seviyesi devamlı olarak değişen fertlerin psikolojileri, bilgi ve görgü seviyeleri, değer hükümleri ve sosyal ilişkileri farklı olacağı için gelişen ekonomilerin toplumsal yapısı da devamlı olarak değişmek zorunda kalacaktır.

Diğer taraftan, adam başına düşen gelirin "devamlı" ve "önemli" artışını sağlayabilmek için toplam üretimin, nüfus artışından daha hızlı artması gerekmektedir. Bu ise, ancak ve ancak ekonominin yapısının değiştirilebilmesi, tarım sektörü yanında kuvvetli bir sanayi sektörünün geliştirilebilmesi ve buna paralel olarak sosyal yapının değişmesi sonucunda mümkün olabilecektir. Bu bakımdan, bir ülkede toplum yapısının değişmesini önleyen ya da geciktiren faktörler, tıpkı ekonomik yapının değişmesini güçleştiren faktörler gibi, "gelişme hızı" üzerinde olumsuz etkiler yapabilen "temel güçlükleri" teşkil ederler. Bundan dolayıdır ki "gelişme hızını" arttırmak amacıyla düzenlenecek genel bir "kalkınma politikasının" sosyal, ekonomik ve politik alanlardaki bütün "temel güçlükleri" beraberce yenmek üzere düzenlenmiş olması şarttır.

İktisadî gelişmenin anlamı ve temel şartları konusundaki bu kısa girişten sonra, Türkiyenin ekonomik gelişmenin hangi safhasında olduğunu tesbit amacıyla bazı milletlerarası karşılaştırmalar yapmak son derece faydalı olabilir.

Bugün "gelişmiş ülkeler" sayılan memleketlerin hepsi, en çoğundan 200 sene evvel, "gelişmemiş" ülkelerdi. İnsanlık, 25-30 asır gibi çok uzun bir dönemde hemen hemen hiç değişmeyen bir hayat standardında yaşamış ve ancak son 1,5-2 asır içinde, bir grup ülkeler birden bire hızlı bir iktisadî gelişme çağına girmişlerdir. Bir kısım ülkeler ise gelişme yarışına bir hayli geç katılabilmişlerdir. İktisadî gelişmenin çok uzun vadeli seyri hakkında istatistik bilgilerin toplamının çok güç olduğu ve hele milletlerarası karşılaştırmaların çok daha çeşitli güçlükler doğurduğu bilinen hakikatlerdir. Fakat, bütün güçlüklerine rağmen bu konuda cesurane araştırmalar yapılmış ve bir takım hakikatler rakamlara dökülebilmektedir. Tanınmış iktisatçılardan S. Kuznets'in "İktisadî Büyüme" adını taşıyan eserinden alacağımız bazı rakamlar Batı ile Türkiye arasında bazı mukayeseler yapmamızı kolaylaştıracaktır (1).

S. Kuznets'in verdiği rakamlara göre 1952-54 yılları arasında bazı ülkelerin ulaştıkları gelir seviyeleri, ve bu seviyeye ulaşmak için son 80-100 yıl içinde her on yıllık dönemde sağladıkları ortalama gelişme hızları Tablo : 1'de gösterilmiştir :

Tablonun dikkatle tetkiki, iktisadî gelişme açısından önemli bazı sonuçların çıkarılmasını mümkün kılabilir. Bunlardan bir kaçını sıralayabiliriz.

1. Yüksek gelir seviyesine ulaşmak bakımından, gelişme hamlesi-

nin erken başlamış olması önemli olmakla beraber, toplam üretim artışı yanında, nüfus artış hızının da büyük rolü vardır. Nüfus artışı mutedil olan ülkelerde, toplam üretim artışı çok hızlı olmasa bile (İsveç ve Norveç misalinde olduğu gibi) yüksek gelir seviyelerine ulaşılabilmiştir.

2. İktisadî gelişmenin ve sanayileşmenin en erken başladığı ülkelerde (İngiltere ve Fransa gibi) nüfus artış hızı oldukça düşük olduğu halde bugünün en yüksek gelir seviyelerine ulaşmak mümkün olamamıştır. Çünkü, bu gibi ülkelerde toplam üretim devamlı olarak yüksek bir hızla artırılmamıştır.

3. Toplam üretimin devamlı ve önemli oranlarda arttırılabildiği ülkelerde, gelişme erken başlamışsa (Birleşik Amerika'da olduğu gibi) hızlı nüfus artışına rağmen adam başına üretim seviyesinde en yüksek rakamlara ulaşılabilmiş; gelişme geç başlamışsa (Güney Afrika Birliği misalinde olduğu gibi) adam başına düşen gelir seviyesi oldukça düşük kalmıştır.

4. Olgun nüfusun yurt dışına göç etmesi dolayısıyla devamlı olarak nüfus kaybına maruz kalan İrlanda'nın toplam üretim artış hızında en düşük seviyede kalmış olması da üzerinde durmaya değer önemli bir noktadır.

Yapılan bazı araştırmalar (2) 1927-1960 döneminde Türkiye'de, ortalama olarak yılda % 3.9 toplam üretim artışı, % 2.1 nüfus artışı,

TABLO : 1

Başlıca ülkelerde ulaşılan gelir seviyeleri ve geçmişteki gelir hızları

Karşılaştırılan Ülkeler	Adam başına Gelir (Dolar) (1952-54)	On yıllık ortalama değişme yüzdeleri		
		Nüfus	Adam baş. üret.	Top. üretim
1. Birleşik Amerika	1.870	17.4	20.3	41.2
2. Kanada	1.310	18.3	19.3	41.3
3. İsviçre	1.010	7.7	15.3	24.4
4. İsveç	950	6.6	27.6	36.0
5. İNGİLTERE	780	8.0	12.5	21.5
6. Danimarka	750	10.9	16.7	29.4
7. Norveç	740	8.2	23.4	33.5
8. Fransa	740	1.3	13.8	15.3
9. Almanya	510	10.1	15.1	27.4
10. Hollanda	500	14.3	9.0	24.6
11. Rusya	500	13.4	15.4	31.0
12. İrlanda	410	3.5	16.8	12.8
13. İtalya	310	6.9	10.4	18.0
14. Güney Afrika Birliği	300	20.9	23.8	49.7

(1) S. Kuznets — "Economic Growth", 1959, The Free Press - Illionis.

% 1.8 adam başına gelir artışı sağlanabildiğini göstermektedir. Türkiye'de 1952-54 arasında adam başına gelir 160 dolar civarında, yani İtalya'daki gelir seviyesinin ancak yarısına yakın bir seviyede idi.

TÜRKİYE'nin, son 33 yıllık dönemde hızlı sayılabilecek bir üretim artışı sağlıyabilmiş olmasına rağmen adam başına gelir seviyesinin çok düşük kalmasının iki önemli sebebinden biri nüfus artışının çok hızlı olması ise diğeri de iktisadî gelişme hareketinin çok geç başlamış olmasıdır.

Türkiye'nin, iktisadî gelişme açısından diğer memleketlerden ne kadar geride kaldığını anlamak ve bu hususta kaba da olsa bir fikre sahip olmak bakımından aşağıdaki bilgilerin son derece faydalı olacağına inanıyorum.

Bilindiği gibi, memleketimizde adam başına gelir seviyesi 200 dolara ancak 1960-1962 döneminde ulaşabilmiştir. S. Kuznets'in yaptığı tahminlere göre ise çeşitli memleketler bu seviyeye Tablo: 2'de gösterilen yıllarda, yani 50 ilâ 130 yıl önce, erişmiş olabilirler. Şu halde, bu yılları Türkiye'nin 200 dolarlık seviyeye ulaştığı yıl ile karşılaştırarak iktisadî gelişme açısından her ülkeden kaç yıl geride kaldığımız hakkında kaba da olsa bir fikre sahip olabiliriz.

TABLO : 2

Bazı ülkelerde 200 dolarlık gelir seviyesine ulaşma tarihleri ve Türkiye

Karşılaştırılan ülkeler	Adam başına gelirin 200 dolar olabileceği yıl	Türkiye'nin kaç yıl geri olduğu
1. Birleşik Amerika	1832	130
2. İngiltere	1837	125
3. İsveç	1839	123
4. Kanada	1846	116
5. Hollanda	1847	115
6. Fransa	1852	110
7. Danimarka	1867	95
8. ALMANYA	1886	76
9. İsveç	1889	73
10. Rusya	1889	73
11. Norveç	1891	71
12. İrlanda	1907	55
13. İtalya	1909	53
14. Şili	1912	50
15. Güney Afrika Birliği	1934	28

Tablonun tetkikinden de anlaşılacağı gibi, yapılan tahminler ve öl-

çümler doğru kabul edilirse, (ki rakam kullanma konusunda aşırı titizlik gösteren bazı meslektaşlarımız bu hesaplara yine itiraz edebilirler) bu takdirde 1960-62 Türkiye'sinin iktisadî gelişme açısından bir çok ülkelerden bir asırdan fazla, bazılarında ise yarım asırın üstünde bir gecikme içinde bulunduğu söylenebilir.

Türk ekonomisinin müstakbel gelişme seyri hakkında tahminler yapabilmek ve Batının gelişmiş ülkeleri ile aramızdaki farkları ne kadar sürede kapatabileceğimizi kestirebilmek için gerek Türkiye'nin son 33 yıllık gelişme tarihine, gerek diğer ülkelerin uzun devre içindeki gelişme safhalarına daha yakından eğilmek lâzımdır. Türkiye'nin uzun devre ekonomik gelişmesi üzerinde yapılmış araştırmalar yeterli sayıda ve nitelikte olmamakla beraber Doç. Dr. Aysel Yenel'in "Türkiye'nin İktisadî Gelişmesi: 1927-1960" adını taşıyan araştırması, Kuznets metodlarıyla hazırlanmış olup bize yol göstermek bakımından yeterli sayılabilecek bir çalışmadır. Bu araştırmanın bulgularına göre, Türkiye'nin millî geliri, 1948 fiyatlarıyla, 1927 yılında 4.4 milyar lira iken 1960 yılında 16.8 milyar liraya çıkmıştır. Tesadüfî faktörlerin etkilerini azaltmak için 1927-31 ortalaması ile 1956-60 ortalamasını karşılaştırsak, bu dönem içinde millî gelirin % 300, fert başına gelirin ise % 170 artmış olduğunu söyleyebiliriz. Bu dönemde yıllık ortalamalar olarak nüfus artışı % 2.1, toplam üretim artışı % 3.9 ve fert başına üretim artışı % 1.8 olmuştur. Maamafih, 33 yıllık dönem birbirinden oldukça farklı üç devreye ayırmak mümkündür. Bu devrelerin her birinde nüfus ve üretim artışları önemli farklar göstermektedir.

1927-31'den 1937-41'e yıllık artış hızı : Nüfus % 1.8, millî gelir % 4.0, fert başına gelir % 2.0.

1937-41'den 1947-51'e yıllık artış hızı : Nüfus % 1.5, millî gelir % 1.7, fert başına gelir % 0.4.

1947-51'den 1956-60'a yıllık artış hızı : Nüfus % 2.8, millî gelir % 6.4, fert başına gelir % 3.4.

Rakamlar İkinci Cihan Harbini içine alan dönemin gerek nüfus gerek üretim artış hızları açısından ne kadar büyük farkların mevcut olduğunu; ve harp sonrası dönemde Türkiye'nin oldukça yüksek bir gelişme

hızını gerçekleştirebildiğini açıkça göstermektedir. Ayrıca, 1947-51 ortalamasına nazaran 1956-60 ortalamasının millî gelirde yılda % 6.4'lük bir gelişme hızına ulaşmış olması, 1963-67 dönemi için % 7 gelişme hızının Plân hedefi olarak realist bir seviyede tesbit edilmiş olduğunu da göstermektedir.

İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde sağlanmış bulunan bu % 6.4'lük gelişme hızının objektif bir değerlendirmesini yapabilmek için, biri gelişmiş ülkelerin en hızlı geliştikleri on yıllık dönemlerle, diğeri gelişen ülkelerde İkinci Dünya Savaşından sonra gerçekleştirilen kalkınma hızlarıyla olmak üzere iki karşılaştırma yapılabilir. Tablo 3 ve 4 Doç. Dr. Aysel Yenel'in adı geçen eserinden alınmıştır.

TABLO : 3

Muhtelif ülkelerde en yüksek gelişme hızları

Karşılaştırılan ülkeler	En iyi dönem	En yüksek 10 yıllık artış
1. Kanada	1930-39/1940-49	% 88.3
2. Japonya	1913-22/1923-32	" 67.4
3. İsveç	1934-43/1950-54	" 60.1
4. A. B. D.	1889-98/1899-908	" 57.1
5. Almanya	1875-84/1885-94	" 52.1
6. Hollanda	1909-18/1919-28	" 42.2
7. Danimarka	1894-03/1904-13	" 41.9
8. İtalya	1914-23/1924-33	" 40.6
9. Norveç	1919-28/1929-39	" 38.1
10. İngiltere	1875-84/1885-94	" 37.6
11. Fransa	1901-10/1911-13	" 31.3

TABLO : 4

Gelişen ülkelerde II. Dünya Savaşından sonraki gelişme hızları

Karşılaştırılan ülkeler	Yıllık artış hızı
1. Venezüella	% 11.85
2. Jamaika (1951-56)	" 10.86
3. Irak (1950-56)	" 10.15
4. Seylan	" 9.50
5. İsrail	" 8.38
6. Yunanistan	" 6.95
7. Kosta Rika	" 6.83
8. Filipin	" 6.75
9. Birmanya	" 6.16
10. Guatamala	" 5.56
11. Hindistan (1950-56)	" 3.71

Sanayileşmiş ülkelerin 100 yıllık gelişme seyri incelenerek, bu süre içinde en başarılı sayılabilecek on yıllık dönemde sağlanabilen gelişme hızlarını ortaya koyan Tablo: 3'deki bilgiler de göstermektedir ki iktisadî gelişmesi erken başlamış ülkelerin hepsi en hızlı gelişme devresini Birinci Dünya Savaşından önce idrak

etmişlerdir. En hızlı gelişme dönemi iki savaş arası döneme rastlayan dört ülkeden üçünde (Kanada, Japonya ve İsveç'de) ise gerçekleştirilebilen en yüksek gelişme hızlarının diğer ülkelerinkine kıyasla çok daha yüksek olması dikkati çekmektedir.

Türkiye'nin son 40 yıllık gelişme tarihinde aynı metodlarla hesaplanan 10 yıllık en yüksek gelişme dönemi, savaş yıllarını içine alan 1942-51 ile gelişmenin hızlandığı 1952-60 yılları ortalamasıdır. Bu dönemde gerçekleştirilen 10 yıllık gelişme hızı % 72 olarak hesaplanmaktadır. Mukayese konusu yapılan onbir memlekette yalnız Kanada'da bu seviyenin üstünde bir gelişme hızına rastlandığı ileri sürülerek bu rakam hakkında bazı şüpheler izhar edilebilirse de, Türkiye'nin savaş sonrası dönemde sağladığı gelişme hızı, yeni gelişmekte olan ülkelerin 1950'lerdeki gelişme hızlarıyla mukayese edilirse bu şüphelerin önemli bir kısmı kaybolabilir. Nitekim, Tablo: 4'den de görüleceği gibi gelişen ülkelerin çoğunda 1950'lerde sağlanan gelişme hızları % 6'nın üstünde olmuştur.

Bu durumda, Türkiye'nin 40 yıllık gelişme çabalarını değerlendirmek istersek diyebiliriz ki : Türk ekonomisi İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde, herhangi bir ölçüye göre başarılı sayılabilecek bir gelişme kaydetmiştir; ancak, savaş döneminin olumsuz etkileri ve ondan evvelki dönemde —yani iki savaş arasını kaplayan 20 yılda— karşılaşılmış bulunan çeşitli güçlükler ve ayrıca gelişmenin yeni başlamış olmasından doğan nedenler, devrenin tümü itibarıyla gelişme hızının % 4 civarında kalmasına sebep olmuştur. Nüfus artışının gittikçe hızlanması dolayısıyla de adam başına gelir artışı yılda ortalama olarak % 2'nin altında kalmıştır.

Şüphesiz, bu durumda ilk akla gelebilecek soru şu olacaktır : Acaba bundan sonraki 35-40 yıllık dönemde Türkiye'nin gelişme hızı, bundan önceki dönemde sağlanan hızın altında mı, yoksa üstünde mi olacak? Acaba, savaş sonrası yıllarda sağlanan yüksek gelişme hızı asrımızın sonuna kadar devam ettirilebilecek mi, ettirilemeyecek mi? Bu soruların cevabını verebilmek için, yine Kuznets'in araştırmalarına dönmemiz icap edecektir. Nitekim, Kuznets bu araştırmalarında, iktisadî gelişmelerini

tetkik ettiği çeşitli memleketlerin, 80-100 yıllık dönemin birinci ve ikinci yarısında gerçekleştirdikleri gelişme hızlarını karşılaştırmak suretile enteresan sonuçlar çıkarmaktadır. Genellikle 1905-1914 yıllarını "orta devre" kabul etmek ve bundan önceki 40 yıllık devre ile bundan sonraki devreyi karşılaştırmak suretile yapılan mukayeseler Tablo: 5'de gösterilmiştir.

Bununla beraber, İkinci Dünya Savaşından sonra sağlanmış en yüksek 10 yıllık gelişme hızı olan % 72'nin önümüzdeki 10 yıllarda, devamlı olarak gerçekleştirilmesi beklenmemelidir. Toplam üretimin, önümüzdeki 20 yılda ortalama % 6, onu takip eden 20 yılda ise % 5 oranlarında arttırılması güç, fakat mümkün gözükmemektedir. Bunun ifade ettiği güçlükler yenilebilir ve nüfus artış hızı da dönem sonuna doğru bir miktar düşü-

TABLO : 5
Başlıca gelişmiş ülkelerde uzun-devre gelişmesinin birinci ve ikinci yarısında görülen hız farkları

Karşılaştırılan ülkeler	On yıllık ortalama gelişme hızları			
	Toplam üretim		Adam başına üretim	
	I. Dönem	II. Dönem	I. Dönem	II. Dönem
1. Birleşik Amerika	56.0	30.4	27.5	14.7
2. Kanada	47.1	36.6	24.7	15.0
3. İngiltere	25.0	17.9	12.5	12.5
4. Fransa	18.6	11.1	16.3	10.4
5. Almanya	35.6	18.9	21.6	8.4
6. Danimarka	32.7	27.3	19.3	14.7
7. İsveç	34.8	37.2	26.2	28.9
8. İtalya	15.7	20.3	8.1	12.7
9. Rusya	27.7	34.4	10.4	21.0
10. Japonya	47.9	54.7	32.2	37.2

Tablonun tetkikinden de anlaşılacağı üzere, iktisadî kalkınma ve sanayileşme hareketinin erken başladığı ülkelerde hem toplam üretimin, hem adam başına üretimin artış hızlarında devrenin ikinci yarısında önemli düşüşler kaydedilmiştir. Bu düşüşler, birinci devrede gelişme hızı çok yüksek olan Birleşik Amerika ve Kanada gibi ülkelerde, diğerlerine nazaran çok daha önemli oranlarda olmuştur. Diğer taraftan, iktisadî gelişmesi nisbeten geç başlayan ülkelerde, genellikle devrenin ikinci yarısında toplam üretim ve fert başına üretim artış hızlarının daha da arttığı görülmektedir.

Bu durumda, hiç olmazsa ilk yaklaşım olarak, Türkiye'nin iktisadî gelişme seyri hakkında, önümüzdeki 35-40 yıl için kaba bir tahminde bulunabiliriz ve gelişmesi geç başlayan ülkelerin çoğunda görüldüğü gibi Türkiye'de de devrenin ikinci yarısında, birinci yarıya nazaran daha yüksek bir gelişme hızını gerçekleştirmenin mümkün ve muhtemel olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir deyimle, önümüzdeki 35-40 yıllık dönemde toplam üretimde ortalama olarak yılda % 4'ün üstünde, adam başına üretimde de % 2'nin üstünde bir artış beklenebileceğini söyleyebiliriz.

rülebilirse, devrenin tümü için adam başına üretim artışının yılda % 3 civarına çıkarılması mümkün olabilecektir.

Milletlerarası mukayeselerden çıkarılan sonuçlar, bu gelişme oranlarının oldukça yüksek ve gerçekleştirilmesi güç gelişme hızları olduğunu göstermektedir. Binaenaleyh, bu hızda bir gelişmenin gerçekleşmesi, kendiliğinden ortaya çıkacak mesut tesadüflerden beklenmemelidir. Bu hedefe ulaşmak için çok ciddi, çok çetin ve sürekli çabaların gösterilmesi gerekir. Bu çabaların ahenkli olması ve iyi hazırlanmış gelişme plânları çerçevesinde yürütülmesi, aynı sonuçların daha az fedakârlıklarla elde edilmesini imkân dahiline sokacaktır.

Söz konusu gelişme hızlarının sağlanabilmesi halinde, 35-40 yıl sonra, yani bu asrın sonunda Türkiye'de adam başına gelir seviyesi bugünkünün üç katına yakın olacak; nüfusu, 70 milyon civarında olduğu hâlde, adam başına gelirin 650 dolara ulaştığı oldukça müreffeh bir memleket durumuna geleceğiz. Aynı gelir seviyesine Batı Avrupa ülkelerinin çoğu 1946-56 döneminde ulaştıklarına göre, 2000 yılında Türkiye ile bu ülkeler arasındaki gelişme farkı ortalama-

ma olarak bir asırdan yarım asıra indirilebilmiş olacaktır. Aynı sonuç Türkiye'yi bugünün ölçüleri ile "gelişmiş ekonomiler" arasında saymamızı da mümkün kılacaktır.

Hiç şüphesiz, Türkiye'nin —bazılarımızın nazarında çok mütevazı sayılan, fakat aslında çok önemli olan— bu gelişme hamlesini gerçekleştirebilmesi için, milli ekonomi işinde sermaye birikiminin hızlandırılması, diğer ülkelerde geliştirilen yeni tekniklerin süratle memleketimize aktarılması, ekonomik bünye ve istihdam strüktürü içinde sanayiın nisbi öneminin büyük çapta artırılması, halkın eğitim seviyesinin yükseltilmesi, eğitimin produktiviteyi arttıracak şekilde yönetilmesi ve çeşitli sosyal reformların süratle gerçekleştirilmesi zaruridir. Bu zaruretlerin çoğunu yerine getirmek bir takım politik güçlükleri yenmeyi gerektirir. Bu güçlükler karşısında yılmak, kısa vadede halkın hoşuna gidecek tedbirlere başvurmak, uzun vadeli gelişme problemlerimizi güçleştirecek veya çıkmaza sokabilecektir. Kalkınmanın, gül bahçeleri içinden geçen, aşılması kolay bir yolu maalesef mevcut değildir. Kalkınmanın, bilinen ve denenmiş yolu —onun sağından, solundan veya ortasından da gidilse— büyük güçlüklerle doludur. Bu güçlükleri millet olarak göze almamız, hedefe ulaşabilmemiz için ilki ve en önemli şart olarak gözükmektedir. İleride bu güçlükler üzerinde daha fazla duracağım ve kalkınmanın hızlandırılması için takibi gereken alternatif yolları tartışma konusu yapacağım.

(2) Doç. Dr. Aysel Yenil, "Türkiyenin İktisadi Gelişmesi: 1927-60" - İstanbul 1963.

Ne Diyorlar

De Gaulle'ün Son Basın Toplantısı

Le Monde'dan çev.: Esin TALU

Fransız Devlet Reisinin basın konferansı, alışılmış dekor ve merasimle Elize Sarayında, bin kadar gazetecinin huzurunda yapıldı.

Kendisine dokuz soru soruldu. "Aurore" gazetesi yazı işleri müdürü Dominique Pado tarafından sorulan suallerin ikincisi, beklenen cinsten değildi: Basit ve kısa idi:

— Nasılsınız?

Cevap âni ve ısırcı oldu:

— Fena değilim. Ama müsterih olun, er geç bir gün öleceğim.

Bu kısa muhavere yayınlanan resmi metinde tabiatıyla yer almış değildi. De Gaulle, ondan sonra sorulan mualleri dört büyük kısmında cevaplandırdı: Gelirler Politikası - Beynelmül Para Sistemi - Birleşmiş Milletlerdeki buhran - Alman problemi.

De Gaulle konuşmasında büyük bir huzur içinde olduğu intibamı uyandırmıştı. Her zaman duymağa alışık olunan acı müdahalelerden, şiddetli tenkitlerden bu seferki toplantıda hiç bir emare yoktu.

De Gaulle dinleyicileri klâsik bir tarzda selâmladıktan sonra bütün dünyayı ilgilendiren meselelere değineceğini söylemiş, Fransa'ya gelince sadece gelirler politikasının üzerinde duracağını ifade etmişti:

GELİRLER POLİTİKASI :

SUAL — Generalim gelirler politikasının neresinde bulunduğumuzu ve hükümetinin ne yapmağı tasarladığını söyleyebilir misiniz?

CEVAP — Makineleşmenin tesiri ile modern ekonomi daimi hareket halindedir. Bu öylesine doğrudur ki, gittikçe hızlanan bir ritim içinde yeni branşlar ortaya çıkmakta, karışmakta, gelişmekte, öte yandan eskileri gerilemekte, yok olmakta ve böylelikle gay-

retlerin, sermayelerin, insan gücünün dağılması daimi olarak yenileşmektedir. Bu, memleketin genel faaliyetleri yönünden olduğu kadar özel sektörün gelirleri üzerindeki tasarruf şekli yönünden de bir gerçektir. Bu aynı zamanda memleket istihali üzerinden Devletin vergi alması, kaynaklarını işletmesi yönünden de gerçektir. Bunun haricinde dış etkilerin içeriye tesir ettiğini de unutmamak gerekir.

Bazı ülkelerde harplerin ve iç darbelerin insan gücünü ve materyeli yok etmesine mukabil diğerlerinin bu imkânları arttırmalarına ne demeli? Kısacası, medeniyetimizin bizzatı karakteri, fennin, tekniğin, imkânların, ilerlemesine, değişmesine ve gelişmesine imkân vermektedir.

Şurası muhakkaktır ki, zamanımızdaki kalkınma daha da süratlenecektir. Zira yeni tecrübeler eskilere ilâve olmaktadır. Ancak sosyal, politik ve moral yönden güçlükler, kavga ve çekişmeler de mevcuttur. Dolayısıyla Devletler gittikçe milli ekonomilerini çerçevelemek ve yönetmek zorundadırlar.

İKİ ZIT GÖRÜŞ :

Karara varmadan önce, Devletler iki zıt doktrin ile karşılaşmaktadırlar. Biri "Bırakınız yapsın, bırakınız geçsin" teorisi olup makineleşmenin başladığı günlerden beri tatbik edilmekte olan teşebbüse, rekabete imkân veren teoridir. Ancak bu sistemin muazzam haksızlıklara ve sert sarsıntılara yol açtığını da itiraf gerek.

İkincisi ise bazı ülkelerde uygulanan komünist sistemdir ki zoraki propaganda ve zorlama sayesinde özellikle ağır sanayii ve maden kolunda muazzam bir istihsal apareyi kurmayı başarmıştır. Ama ne pahasına? Büyük tecrübeler, muazzam israf, fertlerin ezilmesi pahasına!

Bir vakitler, bizde bu iki zıt sistemin geniş dinleyicileri olduğuna inananlar, (gerçi bugün de vardır ya) çok olmuştur. Bunlar basit hayallerdir. Seçtiğimiz yol ne biri ne diğeri! Gayretimizi, en büyük randıman, en büyük adalet ve en büyük devamlılık esaslarına göre gütmeyi karar vermiş bulunuyoruz. Yani, ferdi ve kollektif teşebbüslere kapılarımızı ardına kadar açık tutarken, milletin ilerlemesi için ekonomiye yönetmek görevini de ihmal etmeyeceğiz. Bunu yapmak için de kadromuz Plân'dır! Plân sayesinde varılacak hedefleri, şartları, imkânları tespit etmekteyiz. İmkânlarımıza gelince bunlar: Kanunlar, kararnameler, enformasyon, kredi, vergi, tarifeler, yardımlardır. Politikamız milli geliri, milli ihtiyaçlara göre uygulamaktır.

(Devamı var)

ARÇELİK
DAİMA EN İYİSİNİ İMAL EDER

EV ALETLERİ — BÜRO EŞYASI — METAL DOĞRAMA

Kültür ve Sanat

Vandallık, Vurdumduymazlık ve Vatansızlık Üzerine XIV

yıl 1960, side olayı - bir

Mehmet Metin NİĞAR

... ve Küçük Asyadan daha o gün getirilmiş heykeller üzerinde Bertoldo ile sohbet eden işte bu adamdı. Çünkü Lorenzo için heykeltraşlık eserleri dünya denizlerinde yelken açan şahsına ait ticaret filoları kadar, bütün Avrupa ve Akdeniz çevresinde iş gören bankalar zinciri kadar... önemliydi.

Irving Stone, Istrap ve Vecd

Antalya tarih ve kültür kalıntıları bakımlarından en zengin bölgelerimizdendir. Eski adı Pamphylia olan bu bölgenin toprak üstü kalıntıları yüzyıllar boyu eski çağ kalıntılarını topharak ulusal müzelerini zenginleştirmeyi bir uygarlık borcu sayan Batı ülkelerinin daima ilgisini çekmiş, onların belli başlı talan yerlerinden biri olmuştur. Yerli halkın kör kazması ve son zamanlarda gözü (antikacılık bakımından) fazlasıyla açılan köylünün gizli kazıları ve yurdu saran defincilik hastalığının vandallığı da aşan tezahürleri yüzünden klâsik çağ kalıntıları büyük ölçüde fire vermekle beraber, bölgenin gene de şaşırtıcı bir zenginlik arzettiği bir gerçektir. Antalya dolaylarının bilimsel ve sistematik araştırmalara tabi tutulması iki deka-tı geçmez. Pampaylia kazılarının Türk arkeolojisinin dünya kültür tarihine yaptığı en önemli katkılarından sayılması gerekir. Türk kültür hayatının seçkin simaları arasında şerefli yerini şimdiden almış bulunan ve Batı kültür çevrelerinde de (belki yurdumuzdakinden de geniş) bir ün yapmış olan Arif Müfit Mansel'in bütün kadro kısıntılarına ve maddi olanaksızlıklara rağmen 1946'dan beri aralıksız olarak yönetmekte bulunduğu araştırmalar, Türk arkeolojisinin en parlak sayfalarından biridir. (1)

Pamphylia araştırmaları içinde Side kazıları en geniş yeri tutar. Pamphylia'nın günümüze değin tarihi tam olarak aydınlatılmamış olan bu liman kentinin kronolojik bir tarih gelişimini ortaya çıkarmak şerefi de gene Ord. Prof. Arif Müfit Mansel'e ve yanında çalışan bilim kuruluna aittir. Prof. Mansel'in başarısı, sayıları şimdiden bir müzeyi dolduran toprak-altı yapıtlarını meydana çıkarmakla bitmez; yitik kentin son derece zengin ve çeşitli anıtlarının plân, onarım ve restitüsyonlarını yapmış olmakla bu başarı bir kat daha artmıştır, denilebilir.

Klâsik çağ yapıtları kaybımız konusunda Türk basını en çok ilgilendiren, üzerinde en çok yayın ve uyarma yapılan olay, işte bu Side kazıları ile ilgili arkeolojik bölgenin sınırları içinde yer almıştır.

Olay sırasında bugünkü gösterişli ve mazbut Side Müzesi daha tamamlanmamış-

tı. (2) Kazı buluntuları bir tavuk kümesinden pek değişik olmyan adi taş duvarlı, kapısı ve çatısı ahşap, uydurma bir yapının içinde depo edilirdi. Adı müze olan binanın kapısı okkalı bir tekme ile ardına kadar açılıverecek kadar entepüftendi. Bu garip müzenin o tarihe kadar soyulmamış oluşu gerçekten bir mucize idi.

İşte Side olayı bu barakanın bir gece yarısı soyulmasıyla meydana gelmiş ve gazetelerde büyük sansasyon yaratmıştı.

7.1.1960 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde küçük bir havadis vardı.

"Manavgat ilçemizin Side (eski Antalya) şehrinde bulunan eski eserler müzesi dün gece meçhul hırsızlar tarafından soyulmuştur... Kapının kilidini kırmak suretiyle müzeye giren hırsızlar tarihi kıymeti haiz beş adet heykel çalarak kaçmışlardır."

Birkaç gün sonra aynı gazetede çıkan

ikinci bir haberde yapıtların bulunamadığı, bunların, daha önce olduğu gibi, Yunan birlikleri tarafından kaçırılmış olabileceği bildiriliyordu.

Side olayı sırasında Antalya Valisi bulunan şimdiki İstanbul Valisi Niyazi Akı olaya el koymuş; Jandarma Komutan yardımcısı Binbaşı Aras'la birlikte hırsızların peşine düşmüştü.

İlk araştırmalar sırasında dışarı kaçırılmak üzere köylü tarafından toprağa gömülerek saklanmış bir takım Bizans yapıtları ele geçirildi. (Bunların Side müzesinden kaçırılanlarla ilgisi yoktu. Ancak en ufak bir araştırma ile nelerin ortaya çıkarılabileceğini göstermesi bakımından ilginçtir.) 22.1.1960 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde bu buluntular üzerine şu bilgi verilmektedir:

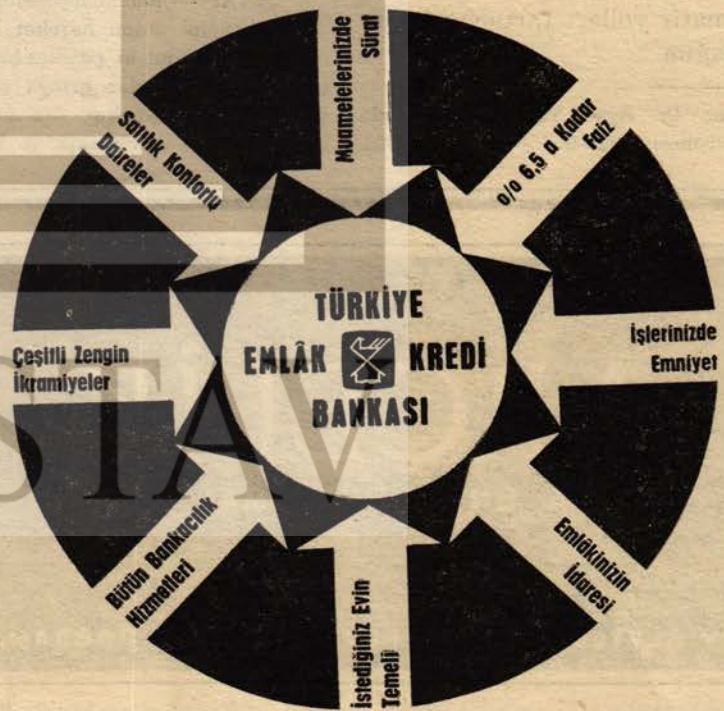
"Sidedeki eski eserler müzesinde yapılan hırsızlıklarla ilgili tahkikat derinleştirilmektedir. Bu havalide maden aramak bahanesiyle kazı yapan bazı ecnebinlerin temin ettikleri eski eserleri Avrupaya ve Amerikaya kaçırmakta olduklarından şüphe edilmektedir... Son günlerdeki araştırmalar esnasında dışarı kaçırılmak üzere toplanıp toprağa gömülen 30'dan fazla eski eser ele geçirilmiştir..."

28.1.1960 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Alaaddin Bilgi imzalı uzunca bir yazıda Side müzesinden kaçırılan parçaların bulunduğu bildiriliyordu.

"... Side'deki tarihi eserler deposunun kapı kilidi kırılmak suretiyle meçhul şahıslar tarafından çalınan tarihi Zeus heykeli ile dört adet büst 22 günlük bir araştırmadan sonra dün Antalya Jandarma Komutanı Binbaşı Aras tarafından bulunmuştur."

Yazıda şu ilginç pasajlar da yer alıyordu:

"Öte yandan, çeşitli medeniyetlerin doğup geliştiği Ege ve Akdeniz bölgelerinde köylüler, on yıldan beri gerek tarla açarken ve gerekse taş çıkarma esnasında buldukları

eserleri, arkeologlardan gizlemekte ve fazla para ile yabancı turistlere satmaktadırlar. Nitekim Side'deki tarihi Zeus heykeli de, önceleri arkeologlardan gizlenmiş ve bilâhare jandarma kuvvetiyle elde edilebilmiştir. Söylendiğine göre bu bölgelerde zaman zaman doluşup çok kıymetli eserleri köylülerden satın alan fazla sayıda antiak simsarları da türemiştir. Simsar ve turistler tarafından satın alınamıyacak kadar büyük olan eserler ise köylüler tarafından parçalanarak yapı taşı olarak kullanılmaktadır.

"Gün geçtikçe fazlalaşan bu durumun sebep ve çareleri mevzuunda kendileriyle görüştüğüm ilim adamları şunları söylemiştir:

"Ord. Prof. Arif Müfit Mansel: "Memlekette turist sayısı arttıkça tarihi eserlerin çalınma tehlikesi de artacaktır. On yıldan beri köylüler antik eserleri önlerine çıkan turistlere fazla para ile satmaktadırlar. Eserlerin yurt dışına kaçırılmaması için ve bulunanların ise tahrip edilmemesi için bazı memleketlerde olduğu gibi arkeolojik bilgisi olan bir zabıta teşkilâtına lüzum vardır."

"İlk-çağ Profesörü Afif Erzen: 'Köylüler arasında, devlet bulunan şeyi sizden alır ve para vermez, diye bir kanaat yayılmıştır. Bunun için bulunan eserler Türklere gösterilmeden yabancılara gösterilmektedir. Eserlerin kaçırılması bir çok yerde müzelerin olmayışından ileri gelmektedir. Her vilâyetin bu gibi eserleri satın alabilmesi için elinde bir fonu olması gerekir. Ayrıca halk arasında propaganda yapmak da çok faydalı olur."

"Arkeoloji Fakültesi doçentlerinden Dr. Jale İnal ise: 'Turistler her tarafta antik eserleri hatıra olarak toplamaktadırlar. Köylülerin bu yüzden gözleri açılmıştır. Buldukları eserleri, kendilerine daha çok para teklif eden turistlere satmakta, bizlerden gizlemektedirler. Kaçakçılık daha ziyade küçük eserler ve antik sikkeler üzerinde olmaktadır. Köylüler eskiden eserleri tesadüf olarak bulurlardı. Şimdi ise gizli arıyorlar ve bulduklarını depo ediyorlar. Bunu önlemek için tek çare köylülerin rastgele kazı yapmalarına mâni olmak ve antik bölgeleri daimi kontrol altında tutmak lâzımdır,' demiştir."

İşin iç yüzünü bilenler yapılması gereken ne varsa zaten uzun süredir söyleyip duruyorlardı. Ne var ki konu, yurttan sadece oy konusunu değerlendirmekle kendilerini sorumlu gören yöneticileri ilgilendirmekten çok uzaktı. Üstelik olay iç politika bakımından Türkiye'nin en karanlık, umutsuz ve bunalımlı bir yaşantı dönemine rastlıyordu.

(1) Side Müzesinin yapılışı yurdumuzda belli başlı bir kültür olayıdır. Uygarlığın gerçek anlamını kavramış, eski yapıtlar konusunda bir batılı ruh ve kafasıyla hareket eden bir Türk iş adamı (Yüksek Mühendis Ragıp Devres) ve onun sanatsever eşi (Bayan Selma Devres) tarafından sağlanan maddi imkânlar sayesinde ve Mansel gurubunun denetleme ve müşavirliği altında vücade getirilen bu müze binası (ki aslında yıkık bir Roma hamamı idi ve kusursuz bir şekilde restore edilerek Side buluntuları bilimsel bir düzenle burada sergilenmişti) Batılılara gururla gösterebileceğimiz kalburüstü uygarlık davranışlarımızdan biridir. Özel teşebbüsten

gelme bir yurttaşımızın maddi yardımlarıyla meydana getirilmiş olması, böyle mutlu bir çağın nihayet yurdumuzda da açılabilmiş olduğunu müjdelemesi bakımından büyük bir anlam taşır. Müze ile ilgili olarak bkz. Yüksek Mühendis Ragıp Devres, Side Kazıları ve Müzesi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, No. 205, 1.III.1959, ss. 10-11; Arif Müfit Mansel, Side Müzesi, aynı dergi, No. 250, 1.XI.1962, ss. 7-10.

(2) Beauford, Lanckoronski ve Peterson gibi tanınmış 19 yy. Batılı araştırmacıların Pamphylia ve dolayısıyla Side ile ilgili incelemeleri toprak-üstü malzemeye inhisar eder. Bölge ile ve Türk kazıları ile ilgili Türk ve yabancı genel yayınlar üzerine bkz. Arif Müfit Mansel, 1946-1955 yıllarında Kamphylia'da yapılan kazılar ve araştırmalar, T. T. K. Belleten C. XXII, 1958'den ayırması, s. 211, dip-not 1, s. 213, dip-not 3, aynı sayfa, dip-not 4. Side ile ilgili, bu kaynaklar dışında Türk araştırmacılarının yayınları üzerine kısa bibliyografya: Rüstem Duyuran, The Ancient Cities of Western Anatolia, Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Yayınlarından, ss. 70-71; aynı yazar, Batı Anadolu'da Eski Şe-

hirler, Eminönü ve İzmir Halkevleri Tarih ve Müze Kolları Yayınlarından, Sayı 1, İstanbul, 1948; Arif Müfit Mansel, Pamfilya Bölgesinin Tarihçesi, Turistik Antalya, Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü yayınlarından (değişik yazarların katılmasıyla vücade getirilmiş rehber) ss. 79-105; aynı yazar, Die Ruinen von Side, İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü yayınlarından, Walter de Gruyter und Co., Berlin, 1963 (Side üzerine en yeni ve mükemmel eser); Aziz Ogan, Anadolu Abideleri (dizi), Yeni İstanbul Gazetesi, Side ile ilgili bölümler: (1) Antalya'da Ölmüş Şehirlerden Side Harabelerinde bir Tetkik Gezisi ve Yapılmakta olan Kazılarda Yeni Keşifler, 14.1.1956; (2) Antalyada Ölmüş Şehirlerden Side'de Tetkik Gezisine Devam, 29.1.1956; (3) Antalyada Ölmüş Şehirlerden Side'de Tetkik Gezisine Devam, 12.11.1956; (4) Antalya'da Ölmüş Şehirlerden Side'de Tetkik Gezisine Devam, Apollon ve Athena Mabedleri, 15.11.1956; Antalyada Ölmüş Şehirlerden Side'de Tetkik Gezisine Devam. Gimnezom ve Anıt-Kabir, Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğünden bir Rica, 28.11.1956.

Mehmet SEYDA

değinmeler

GENE DİL SORUNU :

Türkçemizin yapısını, dokusunu saran yabancı sözcüklerden arınması yolunda girişilen çabalar, sanatçılarımızın kendi yapıtlarını okurlarına sevdirdikleri ölçüde dikey ve yapay olarak hızlanıp, bu güzel işin tuttuğunu gösterecek. Aziz Nesin, Asım Bezirci gibi, arı Türkçeyi başarı ile kullanan yazarların alınmamalarına karşın, -ki bu eksikliğe önceki yazılarımızın birinde değinmiştik-, Türk Dil Kurumu Yayınları arasında çıkan "Dil Devriminden bu yana DÜZYAZI ÖRNEKLERİ" adlı kitap, bize bu gerçeği bir kez daha kabul ettirmişti: Türkçe, eskisi ve yenisiyle birkaç kuşağı kapsıyarak, sanatçıların-yazarların elinde gitgide güzelleşiyor, düşüncelerle duyguların bütün dalgalanmalarını rahatlıkla açıklayabilecek bir nitelik kazandığını örnekleriyle belirtiyordu.

Son günlerde, Türkçenin araştırılmasında ılımlı olalım, okurla yazar arasında bu yeni dil yüzünden bağları koparmıyalm, kısacası: "İşi tadında bırakalım" diyenler birdenbire çoğaldı. Sayın Falih Rifki Atay bunlar arasında. Sayın Vedat Nedim Tör bunlar arasında. Sayın Atay'ın Dünya gazetesinde parmağına doladığını sorunları, Yeditepe dergisinde karşılamaya çalıştım. Sayın Tör ile de bu sorunu yakın bir günde gene tartışacağımızı sanıyorum.

Konuşma dili ile yazı dili arasında var olagelen ikilik üzerinde biraz daha durmamız gerekiyor. Onun için, bir önceki yazımda sözünü ettiğim Sayın Muharrem Ergin'in "TÜRK DİL BİLGİSİ" adlı kitabından birkaç parçayı buraya alacağım :

"Lehçe, bir dilin bilinen ve takip edilebilen tarihinden önce, karanlık bir devrinde

kendisinden ayrılmış olup, çok büyük ayrılıklar gösteren kollarına denir. Şive, bir dilin, bilinen tarihi seyri içinde ayrılmış olup bazı ses ve şekil ayrılıkları gösteren kolları, bir kavmin ayrı kabilelerinin birbirinden farklı konuşmalarıdır. Ağız ise, bir şive içinde mevcut olan ve söyleyiş farklarına dayanan küçük kolları, bir memleketin çeşitli bölge ve şehirlerinin kelimeleri söyleyiş bakımından birbirinden ayrı olan konuşmalarına verdiğimiz addır. Ağız'larda ses (söyleyiş), şive'lerde ses ve şekil, lehçe'lerde ise ses ve şekillerden başka kelime ayrılıkları, kelime sahasına inen ayrılıklar bulunur. Meselâ Türkçeden bilinmeyen zamanda ayrılmış olan Çuvaşça ve Yakutça Türkçenin lehçeleri; Kırgızca, Kazakça, Özbekçe, Azeri ve Osmanlı Türkçesi v.b. Türkçenin şiveleri; Karadeniz, Konya, İstanbul Türkçeleri v.b. Türkiye Türkçesinin ağızlarıdır.

Bir dil sahası tiçinde veya bir memlekette, şive ve ağızlar çeşitli olduğu halde, bir tek yazı dili bulunur.

Her yazı dili bir konuşma dilinden doğmuştur. Yazı dili konuşma diline göre daha muhafazakârdır. Bağlı olduğu konuşma dilindeki değişme ve gelişmeler hemen yazı diline aksetmez. İşte bütün bunlardan dolayıdır ki, yazı dili bağlı olduğu konuşma diline bile hiçbir zaman yüzde yüz uymaz.

Bugün, yazı dilimizle onun bağlı olduğu İstanbul Türkçesi arasındaki ayrılık yok denecek bir derecededir. Bu yüzden İstanbul Türkçesi yazı dili vasıtasıyla yurdun diğer konuşma bölgelerine de bir konuşma dili olarak yerleşmekte, bilhassa okumuşlar çevresini içine almak üzere, bütün Türkiye çapında bir konuşma dili haline gelmektedir.

.. konuşmada ayrıca düşünmeğe vakit yoktur. Onun için eni boyu fazla ölçülmez, söylenenlerin sağına soluna fazla dikkat edilmez. (el ve baş işaretlerinden de her an faydalanma imkânı mevcuttur). İşte bütün bunlardan dolayı konuşma dili gelişigüzel dildir. Onda dilin ölçülerine yüzde yüz uyulmaz, dil kaidelerine, kelime sırasına dikkat edilmez. Dilin kaideleri, icapları, kelime sırası konuşma dilinde konuşanların kafalarının içindedir, dillerinde değildir.

.. konuşma dili tabii dil değildir. Dilin tabii kanunlarının tam hakkı vermez.

.. bir dilin tam bir ifade kabiliyetine sahip olan cephesi yazı dilidir. (Türkçenin yazı dili ise, ancak sekizinci yüzyıldan bu yana izlenebilmektedir. MS.)

13. asırdan günümüze kadar Batı Türkçelerinin yazı dili ola gelmiş bulunan Batı Türkçesi iç ve dış gelişme ve değişiklikler bakımından şu üç devreye ayrılır:

1. Eski Anadolu Türkçesi
2. Osmanlıca
3. Türkiye Türkçesi."

Zaman bakımından, Sayın Ergin'in belirttiği bu üç dönem, şu yüzyılları içine alıyor: VIII - XV. yüzyıllar, Eski Anadolu Türkçesi. XV. - XX. yüzyıllar, Osmanlıca. Türkiye Türkçesinin oluşumu ise çok yeni; ancak XX. yüzyıl. Gene Sayın Ergin'i dinliyorum :

"15. asırda, basit de olsa terkipler ve yabancı kelimeler adamakıllı çoğalmış ve Türkçeyi sarmıştır.

Osmanlıca Batı Türkçesinin ikinci devri olup 15. asrın sonlarından 20. asrın başlarına kadar devam etmiş olan yazı dilidir. Gramer şekilleri bakımından Osmanlıca ile Türkiye Türkçesi arasında belirli bir ayrılık yoktur. Arapça ve Farsça kelimelere, sıfat ve izafet terkiplerine kaptıran yazı dilinde umumiyetle Türkçe olarak isim ve fiil çekimleri ile cümle yapısı kalmıştır. Bu arada, Türkçenin yakasını en geç bırakan eski dilin resmi muhaberede ve mevzuatta kullanılan köhne nesir dili olduğunu da unutmamak lazımdır.

Osmanlıcanın bütün tarihi boyunca şiirde Türk cümlesi karşımıza daima sağlam olarak çıkar. Osmanlıcanın ömrü tamamlandığı zaman Türk cümlesi hem nazım dilinde, hem nesir dilinde Türkiye Türkçesine sağlam bir yapı ile girmiştir.

Türkiye Türkçesi terkipsiz Türkçedir, onun belirli vasfı budur. Bu bakımdan Türkiye Türkçesi Batı Türkçesinin en temiz devridir. Türk cümlesi eski devrelerdeki karışık ve mânasız uzunluğundan kurtulmuş, kısa, derli toplu, yanlışsız cümle haline gelmiştir. Ama, Türkiye Türkçesinde bugün hâlâ pek çok Arapça ve Farsça kelime vardır. Bu hususta Türkiye Türkçesi Batı Türkçesinin en temiz devri değildir. Osmanlıca ile mukayese edilemeyecek kadar temiz bir durumda olmakla beraber, Eski Anadolu Türkçesinden daha çok yabancı kelime ihtiva etmektedir."

İşte, Türkçemizden yabancı kökenli sözcükleri bir an önce ayıklayalım, onu sadece kendi kökenine ve yapısına kavuşturalım diyenlerle, dil devrimini yavaşlatalım, bugüne

gelişimiz yeterlidir, aşırı davranmak yeni bir anlaşmazlık doğurur diyenlerin tartışma, karşılıklı direnme dayanakları buradadır.

Dili sanatçı işleyecek, sanatçı sevdirecektir. Buna karşılık, dilin kurallarını bozup değiştirmek, ya da dil'e yeni kurallar getirmek, onun işi değildir.

Canlı bir varlıktır dil; ulu bir ağaç gibi, onda yeni yapraklar çıkar ve o, yaprak döker. Böyle diyordu Sayın Atay. Doğru diyordu. Ama düşmüş eski yaprakları silip süpürmiyelim dediği zaman, dil'i, bakımsız bir kuru görünümüne indiriyordu.

Bekir Sıtkı Erdoğan'ın şiirleri

DOSTLAR BAŞINA

adı ile

YAKINDA ÇIKIYOR

★

VARLIK YAYINLARI

İspinozlar — Oyun. Yazan: Orhan Kemal. Fiyatı 2 TL.

Akdeniz — Roman. Panait Istrati — Çev: Yaşar Nabi. 4 TL.

Bir Kadının 24 Saati — Roman. Stephan Zweig. Çev.: Samih Tiryakioğlu. 2 TL.

İçimizdeki Şeytan — Roman. Raymond Radiguet. Çev.: Oktay Akbal. 2 TL.

Pinokyo — Roman. G. Collodi. Çev.: Muzaffer Reşit. 2 TL.

Basınımızda Onbeş Gün

(Sayfa 2 den devam)

tesirsiz kulma istidat ve imkânlarına sahiptir. Bir büyük favda bu ise, diğeri de, Türkiyede rahatça hükümet değişikliği olabileceğinin ispat edilmiş bulunmasıdır. Böylece, müfritlerin, (kazansalar da verilmeyecek) propagandası, bir şemset samsarlığı niteliği içine girmişti." denilmektedir.

DÜNYA'da Muzaffer Aşkın, "CHP. hükümeti şimdi muhalefete geçmiştir. Bu muhalefet görevinde kendisinden bekleyeceğimiz ilk şey, yeni iktidarın hiçbir şey yapamayacağı, hiçbir şey başaramıyacağı şeklindeki bir peşin yargıya kendisini kaptırmaktan ve bu yargıyı bir propaganda dayanağı yapmaktan büyük bir titizlikle kaçınmasıdır." diyerek, "İnönü'nün asıl zaferi de bu olacaktır." diye ilâve etmektedir.

CUMHURİYET gazetesindeki yazısında Prof. Dr. İlhan Arsel, tarafsız Başbakanlık müessesesini, Anayasa kuralları ve tarihi seyri bakımından eleştirdikten sonra, "Bu itibarla kendisine hükümeti teşkil görevi verilecek olan şahsın umumi seçimler sırasında belirli bir program ile seçmenler karşısına çıkmış olan ve aynı zamanda halk eğilimlerine yön verecek teşekküller şeklinde kabul edilen siyasi partilerden birinin liderliğini yapmakta bulunan bir kimse olmak gerekir. Siyasi bir topluluğun lideri durumunda bulunmayan, fikir ve temayüllerinin ne olduğu bilinmeyen ve eninde sonunda siyasi partilerin ağına düşecek ve onların oyuncağı olacak olan bağımsız bir üyenin Başbakan olarak tayıni keyfiyeti, Başbakanlık müessesesini sadece faydasız ve işe yaramaz bir hale getirmekle kalmaz ve fakat aynı zamanda bu müessesenin prestijinin yıkılmasına sebep olur." diye yazmaktadır.

22 Şubat tarihli ZAFER'in başyazısında, Yeni Hükümetin protokol ve programına temas edildikten sonra "İşte, bu ortam içinde, tekel haline getirilmek istenen bir iktidarın değişmesini tarafsız kabine reisi ile yapmak isabetli olmuştur. Beş yıl kadar önce, bir Mayıs gününde, radyolarda okunan ve (Hırslı politikacılar) dan

bahseden mesaj, Türkiye insanların idrakinde ve kulaklarında." denilmektedir.

ULUS'ta Cihad Baban, Ürgüplü kabinesi ve programı hakkında, "Hiç şüphe yok omuzlarına zor bir görev almıştır; bu zorluk bir taraftan kurduğu dördü koalisyondan bünyesinden ileri gelmektedir. Gerçi ortakları ile imzaladığı protokol ümit vericidir, fakat, Türkiye imzalanan vesikalar münderecatı ile tatbikat arasındaki uyumsuzluklara çok alışık olduğu için Ürgüplü'nün bu şüphe ve tereddüt havasını izale edecek bir irade göstermesini beklemektedir. Ona bu çabasında diğer parti liderlerinin zorluk çıkarmamaları en büyük temennimizdir." demektir. Faik Suad ise fıkrasında, yeni kabineye 'Refah Kabinesi' adı takıldığını belirterek, "Şimdi biz 'hizmet ve refah kabinesini' kurduk ya, dün karşısına dikildiğimiz Toprak Reformu'nun bugün hararetle taraftarız! 'Sosval Adalet' sözünden fena halde huylanıyorduk ya, şimdi biz su katılmamız sosyal adaletçiyiz.. Hele 27 Mayıs'a ve Atatürk devrimlerine övlesine çözülmez ve gevşemez bağlarla bağlıyız ki..." demekte ve bu tip şeylerin demokrasi cilvesi olduğunu ifade etmektedir.

23 Şubat tarihli ADALET'te Esin Talu, Hükümetin Protokolünün üç noktadan tenkit edildiğini ve bunlar üzerinde durarak, "Bu hükümet ve dolayısıyla bu hükümette yer alan partiler kendilerine tevcih edilen isnat ve ithamların doğru olmadığını ispat edebilirler ve kendilerini şüpheli nazarla izleyenleri tatmin edebilirlerse.. İşte asıl o vakit dönemeç dönülmüş olacaktır." diyor.

25 Şubat tarihli CUMHURİYET'te Prof. Bahri Savcı, "Koalisyonun gerçek icra ilkeleri haline gelmesi için aydın kuvvetlerin AP. yi hem uyarması, hem de uyardığı nisbette onu, bu devresinde desteklemesi gerekir. Demokrasimizin istikbali burada ve bunun için de AP. nin uyanmasıdır." diyerek Koalisyon protokolünü eleştirmektedir. Burhan Felek ise, yeni Hükümetin vasıflarını saymakta ve "Bizce büyük kitlelere hitan eden eden kalemlerin daha objektif ve daha çok gayrihissi olması zamanı gelmiştir. Bu değişiklikler bizde de değişiklikleri zorlamaktadır." demekte ve "Ne gözü kapalı tenkid, ne de yüzü kapalı takdir." diye ilâve etmektedir.

Hazırlayan : Bekir EKİNCİ

bibliyografya

Derliyen: S. N. ÖZERDİM

ÜLKÜCÜ ATATÜRK. Yazan: Emin Faik Üstün. İzmir 1965 Ege Üniversitesi yayını. 139 S. 7,5 lira. (İçindekiler: Giriş - Ülkücülük hakkında - Atatürk'ün üç söylevi. Bibliyografya.)

İLKÖĞRETİM VE EĞİTİM KILAVUZU. Yazan: M. Feysi Öz. Ankara 1964 Ülkü Yayınları, P.K. 18 - Bahçelievler. 336 S. Tablolar. 8 lira. (İçindekiler: Eğitim ve öğretim işleri - Yönetim işleri: Kanunlar, yönetmelikler, personel işleri, yeni teftiş raporları, Ekler. Anayasa metni.)

NORMAL SINIFLARDA ÖZEL EĞİTİME MUHTAÇ ÇOCUKLAR. Yazan: Turhan Oğuzkan. Ankara 1963 Ülkü Yayınları. 75 S. 4 lira. (İçindekiler: Giriş - Genel açıklamalar - Bedence arızalı çocuklar - Zihince normalden ayrılan çocuklar - İntibaksız çocuklar - Bibliyografya.)

OVIDIUS: SEVİŞME YOLU. Çeviren: İsmet Zeki Eyüboğlu. İstanbul 1965 Elif Kitabevi. 87 S. 4 lira. (Manzum çeviri. Çevirenin Önsöz'ü ile.)

Köy İşleri Bakanlığı Yayınları:

KÖY İŞLERİ BAKANLIĞI KURULUŞ PRENSİPLERİ VE AMAÇLARI. Yazan: Dr. Lebit Yurdoğlu. Ankara, 1965. 48 S. Metin dışında tablolar. (Bakan'ın bir konferansı ve başka belgeler.)

KÖY İŞLERİ BAKANLIĞI 1964 YILI ÇALIŞMALARI - 1965 YILI PROGRAMI. Ankara 1965. 196 S. Metin dışında tablolar.

KÖY ENVANTER ETÜDLERİNE GÖRE BİTLİS. Ankara 1965. VIII+113 S.

KÖY ENVANTER ETÜDLERİNE GÖRE MUŞ. Ankara 1965. X+113 S.

ÖZEL OKULLAR REHBERİ. Bir komisyonca hazırlanmıştır. İstanbul 1964 Anıl Yayınevi. 333 S. resimli. 15 lira. (İçindekiler: Türk okulları - Yabancı okullar - Azınlık okulları - Özel Okullar Yönetmeliği - Rehberle ilgili istatistikler - İllerimizde özel okullar - Alfabetik sıraya göre okulların çeşitli özellikleri (Tablo halinde).)

RESİMLE PSİKOLOJİK TEŞHİS. Karen Machover testi. Dr. Erich Stern'den çeviren: Y. Adın. İstanbul 1965 XV+134 S. resimli. 10 lira. (Çeviren: Önsöz'ü ve kitabın büyük bölümünü kaphyan Lûgatçe'yi de yazmıştır. Metin: giriş, vak'alar ve netice den meydana gelmiştir.)

EFENDİYE SAYGI. Köy ve köylü hikâyeleri. İstanbul 1936. Toplum Yayınları. 79 S. resimli. 250 kuruş.

Şiir:

AÇIL KİLİDİM AÇIL. Ercümen Behzad Lâv'ın şiirleri. 2. Basım. İstanbul. 92 S. 3 lira. (İlk basımı: 1940. Ozaun 1934 - 1940 arasındaki şiirleri.)

YALNIZLIK YALNIZ KALSIN. Hulûsi Köknel'in şiirleri. Ankara 1965. 50 S. 3 Lira. (Kapak: Nuran Eryurt).

SENİ VAR SAYMAK. Ata Karatay'ın şiirleri. İstanbul 1964 Dağıtım: Merkez Hanı 28 - Sirkeci, 46 S. 2 Lira.

TOPRAĞIN AĞRISI. Cahit Obruk'un şiirleri. İstanbul 1965. 65 S. 4 lira.

Hikâye:

İKİNCİ ADAM. Affan Muhlis Bahadıroğlu'nun hikâyeleri. İstanbul 1965 Yenilik Basımevi. 65 S. 250 kuruş. (Beş hikâye).

(Türkiye'de Hürriyet ve Demokrasinin yanında yıkıcı cereyanların karşısında yer alan haftalık)

YARIN

Dergisi

Gerçeğe sonuna kadar sadık kalmayı ilmi tahliller ve seviyeli yorumlarla sağlam düşüncüyü desteklemeyi kendine hedef yapan İktisadi ve Siyasi bir fikir organıdır.

P.K. 130 — Ankara Tel: 17 72 06
Yıllık abone: 50,— TL.

TÜRKİYE
İ
BANKASI

PARANIZIN
İSTİRBALİNİZİN
EMNİYETİ

TÜSTAV

FORUM

FIKİR MEYDANIDIR

Gözetilmez Tarafsız Siyasal İktisat Kültür Dergisi

Yıl : 11 — Cilt : XVII — 100 Kuruş

İdarehane : Yenışehir, Büyük Han

No. 55 Tel : 17 87 37 — ANKARA

Haberleşme : Forum Dergisi P.K. 131

ANKARA

Sahibi ve Yazışleri Müdürü

FIKRET EKİNCİ

Bu sayıda yazı kurulu:

Başkan: Yaşar KARAYALÇIN

Üyeler: Ali BOZER — Gürgân ÇE-

LEBİCAN — Adnan GÜRİZ — Fik-

ret EKİNCİ — Adnan ÖZAKTAŞ —

Cahit TALAS — Besim ÜSTÜNEL

— Şevki VANLI

Sekreter :

SEBAHATTİN ALPDOĞAN

İlân ve abone: Arka kapak

tam sahife: 1000 TL. ★ Metin san-

timi: 10 TL. ★ 1 yıllık: 22 TL. ★

Altı aylık: 11 TL. ★ Öğretmen ve

üniversiteliye yıllık: 18 TL. ★ Ya-

bancı memleketlere iki misli ★ ABD.

(Uçak): 90 TL. ★ Avrupa (Uçak):

54 TL. ★ Dergimizde yayınlanan ya-

zılar dergi ve yazar adı anılmadan

iktibas edilemez.

Dizgi ve Baskı:

Ayyıldız Matbaası,

Tel: 12 87 99 - 17 75 92 ANKARA

1965
YILININ İLK
ÇEKİLİŞİNDE

60

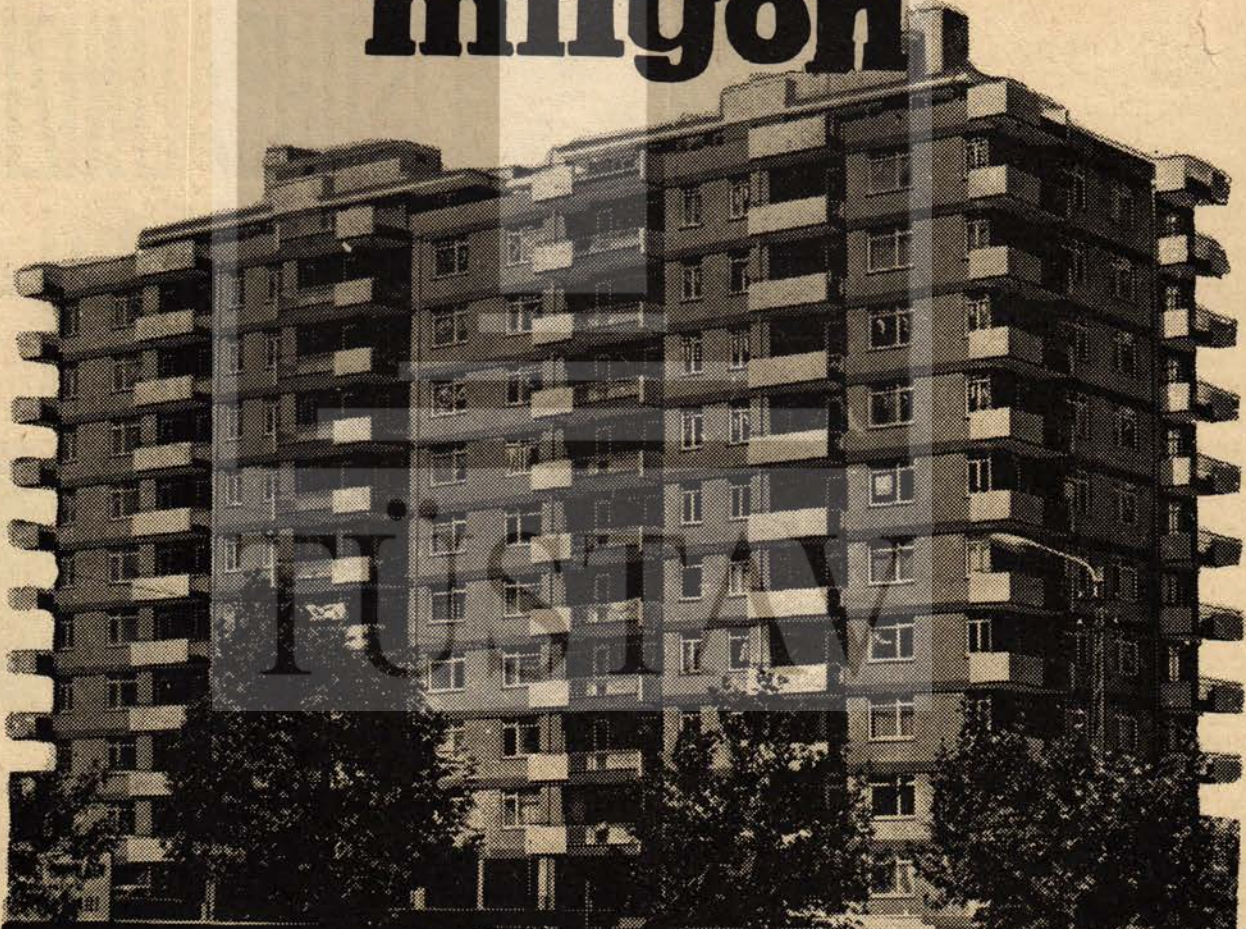
APARTMAN

DAİRESİ

zengin para
İkramiyeleri

CEM'AN

75
milyon

T.C. ZİRAAT BANKASI